

DE
CAVSIS
ERRORVM.

Pars Prima.

OPVS
Edoardi Baronis Herbert

DE
CHERBURY
ET
Castri insulæ de KERRY.

Rectum index sui & obliqui.

Londini, Excud. Curâ Philemonis Stephani, 1645.

1396:96

Benev. Lectori.

*V*em Libro de Veritate dudum promisi circa Errorum causas tractatum, hanc diutius suppressum duxi. Non enim decuit ardua Veritatis disquisitioni ab ipsa etiam ineunte etate creditum fidem fallere. Prodeat igitur in lucem Libellus exiguae quidem molis, sed qui ad detegendos, hanc secus ac praecavendos errores, patefaciat viam. Turpiter quippe in ipso Veritatis limine impingitur. Obscuriora porro quaedam loca L. de Veritate haec illustravi, reliqua illustraturus, si consiliis hunc in finem institutis satis uti liceat. Neque obstat, quod quae proxime tractanda veniunt ad Errorum castigationem, sint huiusce magis idonea. Suo enim ordine singula retexenda sunt. Quin & Authores celeberrimi a me postularunt, ut hoc Opus exantlarem, eoque potius quod ubi in Gallicam Linguam ab eruditissimo viro versum fuerat, difficile in seipso argumentum, difficilius praeter verborum philosophorum inopia in utraque lingua evaserat. Ipse quidem paucis more nostro rem perstringo. Neque enim omnibus, sed ingenuis liberisque Philosophiae cultoribus Lucubrationem hanc nuncupo. Si igitur (etiam invito Genio) haeserint in Operibus nostris alicubi Phaeaces, id illis condono; ut qui facile vel dissentientes feram. Non me latet quidem verba quaedam in diversum a vulgari sensum, in L. nostro de Veritate, distrabi. Sed quia pauca haec, tum a Definitionibus quas subjunximus intellectu facilia, hanc magnam sedulo lectori molestiam creabunt. Quapropter si

obsoletum Instinctus naturalis, aut Facultatis insolens, aut Verisimilis anceps videatur vocabulum, in animo habeat Lector, doctrinā nostrā hanc aliter explicari potuisse, ubi aptiora desuere verba. Denique exempla quedā quæ Argumentū illustrarent, flagitabant passim Viri Eximii, quæ etiā ubi è re fuit, hæc adduxi; ut agnoscam tamen circa explicationem Capituli L. de Ver. Quod facultas analogæ applicetur, pag. 46. plurima desiderari. Sed hoc aliorum (modo iuvet) sit Opus. Hanc aliter quippe Capituli illius explicationem integram aggredi potui, quàm ut omnes ubique ferè orbis terrarum grassantes errores profligarem. Quod paucis tamen fieri nequit; Ut taceam neque per valetudinem, neque per senium ingruens, neque per sæculi iniquitatem, id præstari potuisse. Benè vale tu quidem, Lector, atque hiis quatenus per otium liceat, frui.

Donec

De Cau sis Errorum.

Pars prima.

Veritatis causa multiplex: Erroris non nisi quædam: Ignorantiæ autem nulla: Quin cum nil per se innuat Ignorantia, frustra ad comminiscendam ejus causam ingeniosus fueris. Superiora igitur explicanda; Plurima autem ad Veritatem consummatam postulari, Libro nostro de Veritate docuimus, Scilicet Veritatem rei, Veritatem apparentiæ rei, Veritatem conceptus circa apparentiam illam, & Veritatem Intellectus. Veritas autem Rei ejus existentiam veram denotat, càmque à *non Re*, ficto, & falso, distinguit. Hoc igitur primò in quæstione *An* Investigandum. Nisi enim revera sit, quod sese diffundere queat, neque ulla effluerit ejus apparentia: Sequitur Veritas apparentiæ in quæstione *Quale & Quanto*-quid præcipuè respondens, à priori prorsus disparata. Rei enim quæ vera fuerit, falsa dari potest apparentia, conditiones nisi intercedant debitæ: Sua nihilofecius Veritas apparentiæ falsæ inerit. Verè enim ita apparebit, vera tamen ex *veritate rei* non erit, ut falsa igitur Apparentia objectum novum constituat, quod suam utique fortiatur disquisitionem, ab Intellectu solo, citra sensuum ministerium, novissimè ventilandam; Apparentiæ autem veræ ea lex est, ut ubi conditiones convenerint mediæ, Vera objecti species, tanquam forma rei vicaria emanet. Quænam verò sint illæ conditiones, tum Libro nostro de Veritate videre licet, tum mox,

ubi, de Erroribus ex eorum defectu vel ineptâ usurpatione emergentibus, erit sermo. Sed neque hîc cunctæ infumuntur conditiones ad *veritatem Intellectus* comparandam. Plurima enim ex parte Conceptus circa Apparentiam illam postulatur. Quapropter, circa rem quæ sub conditionibus suis veram exhibet apparentiam, falsus dari potest Conceptus, nisi sensoria suo defungantur munere, Organâque interna sint probè disposita, Unde etiam fit ut sanus & integer aliter atque infans, & sui malè compos, aliter porrò sapiens animoque attentus, ac improvidus incautusque de rebus statuatur. Quapropter quæ apparentias veras aliquibus annunciant, aliis non ita, utpotè qui illas ex pravo conceptu vitient. Veritas autem Conceptus in quæstione *Adquid* respondet. Ita tamen ut hæud ultra facultates externas & prodromas ferri relationem per se animadvertas. Ultima igitur veritatis causa, altius, tum ex ipso intellectu petenda est. Quum enim ea insit Intellectui vis, ut veras apparentias, à falsis, conceptus adæquate veros demum, a mutilis depravatisque distinguere valeat, illuc tandem rei summa redit: Dum ex notitiis quibusdam communibus menti insitis ingenitisque de rerum apparentiis æquè ac de earum conformatione cum conceptu, judicat. Et num Apparentia, rei sive objecto, Conceptus, apparentiæ demum responderit, omninò decernit. Fundamentum igitur Veritatis apparentiæ ex re ipsâ, sive objecto, fundamentum Veritatis Intellectus, tum ex apparentia, tum ex conceptu rite conformatis desumendum est, Solus enim errata corrigere potest Intellectus; Ex quibus patet, mediâ inter *Rem*, & *Intellectum* viâ, omnem erroris dari causam, neque enim vel res falsa esse potest, ubi objecti veri conditionem induit, vel Intellectus, ubi præmissa constiterint.

Latere

Latere igitur ut possit *res* nisi vera ejus diffundatur *apparentia*, Inscius demum, sive ignarus ut esse queat Intellectus (Conceptus si sit pravè dispositus supinùsve) ubi tamen veræ conditiones accesserint, & vera utique exhibetur species, nunquam frustratur Intellectus. Cujus idcirco munus est, ut ad conditiones regrediens, errorem ex quacunque parte castiget, & hanc defuisse, illam fortasse redundasse animadvertat; Sed non ad *incomplexas* tantum, & (ut ita dicam) *monogrammas veritates*, ex usu est distinctio nostra, Sed ad *complexas* etiam cum-primis facit. Ideo ubi propositio aliqua affertur, videndum primò, *An sit*; & ex qua demum facultate probatio adducatur, ut rei veritas ita affirmetur; Deinde in quæstione *Quale Quid*, & *Quanto Quid*, num distincta minimèque ambigua fuerit enunciatio, ut veritas apparentiæ ita constet. Postea, in quæstione *Adquid*, num ex terminis ritè intellectis & cōcinnè, tum in seipsis, tum in foro interiori dispositis, verus fuerit Conceptus, ut ex hjsce probè inter se conformatis, Intellectus Veritas tandem exurgat. Præmissa enim nisi sint falsa, nunquam hallucinatur Intellectus. Porro, ubi plures inter se committuntur propositiones, neque ista tantum advertenda, sed in qua quæstione enunciationes quæque respondeant, ex quibus demum facultatibus Probatio adducitur, putà *notitia communi*, *sensu interno*, *externo*, vel *discursu*, ut tandem in judicium deveniatur. Sed de istis obiter, donec pleniorẽ hujus argumenti tractationem aggrediamur. Primas simplicissimásque errorum causas, in præsens excutiemus, quorum ansa (uti diximus) inter conditiones ad conformitatem Objecti & Intellectus postulas præbetur, adeout vel in Apparentia falsa, vel Conceptu depravato, vel huiusce saltem compositis toti errores vertantur.

Conditio autem prima, (uti Libro nostro de Veritate videre licet) fuit, ut Objectum intra nostram staret Analogiam.

EAm vocamus Analogiam nostram, ad quam (modò Conditiones adsint) sive externus, sive internus sensus noster, aut intellectus saltem ex Discursus ministerio ferri potest. Huc igitur attinent ea omnia quæ ullo tandem modo liquent. Neque igitur terræ meditullium, vel ulterior, vel media, vel ipsa ceterior undequaque pars sive planetarum sive stellarum fixarum, intra Analogiam nostram satis constituuntur, Saltem dum hic agimus. Sed neque dubitatione vacat, num quæ intra istorum pomæria existunt, nobis innotescant, Quum neque Incolas terræ (quibusdam Gnomos) in miniis, non raro tamen conspicuos, neque acris (quos *δαίμους* vocant) pro libitu percipiamus. Quid quod magnalia plurima non in Cœlis tantum, sed in ipso communi naturæ promptuario abscondi in confesso sit, Hinc igitur solennes jique crebri scatent errores, dum, quæ extra Analogiam nostram, vexant ineptis suis commentationibus Philosophastri, de iis quæ sunt, vel non sunt, intra istorum ambitum, plurima jactitantes, Quum tamen sobriè sapere oporteat, atque ita ut ex terminis cognitionis, rerum termini haud præfiniendi sint. Neque enim, rerum mensura, ex cognitione nostra desumitur, quum quæ hinc necessaria, nobis tantum ostendat Natura, reliqua vel sibi, vel nobis, ubi istis piè usi fuerimus, servans. Nihil tamen frequentius inter Authores occurrit, quàm ut omnia adeo ex modulo fere sensuum suorum æstiment, ut ea quæ insuper infinitis rerum Spatiis extare possunt, sive superbè sive imprudenter rejiciant; quin & ea omnia in usum suum fabricata fuisse

fuisse gloriantur, perindè facientes ac si pediculi humanum caput, aut pulices sinum muliebrem propter se solos condita existimarent, eaque demum ex gradibus saltibusve suis metirentur: Sed aliter se res habet, quum nihil revera, nisi quod ad Analogiam nostram spectat, reclusum sit, sed in illa quidem deficiat nunquam *Providentia divina universalis*, quod maximè advertendum, ne se plus justo scire vel quidem nescire cogitet humanum genus.

Conditio secunda, fuit, ut Objectum justam haberet magnitudinem.

EAm vocamus justam magnitudinem, quæ neque ob transcendentiam exuperat (putà *infinitum, æternum, & omne maximum*) neque ob parvitatem latet facultates nostras externas (putà *minimum quodvis*) quo in genere non solum Acari, vel animacula quædam in scobe abdita, & a sensibus externis occulta, quæ *Cornelii Dribell* perspicillum nuper detexit, sed & quædam alia, quæ Intellectus solus adsequitur recenseri possunt. Plurima enim eorum quæ intra Analogiæ nostræ spatia existunt, suis recessibus tamen invisibilia & impalpabilia abdi nemo negaverit, qui quantitatum ipsarum portunculas minimas nullo sensu deprehensibiles adverterit, putà odorum vel saporum minimas illas partes, quæ nullo indicio constant: hic igitur Intellectus scrutinium instaurat, & odorum evanescentium, saporum dilutorum fragmina minutiâsque carpens, subfuisse aliquid quod sensuum suorum acrimoniam effugerit, ritè statuit. Sed neque ipsum *Minimum*, Intellectus per se satis aptè statuere ex partium divisione potest; licet enim *Atom*i & *puncta mathematica* inter minima recenscantur, ita ta-

men intelligi debent, ut signentur, naturamque objecti induant. Ut detur enim aliquid adeò exile fingi posse, quod Additionis tantum sit capax : eopse tamen suam differentiam nanciscitur, & in numerum *Entium* vel *Suppositorum* saltem ascribitur. Ita enim minimum constituere oportet, ut non-nihil utique fiet. Haut aliter quippe *atomos* vel ipsum *punctum mathematicum* concedere fas est. Qui enim Quantum in Quantum vel in Infinitum secari posse contendunt, & Numerum in numerum semper dividi, eodem argumento evincent. Æquè enim medietas numeri in æternum, ac lineæ dari potest. Neque evadent, quod hanc, quantitatem continuam, illam, discretam vocent ; quatenus enim in partes dividitur, non jam Quanti sed Quoti ratio initur. Quum autem Quotum omne in partes suas minimas, scilicet Unitates, redigatur, & Quantum utique ex segmentis suis in puncta Unitatibus analoga, abibit. Sapienter enim hîc termini ponuntur, ne circa *finita* in *infinitum* torqueretur humanum genus. Quippe ubi contumax fuerit, ipsas etiam unitatis medietates, uti diximus, vel in æternum finxerit nugator. Quod tamen absurdum fuerit. At dices *longitudinem* sine *latitudine* vel *profunditate* in animum induci oportere, neque ex punctis per se constare lineam ; perbellè ; modò simul advertas à *puncto* incipere, & in *punctum* tandem definere lineam tuam ; neque enim aliquam, quæ non *puncto* utrinque clauditur, vel imaginari potes. At tanquam *termino*, inquires, non tanquam *puncto* : Sed neque satis solida est ista responsio, si enim ex *termino* partem puncti innuis, haud Minimum quid ex *puncto* intellexeris, Quæ ratione etiam fit, ut ubi ad Numeri normam sæpius dissecatur, in suas minimas partes resolvatur tandem linea. Constant igitur ex punctis, at non tanquam ex partibus inquires,

inquies, Verumenimverò, si nulla nova detur sectio, ex quâ non novæ denuò exoriantur partes, quomodo non ex partibus, & ex punctis tandem constiterit? Quid enim in simplicissima linea, quod non ejus pars fuerit, vel reri licet: quod etiam clarius apparebit, si haut aliter produci posse lineam advertas. Finge enim lineam A. B. quæ puncto B. clauditur, sequitur quòd nisi punctum B. cum principio alterius lineæ enodatè committi possit, lineam A. B. produci non posse; quod nemo tamen *Mathematicorum* negavit. Veruntamen ex punctorum coalitione succrescere propriè & per se lineam negamus, sed rectius omninò ex quantitate quadam continuâ æstimari, ita ut non Quantitati sed Quotitati ejus partes & ipsa puncta tandem competant. Ubi vero ex quæstione Quoto-Quantum dividitur linea, in suas partes abit, ex *Quantitate discreta* supputandas. Quomodò enim in *minus*, continenter, & deinde in *minimum* lineam secueris, quùm nihiloseciùs omne segmentum in totidem semper dividi possit partes, neque aliquid ex quantitate ablatâ, quantitati decesserit: Quapropter, etiam haut plura puncta (nedum quanta) quàm unitates statueris, ita ut plures in longiori, pauciores in breviori linea existant partes, *notitiâ communi*, ipsòque *sensu*, ubi ejus examine usus fueris, ubique adstipulante. Est enim, vel Stagyrîtâ fatente, mensura rerum ad caput nostrum accommodatarum *Numerus*, qui in unitatibus suis terminum ubique invenit vel ponit. Neque igitur *Infiniti* vel *Æterni* rationem ex *Numero* colligimus. Ex *medietate* enim illorum ter sumptâ seipsis majora insurgerent, quod nemo tamen dixerit: Ex *Numero* tamen quæ in rem nostram faciunt, appositè captamus. Quapropter ut *æternum* omne implicet tempus, peritè quod ad Analogiam nostram facit ex Nu-

mero desumimus. Porro ut *infinitem* universa rerum spatia complectatur, & quidem ultra illa feratur, quæ nobis reclusa, ex *loco* metimur, cujus rationes tandem in lineas, easque porro in numeros (ubi in partes secantur) reducimus. Unde etiam liquet, neque ex *unitate*, neque ex *numero* in Arithmeticis, neque ex *puncto*, neque ex *linea* in Geometricis, vel *minimum* dari per se, vel quidem *maximum*; Adeoque utriusque quantitatis terminos non rebus, sed neq; *Intellectui* nostro convenire, quum ultra modulum suum non feratur hæc in vitâ mens humana. Quæ omnia hæc ex thesi luculentiora fient, dum *justam magnitudinem*, & omninò aliquam, inter conditiones ad objecta percipienda requisitas postulat. Errores hinc emergentes sunt, punctum Mathematicum ita exinaniri solere, ut objecti conditionem quodamodò exuat, dum & locum quo existere dicitur indivisibilem utique contendit schola. Infinitum porro & æternum describi, ut terminos illi quodamodò ponant Philosophastri, quum tamen neque additionem ex facultatum calculo, vel subductionem in se recipiant, adeo ut qui *Quantum* in *Quantum* sempiternè secari posse affirmaverit, etiam hoc ipso causa exciderit. Dum enim in Infinitum transit res, transcenduntur cognitionis media, quibus hac in vita uti datur, objectique conditio simul tollitur, neque obstat quod res aliter à quibusdam deducatur, quum & Chimeras fingere nihil vetet.

Ad Veritatem Objecti Conditio tertia fuit, ut haberet aliquam differentiam signantem.

Quum enim rerum Chaos sive Orco (ut quibusdam placet) suo delitescantium nulla dari potest distinctio, ni signanter ostenderentur: ideo *differentias* quasdam

quasdam in rebus posuit *Natura*, sive *providentia rerum universalis*, unde (uti Libro de Veritate retulimus) determinetur materia rudis & indigesta, mutuâque rerum *Analogia* percipiatur: Ubi enim non satis distinguuntur, confusa oritur scientia: Quum autem *differentiæ* cuiusvis, Individuationis aliquod principium illam utique compingens, & in unitatem suam cogens, obtingat, hoc ipsum peculiari quodam modo signari volumus, atque ita ut facultati alicui externæ vel internæ nobis insitæ respondeat, quæ an verum an falsum, an utile vel noxium sit objectum, vel quidem medio modo se habeat, Naturâ dictante decernit; ea lege tamen, ut debitum Criterium adhibeatur, maxime in iis quæ vel rarò, vel quasi invitius in conspectum prodeunt; ita enim tum hominis, tum speciei cujuscunque ad Mundum majorem Analogia constituitur.

Errores hinc maximi, imò & multa ignorantia causa, dum differentiis communibus, sive iis quarum ratio eadem in pluribus apprehendi potest nondum tribuuntur nomina; ex quibus tamen solis, naturæ arcana rimari licet. Porro ubi signantur res, vix terminos undè nobis innotescant in vocabulariis inveneris; adeo & nulli vel ambigui minimèque perspicui saltem ut plurimum sint. Quin & in medium adferuntur quædam, quæ nullo facultatum indicio constant, ita ut sæpenumero inter doctiores exagitentur, quæ vel imperfectè, vel non omninò liquent, ubi in debitum examen perducuntur.

Ad Veritatem objecti percipiendam Conditiō quarta fuit : ut cognatio aliqua inter objectum & facultatem intercederet.

Conditiones ad objecti Veritatem requisitas, minimè consecrati sumus. Neque enim satis est ut intra Analogiæ nostræ latitudinem extent objecta (quum ob transcendentiam suam istius modi plurima tum exuperent facultates nostras, (uti supra probavimus) tum ob parvitatem suam delitescant, in quibus tamen dotes dari posse plurimas, plusquam verisimile sit) nisi cognationes & habitudines quædam intercedant. Hinc ad mellificium apī suppetunt organa, homini desunt. Quapropter ultra priores illas conditiones istam quartam adjunximus, quæ necessitudinem aliquam immediatam (sive externos sive internos adhibueris sensus) postulat. Ad hanc etiam classē reduci possunt insolentes quædam tum Sympathiæ tum Antipathiæ, quæ ex cognatione quadam particulari hunc diverso planè modo atque illum afficiunt, quod fortassè in ipsis etiam Noeticis facultatibus adnotare licet. Dum ex iis quæ supinè ab aliquibus cernuntur, illi mox futura prænuntiant.

Error hinc emergens est, ut quæ nobis minimè cognata, tanquam vera objecta proponantur, de quibus fusius postea, ubi amplior hujus argumenti seges.

Hiiscè ita statutis, superest ut primas Errorum Causas, ex non satis perceptis recognitisque objectorum Apparentiis, ernamus.

Ad

Ad Veritatem Apparentiæ Conditio prima fuit, ut debito tempore commoretur.

Quanti momenti sit conditio hæc, nemo nisi adhibita morâ satis adverterit, quum ex festinatione nimiâ præcipuam erroris causam provenire a-
sim dicere. Hinc tot incondita videre est dogmata,
quibus facile illuditur sæculum, dum minori mole-
stia obtruditur mendacium ferè quodvis, quàm expen-
ditur veritas. Quid quod ab externis ita nihil satis deli-
betur sensibus, ubi mora non adest debita, ut neque ipsi
interni suo satis defungantur munere, ni sistantur co-
gnatæ rerum species, & in debitum revocentur examen;
Ita ut vix frequentior Insaniæ adinveniat, quàm ex
judicii præcipitatione, causa. Fit ita, porrò, ut fidem
suam mille modis prostituant miseri, dum sese totos,
aliis credentes, proprias abnegant facultates, perindè
facientes ac parasiti, qui ad alienam convolantes men-
sam, indiscriminatim omnia vorant, quæ domi coli in-
terea debuere, negligentes. Neque alia demum affectu-
um turbidorum dari potest causa, quàm quod nullâ mo-
râ interpositâ, hii effreni libidini, illi furori rabieique
sese totos devovent, Brevi, sive internas, sive externas
animæ operationes spectes, nihil morâ idoneâ commo-
dius, adeò ut cautè, vel non omninò præbendus sit as-
ensus, donec probè expenso maturatòque negotio,
decernere fas sit; *Moram* autem debitam eam vocamus
ex qua objectum integrum, secundum totum, partes,
relationesque suas denique sistitur, ita ut ubi opus,
fuerit, Methodus in Zeticis nostris tradita, consu-
lenda sit: Quod moneo, quum inter Authores ex-
tent plurima, quæ nimis vexantur, ea nimirum quæ
nullo facultatum indicio constant: Adeò ut tam plus
B 3 justò,

justo, quàm minus, exagitari possint res, nisi debita, ex alterutrâ parte, adhibeatur mora. Error hinc emanans est, quâdam plus justo, alia minùs justo exagitari, adeoque illic malè perdi, hic non satis impendi tempus.

Ad Veritatem Apparentiæ Conditio secunda fuit, ut debitum intercederet transitionis medium.

Media Intellectus non multa tantùm, sed omninò diversa sunt: Multa autem esse ex eo patet, quod sensus plurimi tum externi tum interni ritè conformati, in ordine ad intellectum, & præviæ demum conditiones non paucae in ordine ad illos sensus postulentur: diversa quin-etiam esse non minùs liquet, quùm in Veritatis indagatione quæ huic famulantur facultati media illam destituere possint. Neque igitur quodvis promiscuè infumitur medium, sed quod *facultati* est Analogum, ipsorum porrò mediorum, quæ ex usu sunt, non omnis temerè usurpatur *gradus*. Tam enim medii in seipso debiti exuperans justoque major obruere, ac deficiens frustrari eluderique potest humanos sensus, pars. Fit ita ut ubi idem in genere ad diversa inservit *medium*, non nisi idonea desumenda sit ejus portio. Neque igitur idem *lumen*, eadem *distantia*, omninò quæ ob-jecto competit, sed hoc majori, illud minori irradiatione, hoc majori illud minori intervallo indiget. Quod in ipsis specillis observare licet. Hic igitur termini explorandi sunt, quos tamen adeò exiles alicubi comperies, ut ad Mathematicum potiùs quam Physicum (quemadmodum libro de Veritate diximus) attinuerit eorum investigatio. Ubi autem nova datur aliqua differentia, si non diversum aliquod *medium* intercedit, diversum

diversum saltem aliquod in *medio* inveniri potest, unde nova aliqua sese exerit facultas, quæ an ad classem facultatum sub *instinctu naturali* militantium, an vero ad *internos*, vel *externos sensus*, an denique in *discursum* referri debeat ex methodo nostra videre est. Ubi interea nulla insignis datur *differentia*, neque *media* admodum varia aut inter se discrepantiaprehenduntur, neque facultas alia proditur, quam quæ cum congenere aliqua & Symbolica facultate connecti queat. Adeo ut parum hic non nunquam immutetur facultas. Ita satis proceram alicubi fraxinum, à non excelsâ (ex longinquo) distingues ulmo, neque aliter prorsus, quam ex reliquarum facultatum Criterio. Est autem elegans *naturæ* in *mediorum* ordinatione methodus. Quod enim suo in genere illustrius agnoscitur *medium*, nobiliorem utique invehere solet sensum. Ideò lumen, (cœlestis scilicet propaginis) visui inservit; *Aer*, vel sine lumine, auditui; *Aer*, sed vapor admistus, *odoratui*; Aqua sed terreâ, aut potius minerali quâdam portione imbuta, *gustui*; Terrenum denique quiddam, sed aliis elementis delibutum, *tactui*, ita tamen ut reliquorum basis existimandus sit. Ideo eorum quæ visuntur proxima ex tactu desumi debent judicia, summa enim heic intercedit *cognatio*, Quapropter errores *visus* ubi indebitum fuit *medium*, ex *tactu* castigantur, & qui in aqua curvus, tactui rectus deprehenditur scipio. Ita porro quæ a tactu duplex ex transversorum digitorum contrectatione haberi possit pila, non nisi una visui constabit, ut in orbem heic redeant sensus. Distinguntur *media* in ea quæ sunt extra nos, & in ea quæ sunt partes nostri. Quæ autem extra nos facile imponere; adeoque *visum* maximè inter sensus falli, proximè *auditum*, minus adhuc quæ *naturæ*:

turæ diſtanti propiora Libro noſtro de *Veritate* docuimus. Speciebus legitimis ita conſtitutis, atque intus ſuſceptis, Intellectus illorum miniſterio tanquam mediis utitur, undè etiam univerſales aliquas notiones compingit, ita ut ex univerſalibus iſtis (tanquam *mediis*) *demonſtrationes* tandem affabrè concinnet, ex quibus patet, ad veras ſpecies comparandas vera media conquiri debere, ad vera univerſalia veras ſpecies, ad veras demonſtrationes vera univerſalia, undè tandem Veritas ſuis numeris abſoluta inſurgit. Heic denique advertendum eſt, ultra media naturam non ferri, ſed in iis deficere nunquàm quæ in univerſum ſunt neceſſaria, & ad noſtram ſpectant conſervationem; ea lege tamen, ut ubi bono aliquo potiti fuerimus, tanquam à gratia ſive a providentia particulari acceptum habeamus. Errores hinc emergentes non multo negotio ex prioribus eruuntur, ſcilicet neque media undique ad ſpecies dignoſcendas, neque ſpecies ad univerſalia ritè conſcienda, neque univerſalia ad demonſtrationes ſatis accurata ut plurimum adhiberi, undè adeò malè coagmentata inculcantur paſſim dogmata.

Ad Veritatem apparentiæ Conditio tertia fuit, ut debita daretur diſtantia.

NEque enim ſatis eſt ſuapte natura diſferre res, niſi ita inter ſe diſtent, ut probè diſtingui queant, neque ſatis in univerſum adhiberi facultates, niſi ſua unicuique tribuatur agendi efficacia. Quapropter non minus internis quàm externis commoda exiſtimari poſteſt *diſtantia*. Niſi enim tum objectorum, tum facultatum termini utrinque præſiniantur, fieri nequit quin ſeſe mutuò obterant. Neque igitur aptè ſpecies conſtitui,

tui, vel universalia erui vel demonstrationes confici possunt, ubi non rerum solummodò sed distantiarum termini & spatia haut satis asseruntur; Quin etià nisi intervalla operationum *instinctus naturalis*, à *sensibus internis*, *externis* & *discursu* alternatim distinguantur (quod tamen difficillimum, (nisi accuratissima observatio accedat) comperies) irritus in veritatis indagatione cedit labor. Maximè autem distant objecta, quæ nihil commune aut pauca saltem communia obtinent, adeò ut non magno excogitentur negotio *distantiæ*, ubi luculentè tum facultatum, tum objectorum, sistuntur termini. Quemadmodum alterà ex parte, haut pronom fuerit, cognata & quasi in se recurrentia explicare objecta; Veluti enim ex non satis discretis, confusæ, ita ex nimium diffitis languidæ suboriuntur rerum conformationes. Quomodò autem à reliquis distinguatur facultas, quæ circa rerum distantias, Quemadmodum etiam à notis ad ignota profiliat, suo loco monuimus. Errores hinc præciquè emergentes sunt, neque diversos objectorum terminos, neque diversas facultatum operationes suis insigniri spatiis, sive distantis, sed heic plus justo compaginari, illic, hiare.

Ad Veritatem Apparentiæ Conditio quarta fuit, ut commodum ordinatumque obtineret situm.

Quanti sit momenti mora debita, *medium* debitum, *distantia* debita, ex superioribus liquet; haut indè tamen conciliatur apparentiæ Veritas, nisi *situs* positioque adsit commoda: frustra enim media ad objectorum terminos dignoscendos & ipsa intercedentia tandem indagantur spatia, ubi haut satis concinnè struntur partes, luxatúsque obvertitur ordo. Optimum

C autem

autem eum esse situm seu positionem Libro de veritate docuimus, ubi termini objectorum diversi, diversis inter se facultatum proportionibus respondent. Quum enim non omnis omnem, sed propria propriam solummodo pertingat differentiam facultas, necessum fuit, ita disponi partes, ut quæ *totum* integrant, sua retexerentur serie, ni mutilas obtortâsque (ut ita dicam) reponere placuerit rerum notiones. Ita haut satis ex axibus rotas, vel ex rotis machinam novam conjicies, vel ex verborum Syntaxi congrua, propositiones syllogisticas, aut ex illis demum veritatem erues, ni cundæ appositè compingantur partes; Brevi, nulla sine ordine debita tradi potest methodus, sine qua tamen imperfecta omninò fuerit scientia. Quantumvis igitur ad nudas rerum species percipiendas, haut ita conferat situs, ubi objecta satis ex consuetudine innotescunt, qui tamen objectum præpostero continenter viderit situ, nã ille partium inter se conformationes haut calluerit unquam. Errores hinc præcipuè emergentes sunt non satis suo ordine addisci res, aut in memoria servari, aut à facultatibus discurrentibus expromi; ita ut neq; cundæ ad universalia constituenda species, aut universalia ad demonstrationes debitâ adducantur methodo: Unde tot opinionum monstra passim videre est. Hæc autem breviter de veritate rei & apparentiæ subjungere placuit; Qui enim plura desiderat, *Analogiam, magnitudinem, differentiam & cognationem* ad veritatem rei, tum *Moram, transitionis medium, distantiam & situm* ad apparentiæ conformationem postulata expendat in quæstionibus nostris, ita ut uniuscujusque *quiditas, qualitas, quantitas, relatio, &c.* ex methodo in *Zeticis* nostris tradita explorata habeatur.

Ad Veritatem Conceptus Conditio, prima fuit, Organi Integritas.

Nisi enim *organa* sint integra, haut ulla sincera datur rerum perceptio. *Organa* autem, eas partes corporis vocamus, quorum ministerio vel ope fretæ, facultates sive externæ, sive internæ suo defunguntur munere. Hæc igitur sigillatim explicanda.

De Visu.

AD visum cum primis postulatur ut *oculi* & adnatæ partes (quæ multiformis & elegantis sunt structuræ) suo affabrè compingantur loco. Hiisce autem formam rotundam obtigisse, observare licet, quò omnimodas species in se reciperent; ex partibusque omnino dissimilibus constructos, quò diversa pro obsectorum facultatumque multiplicitate obirent munia. Inter præcipuas oculi partes, recensentur *Tunicæ* quædam, & humores quibus adjunguntur *musculi* ad motum idonei, *pinguedo* quædam, *glandes*, *membrana*, *palpebræ*, *tarci*, *cilia* & *supercilia*. De numero *tunicarum* oculo inservientium non conventum est. Quæ enim ab hisce *tunicæ*, ab aliis *membrana* vocantur. Quædam porrò ita in alias recurrunt, ut earum commissuræ usque varii haut facile definiantur. Quapropter hi septem tunicas, alii pauciores statuere solent: sed ut oculo ista permittamus Anatomistis, in præsens so-

lummodo adnotavimus, de numero humorum non disceptari; Tres enim solummodo dari in confesso est. De hisce igitur seorsim. Post *adnatam* quæ à *pericranio* ortum ducens majorem oculi partem tegit, primò ad aspectum patet tunica oculi, quæ *cornea* vocatur, pellucida illa quidem, sed crassa ita ut reliquas membranas contineat & firmet. Hujus foramen Rhagoide sive uvea amplius, species propriè indistinctas recipiens, illas deinde per foramen uveæ, ad nervum opticum transmittit: Proximus indè humor aqueus vel albugineus, omnis coloris expers subjacet, sed tenuis substantiæ & quinque ferè guttulis definitus, ita ut in regione Iridis sive pupillæ concludi possit. In uvea deinde *tunica*, quæ proxima succedit, nigror (qualis nullibi in toto corpore) visitur, eo certè fine ut splendorem colligeret, & spiritus ex nimia fortasse luce perstrictos, recrearet. Hæc autem foramen pupillæ cernitur, ejus clathrum, vel fenestra quædam, quæ quum dilatari, vel contrahi queat, ad intensam lucem sese coarctare, ad debilem aperire sese apta nata est. Quum enim non nisi quædam lucis portio ad visionem postuletur, Imperium ista inter se temperandi, musculo medio qui oculo subjacet *natura* dicavit: Ita ut languidioris lucis multum, vehementioris parum in oculum admitteret, universumque genus lucis constaret.

Humor *crystallinus*, aqueo densior proximè sequitur, quem princeps videndi organon, ideo statuunt nonnulli, quòd quum crassi & opaci reliqui sint nervi, solus crystallinus humor, diaphano nervo gaudeat ubi *retina* & *crassa tunica* ex nervo optico originem trahens in *Arachneam pellucidam* migrat. Alii *Crystallino* postposito, ipsius arachneæ partibus favere videntur, utpote quæ in nervo optico utrinque terminetur, lumenque optimè in

se recipiat. Nihil enim æquè ab lumine affici ac diaphanum ritè statuunt Philosophi. Alii autem in vitreo humore (quintuplo ferè Crystallino majori) visionis causam potissimam dari contendunt, ut qui nervo optico sit propior: ut ut sit, certissimum est, Tunicas & humores omnes, tum specierum delationi, tum spirituum commeatui inservire; ubi enim species ex tunica vel humore aliquo vitiato, aditu prohibentur, intercipitur aliquid ad visionem postulatum. Quapropter nisi cornea sive extima tunica, & deinde humor Crystallinus (qui medio oculi positus & humore aqueo & vitreo utrinque circumdatus) probè sint disposita, ad modum depravati organi aboletur, vel læditur visus. Unde etiam *refractionem* dari necesse esse contendunt Anatomes opticèsq; periti. Quum enim quæ ad nervum opticum transeant, varias pro variis in aqueo, Crystallino, & vitreo humore, subeant mutationes, sit ut nisi tunica & humores tum in seipsis, tum ad invicem debitâ proportionem constituentur, haut unquam veram objecti speciem indicaverint. Ea autem est proportio, ut tunica cornea sit aere vicino crassior, aqueus humor sit cornea rarior, Crystallinus demum sit aqueo densior, vitreus crystallino dilutior, ut crebrè refractæ ex commensuratione ista, species, tandem stabilirentur, nervoque optico sisterentur. Adeoque quum vitreus ultimum refractionis officium præstet, in illo radios concipi & ad nervum opticum deferri verisimile existimant Authores, qui à vitrei partibus stare videntur; Eoque magis, quod si in Arachneâ daretur, vitreus quasi frustra esset humor, aliquidque refractioni ultimæ deesset. Cæterum hisce omnibus ferè omissis, *Amphiblestroidi* seu *retiformi tunica* primas tribuunt partes Neoterici quidam: Quum enim semicirculari forma in posteriori oculi parte sit si-

tus, adeoque vitreum humorem contineat, in illa five tunica five membrana visionem absolvi contendunt. Quod exemplo isto confirmare conantur, Si enim in Camera tenebricosissima, ubi neque rima hiat, foramen ex dolabra terebraveris, CrySTALLUMque circa medium crassius, circa ambitum tenuius, illic impegeris, & linteolam aliquam five chartam albam ad parietem Crystallo oppositum suspenderis, simulachra hominum juxta transeuntium in linteolo five charta illa, sed eversa prorsus figura, ostendentur. Hic igitur pupillam foramini, CrySTALLINUM humorem Crystallo, retiformem tunicam camerae in qua linteolum five charta alba parieti obtenditur, appositè respondere volunt, sed irritò conatu; Neque enimaliquid parieti albo simile, in imo *retiformis tunicae* cernitur, neque reflectuntur species, sed intus suscipiuntur, neque organa refractionibus crebris idonea, ut in tunicis & humoribus dantur, neque objectorum species eversa figura in oculo exhibentur. Licet enim ubi de foris admissi radii in trajectu foraminis angusti decussatim interfecentur, praeposterum partium obverti ordinem necesse sit. Haut aliquid simile tamen hinc deprehenditur, neque sufficit quod mentem humanam tanquam Apellem post tabulam ponè figuras vel simulachra ista delitescentem & desuper speculantem quo inversae rursus erigerentur ita, constarentque figurae, comminiscantur, neque enim in effigie remotà visuntur objecta, sed statu proprio, neque in retiformi tunica, sed eo loci ubi sunt, neque desuper tantummodo, sed undequaque objecta sua speculatur Mens humana. Quapropter etiam complura alia, quae ex monogrammis lineis constari nequeunt, simul percipit: Tametsi enim, quae ab lumine eliciuntur primò, palantes passim evagari deinde species, exemplo

exemplo super allato, satis pateat, haut tamen isto modo,
 unâ cum *situ, loco & reliquis circumstantiis* vel internis *re-*
lationibus nobis perferri existimaverit attentus causarum
 sensationis indagator. Quod igitur pro sententia illo-
 rum tuenda afferunt neoterici (exemplo suprâ adducto)
 contra illos facit: Si enim intramittendo, ut aiunt, so-
 lummodo perciperentur objectorum species, eversæ pro-
 culdubio cernerentur eorum figuræ. Quapropter tum
 extramittendo tum intramittendo fieri visionem arbi-
 tramur, quum agant æquè ac patiantur spiritus visorii.
 Quod ex oculorum fascino, speculis ex menstruatarum
 mulierum aspectu infectis, &c. probant doctiores phi-
 losophi. Licet igitur retiformi tunicæ, tum arachneæ
 & vitreo humori suæ tribuendæ sint partes, ultimum
 videndi organum in *nervis opticis*, princeps sive prima-
 rium in *CrySTALLINO* libenter statuerim. Si enim linea per
 pupillam ad principium nervi optici ducitur, in medio re-
 spectu laterum situs est CrySTALLINUS ut imperium utrin-
 que isto modo capefferet, haut tamen respectu totius o-
 culi in centro politus est, sed versus anteriora ut uberior
 ita fieret visio. Quapropter ex una parte Sphæricus, ex
 altera depressus & acuminatus est, ut tam indistinctæ ac
 distinctæ visioni inserviret. Quæ enim lineæ ab objectis
 derivatæ, ad nervum opticum rectâ feruntur, species in-
 dicant; quæ ad latera, non ita, nisi per anfractus quos-
 dam sinuosos, tandem sed imperfectè suscipiantur. *Vi-*
trei humoris qui *CrySTALLINUM* proximè sequitur usus est,
 non ad nutritum tantum sed ad refractionem, uti su-
 præ diximus. Nam si opacum aliquod corpus post Cry-
 stallinum, suffectum fuisset, reflecterentur omnino spe-
 cies, neque ad nervum opticum peringerent: Sed quia
 CrySTALLINUS aërior est vitreus, ideo radios à densiori il-
 lo medio versus axem refringit, & minimo puncto tan-
 dem

dem unitos nervo optico exhibet. Quemadmodum igitur non sine spirituum visiorum ministerio, ita nec citra refractionem fit visio: Quam etiam in solo aqueo vel albugineo humore dari posse ex Iride quæ nonnullis circa candelam apparet evincere conantur percelebres authores. Si enim revera hæc ulla daretur Iris, adstantibus pateret, quum tamen ii soli qui *suffusionis* morbo in aqueo illo humore existente tentantur se Iridem videre existimant. Ex cataracta enim vel suffusione, perverti, reflecti, vel intercipi posse objecta produnt Anatomes periti, qui etiam hoc in argumento consulendi sunt.

Postrema videndi organa sunt *nervi optici*, qui separati ab exortu suo & aliquatenus progressi, in unum tandem coeunt, unde iterum divaricati proferuntur, ita ut dexter in sinistrum, sinister in dextrum oculum abeat. In quibus etiam totum visus mysterium absolvitur, dum externæ hæc sive coincidunt, sive a Spiritibus visoriis renunciantur species, & advocato Iudicio, recognoscuntur; cui ministerio spiritus animales per cava nervorum opticorum transeuntes *natura* dicavit. Quum enim perforatos ex antica parte, quæ decussatim intersecantur, molles meatuque aptos ex altera nervos opticos videre sit, huc ultra citraque commeant animæ satellites, spiritus. Quantum enim ad visionem conferant ex eo liquet, quod iis deficientibus, turbatis, vel etiam (quod mirum est) exuperantibus, erroris causa datur. Citato enim spirituum agmine, confertim ingruente, ita præcipitatur visus ut haut satis expendit objectum. Quapropter in gyros provoluti aut *vertigine* correpti, objecta ipsa circumagi existimant, dum indistinctis speciebus imprægnati spiritus, sive ex motu, sive ex vaporibus in caput assurgentibus circulan-

culantur, & omnia in orbem rapi videntur. Neque aliâ porro ex causâ nervos acutiore sensu quam sint reliquæ humani corporis partes præditos esse verisimile ducimus, quàm quòd spiritus includant ac commeatum illis præstent. Atque hæc breviter de oculi fabricâ dicta sunt. Plurima enim circa ejus tunicas, membranas, musculos, adnatâsque partes consultò mittimus, & ad argumentum nostrum quod præcipuas hallucinationum causas indagat, devenimus.

*Errores circa
Visum.*

Quum autem objecta tam justò majora, quàm minora exhiberi queant, ubi media non adsint debita, ea primò expendemus, unde majora videri possint; ut interea speculis quibusdam concavis, specillis vulgaribus, aquæ & caliginoso aeri, (unde majora seipsis videri possint) supersedeamus, ad fabricam internam accedentes, observamus; Eos quibus pupilla, quam pro partium Symmetria paulo angustior obtigit, omnia magis perspicuè nedum justò majora cernere, sive quòd radii ex oculo micantes angustiori transitu conclusi intensius lumen gignant, (lumen enim innatum in oculo, ut aerem in aure concedunt doctiores Anatomistæ) sive quòd specierum radii, eâdem ex causâ magis uniti, propiora, eoque majora, ostendunt objecta, sive tandem, quod maximè verisimile, utroque modo eveniat. In ipso enim specierum insultu, tum *objecta* tum *facultatem visivam* agere ipse sensus docet. Quapropter ubi objectum aliquod per speciem suam ad oculum eërrivatur, ejus *locus, situs, magnitudo, &c.* ex facultate aliqua analogâ extra corporis ambitum latâ dignoscitur. E contrario, quibus plus justo amplior est *pupilla*, aut aliquo ex accidenti præter naturam nimis dilatatur, iis *visus* morbus oritur, unde omnia minora quàm sint apparent; Ita tamen ut eorum quidâ noctu acutiùs cernant,

D

quod

quod in ampla pupilla plures colligantur radii, quod interdiu non ita, dum diffunduntur adeò sive species ob-
jectorum, sive emissarii radii, ut aliquid objecto depe-
reat. Quum enim per lineam rectam ferri debuissent
omnes sive species sive radii, ad latera obliquatur pars
aliqua, quod ex refractione indebita contingit. Nisi
enim quædam proportio, tum magnitudinis, tum den-
sitatis partium, tum lationis, tum reliquarum conditio-
num, quæ refractioni inserviunt, heic detur, haut sa-
tis sincera sit visio, ut quàm ardua utrinque, neque aliter
quàm ex medio desumenda sit visionis ratio, exinde
constet; Quantum interea ex refractione perficiatur
visio, vel inde urgeri potest, quòd quum nova ex Tu-
bo optico accedat refractionis idonea causa, sive propi-
ora sive majora cernantur inde objecta, sed ista clariùs
oculi fabricam intuentibus liquent, quam adeo accu-
ratè inspexit magni nominis author, ut ignem in oculo
ex variis refractionibus accendi posse, haut aliter quam
ex speculo visorio existimaverit. Quia tamen nullum
hac ex causa occæcatum fuisse, tradunt (quòd sciam) Scri-
ptores, ideo conjecturam tanquam incertam & dubi-
orum plenam authori permittimus. Cæcitatem enim
quæ ex pelvi ænea ignita, diu oculis apertis objecta,
sequuta est, non tam nervo optico torrefacto, quàm
oculi temperiei exquisitæ corruptæ, aut humoris aquei
(qui insigniter tenuis) absorptioni, tribuerim. Qui
enim ex spirituum exinanitione, cæcitatem ortam fuisse
contendunt, haut meo judicio causam explicant, quum
jugiter renoveantur spiritus, ubi reliquæ partes suo non
desunt muneri; quod etiam ex specillis vulgaribus ur-
geri potest. Si enim ex spirituum inopia in sensibus
visus obscuritas sequeretur, parum vel nihil auxilii ex
remediis externis accederet, quum tamen specilla ju-
vare,

vare, tum ea præsertim topica, quæ paulatim deterunt levigantque oculi superficiem, compertum fiet. Quum enim in eorneâ tunicâ, ex morbo vel senio exiccata & deinde incrassatâ, caligo oritur, huiusce opus est, ut referatur visus, uti etiam ubi albugine ita obducitur pupilla vel ejus pars aliqua, ut cæcitas vel imminuta visio sequatur. Est & quædam in adnatâ oculi membranâ excrescentia ad parvæ alæ, vel (ut aliquibus placet) unguis similitudinem accedens, unde visus aliquando obtenebratur. Porro si aqueus humor ex morbo, senio, aut ignis vel ignitorum aspectu nimio absumitur, corrugatio & constrictio quædam oculi sequitur, flaccescuntque partes, unde etiam isto refractionis medio sublato, vel valdè imminuto, haut vera deferatur apparentia; Dum uvea tunica, (exinde etiam) super Crystallinum concidit, reliquæ sive tunicæ sive humores loco cedunt, & tota inclinatur visionis officina. Sin verò ex mucosâ aliqua materia, humor aqueus crassus vel impurus fit, nebula quædam pupillæ obtenditur & *ὑπόχρησις* sive suffusio aut cataracta morbus oritur, cæcitatem inducens aut visum saltem depravans. Si enim aut tota pupilla vel ejus pars aliqua tegitur, non jam plura confertim (ut solent) sed singula ex foramine nimis arctato ferè seorsim percipiuntur; At si in ipso pupillæ medio, aliqua hujus mucosæ materiæ fit congeries, quasi terebrata visuntur objecta, aut rei visibilis aliquid in medio deesse videtur. Sin verò suffusio sit inæqualis, ita ut aliqua crassior, aliqua tenuior sit pars, vel vapores (ut in phreneticis et ebriis solet) ad humorem albugineum vel aqueum perferantur, spectra et varia hujusmodi illusionum genera, aut tricæ, flocci, festucæ, &c. aut splendores eximii, vel tenebræ oculis obversari videntur. Quum tamen nihil eorum reliquis adstan-

tibus cernatur; Ubi pupilla etiam non medio oculi sita, sed ad alterutrum latus vergit, vel obliquè cernuntur objecta, vel totus una cum pupilla torquendus est oculus, adeò ut non ex musculorum oculi contractione solummodo, sed ista ex causa oriri possit Strabismus. Ex CrySTALLINO humore depravato quoque hallucinationes non leves sequuntur. Si enim debito sit crassior, *νεκρωσις* morbus oritur, quo morbo laborantes interdum, (ubi multa aeris illuminatio) satis vident, crepusculo parum, nocte nihil. Ubi exiccatur porrò humor CrySTALLINUS, morbus *γλαύωμα* vel *γλαύκωσις* oritur. Quum namque ex siccitate pellucidum amittit colorem CrySTALLINUS, in glaucum vergit, unde omnia quasi per nebulas & fumum repræsentantur. Cujus tamen non ita in proclivi remedium, quum qui ex siccitate morbi difficulter curantur. Ubi situs etiam CrySTALLINI mutatur, depravatur visio. Si enim ad superiores vel inferiores oculi partes vergit, omnia dupla apparent. Quod an ex axe PYRAMIDALI non uno modo ad nervum opticum delato, an quod ex situ CrySTALLINI diviso, dividantur radii visorii, an verò utraque ex causa (quod magis verisimile) hallucinatio ista accadat, inter doctiores ambigitur. Sin verò versus pupillæ centrum CrySTALLINUS vergit, quæ non longè absunt, rectè, quæ distita, haut satis percipiuntur, adeò ut hoc morbo correpti lusciosi, nusciosi vel *μύωσις* dicantur. Sin è contra, versus anteriorem pupillæ partem fertur CrySTALLINUS, quæ propiora, minus rectè, quæ paulo remota, satis videntur; quod tum Senibus, tum iis qui studiis incumbunt familiare admodum, quum ex capitis demissione assiduâ, CrySTALLINUS humor unâ cum vitreo sensim ad anteriora labatur, & tum præsertim, ubi aqueus humor quacunque ex causa absumitur vel loco cedit.

cedit. Ex vitrei humoris depravatione quoque hallucinationes accidunt. Quum enim post Crystallinum locum habeat, eaque quantitate sit constitutus, quæ ad specierum refractionem, (respectu magnitudinis et densitatis Crystallini) sit idonea, si quid hæc variatur, vel desciscit, haut satis percipiuntur objectorum species; Fit ita, ut ubi ex plaga vel concussione antevertitur Crystallino, vel situm mutat, hallucinationes sequantur. Nam quum rarior sit, natura sua, Crystallino, densior aqueo humore, nisi debita servetur proportio, aliquem errorem vel illusionem dari necesse est: Sed et totus oculus nonnunquam ex Catarro vehementi, inflammatione, tumore, vel paralyfi, læditur, adeò ut hac quoque ex causa depravetur visus. Quapropter siue oculus plus justo promineat, vel recedat, vel musculi oculum moventes aliquà ex causâ convellantur aut dissecantur, error visus sequitur. Sunt et aliæ ex cerebro, vel nervis vulneratis aut distortis, hallucinationum causæ, quas persequi singulatim, tum operosum, tum præter institutum nostrum esset. Satis habemus præcipuas hæc attingi hallucinationum causas, quæ ut variæ, ita insolentes adeò, ut ubi acciderint, tum medicis, tum ipsis tonsoribus manifestæ sint. Quapropter non morari debent lectorem aut scrupulum injicere, ne vel Scepticus aut alii fortasse, hujusmodi morbis facile tententur, ut negari tamen non possit ingentibus et variis casibus patere oculos; Solus quippe Deus res secundum earum essentiam propriam videt, homines saltem secundum vicarias species, aut si ulterius aliquid detur, per imaginum istarum (veluti in speculis) Imaginem; Adeò ut tenuibus simulacris minus quiddam, non majus hac in vita cernere detur.

De primario objecto visus dubitatur. Quidam enim

lucem, alii colorem statuunt: *Luci* faventes, illam per se, *colorem* non nisi ratione lucis cerni docent. Ex adversa parte stantes, lucem ipsam haut aliter quàm *colore* imbutam cerni contendunt; sed quia *color* luci ex refractione, variâ oculi positurâ, vel ipsâ distantîâ accidere potest, absque *luce* verò *color* sit inanis, ideo *lux* primariò, *color*, ratione lucis, visus objectum haberi potest. Colorum autem quidam sunt corporei & crassi, cujusmodi in Gypso albedinem, in carbone fossili nigrorem videre est: Totâ enim substantiâ in hærent, neque abradi ullo ex ferramento aut deteri possunt. Alii non prorsus corporei, sed tanquam corporeorum exuviæ, vel propagines visuntur: neque enim penitus infiguntur aut in hærent, sed tum luminis, tum ipsius coloris ope intersunt nitentque; ita tamen ut ubi eorum effectrices amoveantur causæ, langueant illico & evanescant. Ultimò phanatici quidam colores (ut in Iride & prismati) oculis objiciuntur, nullam enim realem existentiam in aliquo subjecto possidentes ex *opaco* & *lumine* non nunquam *reflexo*, non nunquam *refracto* oriuntur. Quemadmodum interea ignis proprium est, heterogeneis secretis, partes homogeneas in unum cogere, ita luminis. Quapropter tum species ab invicem distinguit, tum ab objectis decisas, oculis integras denuo exhibet. Neque obstat quod alia sese unâ ingerant sensilia: Tam enim à facultatibus Analogis, quæ in nobis, quàm in ambiente lumine, inter se disparantur; ita tamen ut facultatibus analogis præcipuum obtingat munus, dum confusas propriis notis sive Characteribus discernunt species, & menti deinde consignant. Quapropter etiam facultates variè à coloribus afficiuntur. Licet enim versutissima res sit color, ita ut sensus eludat, nullòque fatis cohibea-

cohibeatur termino, ex iis tamen quosdam gratos, quosdam ingratos dari compertum est. Dum enim ex albi & atrii commixtione variâ producuntur, *Candoris* autem proprium sit ut aciem disgreget, *nigroris* ut hebetet & obtundat, qui inter illos medii maximè visum recreant: Ea lege tamen, ut alii magis, alii minus, in facultates suas analogas agere videantur. Ideo inter ruborem qui perstringit, & virorem qui reficit, Cyaneus, hyacinthinusque color medio sese modo habeat. Sed ista ex ipsorum sensuum examine dum aspeçantur colores, petenda. Satis fuerit in præsens indicasse, ad colores diversos, diversos utique exeri sensus. In quibus omnibus idcirco, aliquid circa medii Quidditatem, Qualitatem, Quantitatem, &c. (prout in Zeteticis nostris) quod diversum fuerit, dari comperies lector, adeò ut ad tenuia & exilia ista spectra, varia sese prodant internarum sensationum supellex. Atque hæc de oculo ejusque partibus, tum etiam de visu ejusque objecto primario, & erroribus præcipuis breviter more nostro dicta sunt. Quæ enim de communibus ut vocantur objectis, putà *magnitudine, figura, motu, numero, &c.* heic adjici possent, post externos sensus (cum bono Deo) explicabimus.

De Auditu.

Post visum, sequitur *Auditus* maximè conditionibus intermediis, unde cum objecto suo conformetur, obnoxius. Hujus adæquatum objectum est sonus. Quod enim simul proferri solet, putà *animi sensus, harmonia*, altioris est rationis. Ideo quod aliquibus *sonus* aliis *Vox* vel *modulatio* est, ut hic *auditus* illic *Intellectus* omnisque pro-

provocetur mentis *affectus*. Medium soni est aer; De aqua quippe dubitari potest: Quod enim ex ranarum coaxatione evincere conantur nonnulli, Urinatores negant, dum adstantium voces ab iis qui aqua teguntur sentiri posse negant. Sed ut ista experientiæ relinquamus. Partes auris (quæ oculis longè simpliciores) sinuosis anfractibus conspicuæ, ideo circumflectuntur, ut illic illisi, ingentes reprecuterentur soni, tenues per Mæandros ambagesque illas molliter delabentes, intus susci-perentur, aurisque tympanum levius pertingerent; dirumpi enim posse ex nimio fragore constat. Articulantur porro magis inde voces. Quibus enim præciduntur aures, soni tanquam fluctuantes excipiuntur. Per meatum autem auris (qui osseus, oblongus & tenui cute opertus,) obliquo tramite ad tympanum feruntur soni, adeò ut hæc quoque ex tortuoso flexu, nova daretur ingentium sonorum reprecussio, vel reverberatio, tenuium acceptio & complexus. Succedit deinde *tympanum*, *membrana* dura, tenuis, eadèmq; siccissima. Ex sicco enim reboare sonos optimè ipsa docent musica Instrumenta. Huic deinde connectuntur ossicula tria nuda, quæ nominibus *stapidis*, *incudis* & *mallei* vocantur: Inter quæ Malleus ea ferè forma membranæ jungitur, qua pediculus herbæ quæ umbilicus Veneris dicitur. Sunt autem uti oculi, ita aures geminæ, ut sonos undequaque capefferent, qui haut geminati tamen propter conjugationem nervorum utrinque disseminatam, admittuntur. Dum enim idem præstant officium in nervis conclusi spiritus, eundem neque duplicatum renuntiant sonum. Quod enim multiformiter inter se distinguantur *soni* ex facultatibus diversis habent, quarum differentias tamen solennes, internus solummodo dictare potest sensus. Quemadmodum interea colores omnes

omnes ex albo & nigro, ita soni ex gravi & acuto variè commisto temperari videntur. Inde etiam Musica. Dum enim diversi querulorum, gementium, admirantium, fiscitantium, dubitantium, anxiorum, sperantium, amantium, gaudentium, &c. ex ipsa rerum natura in nobis eduntur, inter gravem & acutum soni : Ita ubi sonos illos aptè inter se componit Musicus, affectus notis assueti sonis, excitantur, & concinna appositâque pro verborum significatu datur Harmonia, dum modulationi variæ variè respondent affectus interni. Sicut autem oculi fenestris, ita aures portis, ritè assimilantur. Ex oculis enim tanquam procestris vel podiis (omnia quæ sibi cognata) latè speculatur mens humana. Ex auribus verò tanquam ex portis, advenas præsertim & peregrinos hospitio excipit : ita tamen ut nonnullos secum diversari sinat, alios post brevem moram dimittat vel ableget. Ad eas igitur, quæ per auditus portam appellunt, Ianitore opus est, ne parùm reverenter sese habeant alienigenæ, aut aliis fortasse aditum præcludant. Qui enim semel in contubernium admittuntur, haut facili loco cedunt, aut alios ad conclavia & recessus jamdiu ab istis usurpatos deduci patiuntur. Veluti porrò oculi propriè naturalia, aures solummodo artificialia percipiunt : ita illi longè veritatum fecundissimi, hi verisimilium. Quia tamen in distantiam insignem haut excurrit visus, præterita prorsus ignorans, ideo spatia ex auditu supplenda, dum ex traditionibus sive scriptis, sive non scriptis, præterita cum præsentibus (quantum fas est) connectens, futura colligit mens nostra. Cæterum, quia hallucinationes plurimæ hac ex parte accidere solent, summâ cautelâ traditionibus ubi convenit, ne nobis ipsis imponamus : De quibus, ubi de erroribus Intellectus, erit sermo. Hallucinationes ex organo auris vitiato sequuntur

E

non-

*Errores circa
Auditum.*

nonnullæ. Ut igitur quæ supra allata ex aurium præcisarum causâ accidunt mittamus; hîc solummodo adnotabimus Tympanum auris quovis modo ruptum, aut *Stapidem*, *Incudem* vel *Malleum* ex Catarrho vel ictu loco motum, aut nervorum conjugationes auditui inservientes extra situm naturalem *latas*, *divinatas* five gravem auditum, aut surditatem five *uâpov* invehere.

De Odoratu.

AD tertiam aeris regionem, & ceteriores indè cœlestium corporum partes, fertur *Visus*, ad extrema tantum spatia finitus; Quæ in secunda aeris regione, impressiones, ex tonitruum fragore colligunt aures, haut ulterius latæ; sed ad primam regionem tantummodo exporrigitur vel sagacissimus *Odoratus*. Ita tamen ut magis è longinquo sua percipiat objecta quàm *gustus* vel *tactus*. Quapropter quasi in medio exter-norum sensuum locum obtinet. Objectum ejus est *odor*, quorum ut varietas sit ingens, necdum tamen ad differentias insigniores excogitantur nomina. Quæ enim in Scholis usurpantur vocabula, è saporibus mutuata videntur; Serò quidem ad Colorum Nomenclaturam neque adhuc satis pervenere sæcula, sed in saporum differentiis investigandis tardi, in odorum quasi nulli videntur Philosophi. Quum tamen, hâc unicâ ex methodo rerum omnium odoratarum *definitiones*, *divisiones* confici possint. Quæ enim eodem modo afficiunt facultates nostras, eadem erga nos esse sæpe libro de Veritate adnotavimus. De organo *odorationis* haut satis inter nasutissimos conventum est authores; sed propius meâ sententiâ rem attingunt qui spiritibus per *processus mamillares*, five per *nervos* naribus dicatos transeuntibus, munus il-

lud deferunt; Medium non aer tantum, sed aqua aliquibus est. Hallucinationes circa odorationem, organi vitiiati causa, fiunt, ubi aliquo ex accidenti constringuntur nimis vel dilatantur nares, aut excresecientia carnis qualis Polypus inibi visitur, aut palatum oris subsidit, aut ex Ozenâ vel Cancro corrosio vel ulcus sequitur.

*Errores circa
Odoratum.*

De Gustu.

Gustus, sensus summè corporeus proximè succedit, cujus nulla extra linguam latitudo. Hujus objectum est sapor, qui plurimis tamen differentiis insignitur, quarum investigatio ad alimentorum, medicamentorum & ipsorum venenorum dignotionem cum primis necessaria. Medium est aqua *Salinalis*; Organon, pellicula linguæ obducta, quæ spongiosa & mollis, qualis nulla in toto corpore. Hallucinationes in gustu dantur, ubi ex nimis exsiccatis externis partibus, sapores haut satis per linguæ poros ad fibras nervosque gustui inservientes transferuntur. Hinc insipida quædam, Causone laborantibus, tum ipsis senibus exultimantur, quæ aliis sapiunt. Quum enim ex corrugata lingua constringantur meatus, hærent sapores neque ad ultimum examen perducuntur.

*Errores circa
Gustum.*

De Tactu.

Sensorium *Tactus* per totum quasi corpus diffusum reliquorum sensuum familiam ducit & continet. Quemadmodum igitur ex oculis & auribus ad animam, ex olfactu & gustu ad corpus nostrum feruntur ob-

jecta, ita ex Taſtu ad quadripartitas haſce domicilii noſtri portas datur aditus. Quæ igitur reliquorum ſenſuum Criterium ſubire apta nata ſunt, *Taſtum* primò ſollicitare videntur; dum exceſſus ex utraque parte ita expendit ut quantum à temperie ingenita diſceſſerint exploratum habeatur. Huius porro ſenſorii adminiculo *facultates* diverſæ, quæ in nobis ſtatum medium inter *ſiccum & humidum, durum & molle, viſcoſum & aridum, grave & leve, craſſum & tenue, glabrum & ſcabrum* explorantes ſuas perficiunt operationes. Diverſas enim huic ſubefſe facultates, ſenſus qui ſuboriuntur diverſi ſatis docent. Quorum quæ circa medium, illud quod inter contraria poſitum, in quæſt. *Quid*, quæ ad extrema in quæſt. *Quantum & Quanto* quid ex methodo noſtra reſpondent. Tametſi enim quæ *contraria* vocantur, ad invicem commodè æſtimari ſoleant; quia tamen inter *calidum & frigidum, ſiccum & humidum, durum & molle, viſcoſum & aridum, grave & leve, craſſum & tenue, glabrum & ſcabrum*, quidam medius intercedit ſtatus, hunc primò tanquam ſibi cognatum prætentant facultates objectis hiſce Analogæ; quas etiam diverſas eſſe ideo conſtat, quòd diverſa heïc interſunt media, ex quorum interventu, diverſo modo afficiuntur facultates, dum heïc *epidermis*, heïc *nervi*, heïc *muſculi*, heïc *membranae*, &c. prout opus fuerit alternatim officio ſuo funguntur. Quod autem inter objecta, quæ ſub taſtu ex communi ſententia cadunt, Temperies illa quæ inter *frigidum* et *calidum*, primarium vindicet gradum, in cauſa eſt, tum ex communioribus cauſis percipi, tum affici citiùs inde ſenſorium, quàm ex reliquis, quæ ſupra recensuimus, objectis. De principe taſtus organo dubitatur, adeò ut ſeiſpſum haut ſatis aſſerat; ſine quo nihil ſatis aſſeritur, *taſtus*. Aliis enim *carò*, aliis

liis *cutis*, aliis *nervi*, aliis *spiritus* sentire videntur. At carnem per se non sentire liquet, sed quia fibrarum nervosarum est particeps, neque alia porro ex causa cutis ipsa sentit, quàm quod nervosæ ~~sunt~~ substantiæ. Denique haut aliter ipsæ membranæ sentiunt, inter quas tamen nonnullas, quæ exquisitissimo sunt præditæ sensu, dari constat. Verùm enimvero, si rem altius speculemur, spiritus uti reliquorum sensuum, ita tactus organa præcipua existimari possunt. Illis enim quocunque modo obstructis, interceptis, vel deficientibus tollitur (maximè in inferioribus partibus) sensus sive motus. *Hallucinationes* circa tactionem præcipuæ, è *stupore*, *paralyfi*, *Epilepsia*, *Caro*, & *Apoplexia* ortum habent; ex quibus etiam insigniter depravantur sensoria tactus. Ultimò Tactus cum Visu summam intercedere necessitudinem observamus, dum qui alterutri accidunt, castigat uterque, mutuò emendatque errores. Breviter, uti, libro De veritate diximus, Si compressa, constipata, tumida, convulsa, everfa, erosa, distorta, distenta, disrupta, contusa, icissa, puncta, vel resoluta fuerint facultatum organa, totus ad modum depravati organi vitiatur *Conceptus*. Quibus denique accedunt *actiones* (uti à Medicis vocantur) *lesæ*. Quantumvis enim organa sint benè disposita, si tamen spiritus animales ex organi vitio haut satis influant, enervantur actiones. *Spiritus* enim cum calore innato conjuncti temperiem ex debita proportionem perficiunt, adeò ut sive ~~symptomata~~ sano, sive Symptoma morbi vel causæ; aut Symptoma Symptomatis tandem ægroto accidat, multis modis frustrari sensationem contingat. Hæc autem paulo prolixius quàm pro more nostro de vitiatis organis dicta sunt.

*Errores circa
Tactum.*

Ad Veritatem Conceptus Conditio secunda fuit, ut Organum nullâ pravâ qualitate esset imbutum.

ORganis sensoriorum externorum, & hallucinationibus quæ ex eorum luxatione, vitiisque consequuntur, ita explicatis, Qualitates jam perpendendæ sunt. Sub *qualitatis* autem nomine ea omnia comprehendimur, quæ naturali & genuinæ hominis constitutioni tanquam subjecto inhærentiæ, ita accidunt vel accidere possunt, ut sive excedant mediocritatēque illam quæ ad hominis perfectionem postulatur exuperent, sive desint, aut deficient, sive depraventur tandem, *Subjecti qualitas* inde denominetur. Hic igitur naturalis hominis status in *Quæst*: *Quid* ex methodo in Zeteticis nostris traditâ, primò investigandus est, ut quid deinde accedat vel accidat exploratum habeatur. Multifariam autem peccare qualitates constat; Si enim actiones internæ in homine, quocunque modo, læsæ fuerint, aut adventitiæ ex elementis, alimentis, &c. statum illum corporis corruerint, ipsæ unâ, plus minus, vitiantur *qualitates*. Abolentur autem in malis Exitialibus, diminuantur, ubi debilis actio; depravantur, quotiescunque aliud, quàm par fuit, efficitur. Hiisce modis omnibus igitur frustrari, vel errare sensus contingit. Ut abolitas interea ac diminutas actiones sive qualitates, Medicis quorum interest instaurandas vel resarciendas relinquamus; De depravatis hæc hæc præcipuè sermonem instituemus. Pravas autem qualitates eas omnes vocamus, quæ debitæ objecti, cum facultate sua analogæ conformationi impedimento esse possint; Ubi igitur ex restagnante felle, citrino colore imbutur oculus (quemadmodum regio morbo laborantibus occidit) quæ aliis

aliis alba, illis citrina vel flava conspiciuntur. Dum enim per aqueum humorem sub corneâ tunicâ contentum, species transeunt, eodem quo humor ille tingi videntur colore. Cui consimile aliquod etiam in illis qui *ὑποσφάγματι* morbo laborant, observare licet: Dum enim sanguine ex oculi venis erumpente inficitur humor oculi aqueus, omnia alba rubra apparent. Quin & *splenitide* & *hepatitide*, (ubi plumbeo colore totum inficitur corpus) & Elephantiasi & hydropse & Leucophlegmati correptis (ubi pallet vel livet cutis) objecta haut ita grata lætæque, ac sanis videntur. Quum enim omnis coloris expertum humorem aqueum esse oportuit, quotiescunque sive flavo, sive rubro, sive plumbeo, sive livido, sive inter istos medio, & (ut paucis dicam) extraneo aliquo colore imbuitur, Erroris causa datur, & vitiatur conceptus. Ita porro auribus accidit, dum ex sordibus crassis & viscidis obturantur, Calorque innatus in vapores ita resolvitur ut tinnitus varij exoriantur & eludatur auditus. Ita ubi alæ hircum, vel nares, pedes, &c. tetrum odorem spirant, undique vitiatur odoratio & oblatum haut satis exhibet objectum. Ita ubi salsa, amara, acida, acerbæ, &c. è stomacho evomuntur, aut sudor illuc defluit, interceptur gustus, & diversum haut satis delibat saporem. Ita denique ubi nimius calor, nimia frigiditas, humiditas vel siccitas, durities vel mollities, nervos occupant, pervertitur tactus; neque satis objectum debitum pertingit. Sed non exteriorum sensoriorum causa solummodo, sed ex interiorum quorundam organorum qualitatibus depravatis (raro enim luxari contingit) hallucinationum causæ dantur; Ita dum ex immodico Spirituum animalium ad sensoria vel cerebrum confluxu, vel vaporibus attenuatis, aut siccâ & calidâ eorum intemperie.

perie, pervigilium oritur, ineptitudo quædam ad munia debita obeunda sequitur, & ipsum nonnunquam delirium. E contra, Ubi ex frigidâ & humida cerebri intemperie, vel narcoticorum usu, nimis condensantur spiritus, vel vapores caput tentant, hebetudo quædam vel immodicus somnus, & ipsum tandem *ἡμῆς*, vel *καταφοράς*, vel *ἁπλῶς* sequitur. Ita ubi aliqui sensus interni otiantur & cessant, alii incitantur & fervent, *ἐνθάδε* morbus sequitur, & mira dantur deliria; ut aliter tamen eveniat, ubi citra morbum, facultates aliquæ noeticæ recluduntur. Sive enim cœlitus edocta sit, sive ad proprias conciatu notiones Mens humana, exoriantur facultates quædam, unde etiam vaticinari, nonnunquam futuræque prænuntiare licet. Dum enim speculationibus assuetis postpositis, propriam è cœlo originem suspicit anima, ita æternorum fit compos ut latè prospiciens lustret omnia. Sed quia altioris sunt rationis facultates istæ, ad præsens redeunt argumentum, ex Medicorum schola observamus, inter illos quibus aliqui exciuntur sensus, alii sopiuntur, somnambulorum numerari. Dnm enim imaginatio & vis motrix expergiscuntur, aliæ non item facultates, imperfectas & mancas videre est actiones, unde etiam absque sensuum externorum satellitio, ad dissitos feruntur locos; Aut si lecto continentur, sese jactant, vel vociferantur, rident, plorant, &c. prout ex variâ specierum in somniis insultu, irritati fuerint. Sed & ipsius rationationis organa lædi multis modis posse ex qualitatibus depravatis liquet. Tametsi enim vis ejus primaria ab animâ dimanet & proficiscatur, adeoque à corpore, toto disparetur genere; quatenus tamen instrumentis corporeis & ipsis tandem speciebus in memoriâ asservatis utitur, licet haut proximè et per se, per accidens tamen falli

falli contingit. Quamvis enim ubi species debito re-
texuntur ordine, organaque interna constant, mens no-
stra de præmissis semper citra errorem judicat: Quia ta-
men hac ex parte defectus, ex illa redundantia accidere
possunt, nonnunquam rudes & imperfectæ, nonnun-
quam fallaces & depravatæ dantur ratiocinationes. Fit
indè ut multa ignorantia, non nisi aliqua erroris in In-
tellectu subsit causa; Haut ulla interea sine morbo de-
mentia. Ubi igitur cerebrum, ex naturali constitutione,
sive alio quovis modo refrigeratur nimis, stoliditas &
judicioris sequitur. Dum enim animales Spiritus ex cere-
bri torpore, vel constipatione, transitu intercluduntur,
vel non omnino vel haut satis deferuntur veræ objecto-
rum species, memoriæque consignantur. Hic etiam ali-
as aliis ad sapientiam magis idoneas capitis figuras ob-
servare licet: Caput enim nimis parvum, depressum,
vel cacuminatum, stoliditatis signum est. Dum enim
haut justam cerebri molem, aut saltem extra situm de-
bitum constitutam continent hujusmodi capita, aliquid
vel Spirituum animalium transmissioni solitæ deest, vel
iniquè saltem disponitur ad eorum commercium ordo;
An vero ex natura capita dentur aliquando nimis mag-
na, (neque enim de *ὀδοντοφάνη* loquimur) modò non
inconcinna fuerit figura, dubitari potest, quia ingens
ita spirituum officina instruitur: sed quum in capite
ratiocinationis organa præcipua (iplo sensu inter-
no docente) deprehenduntur, ea jam seorsim ex-
pendenda sunt. In anticâ autem capitis parte *Imagi-*
natio, in posticâ *memoria* viget: Iudicium enim alti-
oris quum sit rationis, ad ipsam mentem notitiis suis
communibus instructam attinet. Multis autem modis
læditur imaginatio; Ut taceam enim quæ ab *apparentiis*
falsis, *conceptu* falso & aliis externis causis eveniunt,

si intemperies in ipso organo existit, si vapores nimii, ut in ebrietate, & aliis morbis, illuc feruntur, si narcotica aliqua propinantur, si tumultuantur quavis ex causa spiritus, aut ut in Causone inflammantur, si tandem nimius dolor, nimia ira, concupiscentia, metus, exultatio, reliquique brutales affectus illius sedem occupant, vitiatur *imaginatio*; *Memoria* tamen haut ita obnoxia est, licet enim aboleri ex morbo cerebri lædente vel imminui possit, fidè tamen depositas ut plurimum refert species; ex imaginatione autem insigniter depravatâ delirium sequitur, Cujus generis etiam plurima; Quod ex vaporibus inflammatis oritur *phrenitis* vocatur, quæ sine tumore calido, vel φρεγμόνι in cerebro aut ejus membranis, vix unquam invenitur; ex igneorum spirituum insultu, aut cerebro inflammato, *mania* oritur, & gravia produntur Symptomata, quæ sæpe in *Sphacelum* definunt. Sin vero ex fuliginosis vaporibus è splene orientibus obscurantur vel offuscantur spiritus unâ cum corde, ipsum obsidetur cerebrum, & actiones in utroque læsæ deprehenduntur, ut cor tamen cum primis muniendum sit ubi morbi istius curatio instituitur. Quum autem in hisce omnibus, primas teneant partes vitales spiritus, utpotè quæ animæ sint ministri, (neque enim affines dixerim) oportet ut lucidi, subtiles, puri, mobiles & temperati sint, quò jussa capeffiant & exequantur. Quando enim è naturali statu excedunt, & vel ita præservidi igneique evadunt, ut citati undique feruntur, vel *opaci*, crassi, impuri, segnes, torpidique fiunt, tota intervertitur actionum vitalium *Syndrome*. Contenebrantur autem sive inquinantur, sive tabescunt, multis modis spiritus, sive enim furvis fædisque miscentur vaporibus, aut ex immunda turpique materia creantur, aut præ calo-

ris naturalis inopia subsidunt squalléntque, debitam operam præstare nequeunt. Ubi verò altera ex parte (ut in Maniacis) ignei æstuantésque, torrefactique exeruntur spiritus, tota crepat humana fabrica, & miræ produntur insanix, adeò ut adustis per totum venosum genus diffusis indèque effèratis spiritibus augeantur aliquando maniacorum vires, ipsàque intendatur imaginatio; unde etiam nudos ambulantes, nullúmque medi^o hyeme persentientes frigus videre est. Ex quibus patet non nisi ex defæcatissimo temperatissimòque sanguine idoneos generari spiritus, qui mille modis indè depurati ab anima collustrantur: Quò tamen diu statu m^oñere nequeunt, nisi sanum undique sit corpus. Ubi enim ex obstructionibus aut alio morbo so apparatus, Cor, hepar, lien reliquaque deinde (putà cerebrum) plus justo frigent membra, æqualem illam temperiem exuunt, qua præditos esse oportuit. Ex arterioso autem sanguine optimos, limpidissimósque creari spiritus docent medici, ut qui procul à cordis officina procusos, minus elaboratos sincerósque existiment. De nitrosis, sulphureis aliisque mineralibus spiritibus, quæ nobis (ex Chymicorum schola) inesse dicuntur, vix est quod certi a'iquid loquar; Dum enim asperæ eorum qualitates, in herbas & animalia, quæ nos alunt, transplantantur, leviolem jam induentes naturam, mitescunt & in nutritum abeunt. Tametsi igitur mineralibus spiritibus consimilia quædam in humano corpore dari possint, post tot tamen præparationes, maturaciones, coctiones, digestiones, &c. ita domari subigique tandem, ut in temperiem veniunt, rationi consentaneum ducimus; In hujusmodi igitur sive minerales, sive vegetales, sive animales spiritus imperium exercent homines. Quod tamen iis qui a lupis canibusque

búsque rabidis, sive mordentur, sive lambuntur, non accidit. Dum enim in Salivariâ eorum spumâ delitescens venenum, naturales hominis transversas agit facultates, in toto corpore & ipsa phantasia jam stabulantes atroces ferarum istarum spiritus, diram luem invehunt, quæ vix ullo satis profligatur remedio; Cujus Symptomata, præter omnium aliorum morem sæva horrendaque captum humanum superant; Ex quibus etiam ita insigniter depravatur phantasia, ut dum jam non humani sed bruti rabidique illic diversantur spiritus, Anima propriis destituta ministris, vel feriat, vel in iis quæ destinaverat actionibus, ex fervorum suorum sive pervicacia, sive ineptitudine frustratur vel eluditur; Quod neque absolum videri debet, quia famulatio proprio uti, non alienum omne in jus suum pertrahere valet anima humana, præsertim ubi naturalium spirituum pomœria egressi, nullis coerceri possint ferocientes finibus, spiritus. Quum enim sub humano arbitrio redigi nequeant, suo fato utuntur, ni fortior ex divina providentia, quæ calamitosum avertat statum, accedat causa: Hæc autem paulô fusiùs (uti libro de Veritate promissimus) de organis corruptis qualitatibusque vitiatis dicta sunt.

Ad Veritatem conceptus Conditio tertia fuit, ut facultas quæ se sentire sentit haut vacillet.

Aliud est sentire, aliud persentire: Ita ea sæpe (quæ etiam linguâ vernaculâ proferuntur) audimus, quæ ubi avocatur animus, non satis intelligimus, Ita ea confuso modo videmus, quæ non satis articulatè percipiuntur; & quod magis mirum, ea odoramur, gustamus, tangimus, quorum vero sensu haut satis imbuimur. Quum enim è munere

munere suo quacunque ex causa desciscit mens, ultra sensuum externorum vestibula haut feruntur objecta. Quemadmodum igitur quæ obversantur objecta, nugantes malèque feriatì haut unquam calluerint sensus: Ita ubi munere suo funguntur, nisi animus unà advertatur, tanquam rejectæ, loco cedunt rerum species, nullaque sequitur indè conformitas. Auxilio hæc igitur mutuo opus fuerit; sed tum præsertim ubi attentius agendum est. Dum enim vel absistit animus, aut aliorum objectorum contemplationi totus vacat, vel sensum externum, non ita pridem excubitoris stationariique militis vices præbentem, in castris continet, vel ad tempus saltem exaudivat, Hallucinationis causa datur; Quin & frustra esse solent tum conditiones ex quibus species indicantur, tum ipsum ad conceptum organa, ubi consilium, objectorumque recognitio non adhibetur. Quapropter tum animo adesse oportet, aciemque ejus intendere, tum aliena prohibere, ubi vera objecti notitia præponitur. Quum enim (uti sæpè diximus) omnis veritas sit conformitas, totus in objectum suum converti debet intellectus, ubi illud explorare, dotèsq; ejus lustrare operæpretium fuerit: Methodus demum in Zeteticis nostris tradita percurrenda est, ut objecta, tum in seipsis, tum in relationibus suis, causa, fine, &c. constant. Licet enim plura simul distinguere valeat mens humana, suo tamen singula retexens ordine, univèrsalem indè naturam compingit. Hallucinationes ex propositione ista non satis expensæ sequuntur ingentes; Dum enim mancæ imperfectæque plurimæ dantur sensationes externæ, dum etiam illæ ab animo aliud agente haut satis advertuntur, mutilæ vel adulteratæ sese ingerunt species. Unde notiones etiam depravatæ oriuntur. Adeò ut unum idèmq; objectum, aliud

in sensu, aliud in conceptu, aliud in ore vel sermone haberi novum non sit, distrahiq̃ue undequaque facultates, quorum remedia idcirco ex superioribus petenda.

Ad Veritatem Conceptus Conditio quarta fuit, ut facultas Analoga applicetur.

Non omne sensorium speciei cuiusvis susceptioni idoneum est, sed proprium propriæ; frustra enim patulas aures, aut exporrectam manum ad colores, aut exertam linguam, vel oculi aciem, ad sonos distinguendos adhibueris. Ita neque ex odore vel gustu simpliciter durum vel molle, aut ex tactu aromaticum, vel fætidum percipitur. Porro ubi ad forum interius ventum fuerit, haut unquam ex simplici colore virtutes mineralium, herbarum, &c. diversâsque earum dotes conjicies, aut ex simplici sono, hominum sensâ, verborumque significationes varias, vel modulationem harmonicam concentumque musicum intellexeris. Hîc igitur Analogæ quædam subsunt facultates, quarum ex conformitate debitâ, notitiæ multiplices oriuntur. Quum autem facultates omnes sint tribules, adeoque in aliquam classem vel tribum distribui possint, operæpretium visum est, eas hîc describere; Primæ classis sunt eæ, quæ ab objectis suis excitæ ad notiones communes, in ipsâ animâ provocant, quarum quædam Deo, quædam mundo insigniter respondent. Secundæ sunt facultates quædam internæ quæ notionibus istis necessitudine quadam singulari junguntur, unde etiam res bonæ vel malæ sentiuntur. Tertiæ sunt facultates externæ, quæ circa *colorem, sonum, odorem, gustum & tactum*, communiâque (uti vocantur)

tur) objecta versantur. Quartæ sunt quæ circa ista discurrentes, novissimam rerum latitudinem investigant. Ultra hæc demum facultates, quasdam in homine statuunt ritè authores, quæ gratiæ sive providentiæ rerū particulari respondent, quæ ut citra Numen in corde operans recondantur & sileant, ab illo tamen excitatæ reliquas expergefacerere solent facultates, sed quia earum conformitates inter sensus internos aptè reponi possint, haut opus est ut quintam hæc excogitemus classem. Hæ igitur sunt classēs in quas tributim & centuriatim singulæ referri possint facultates. Quod enim de *revelato & extatico* pervulgari solet sensu, nisi indubiam fidem ab ipso *Revelante Supernaturali* accipiat, eliminandum censeo, quum innumeræ aliter consequi possint hallucinationes & imposturæ. Ut sensum istum, in præsens, igitur missum faciamus, de iis solummodo agemus, quæ in omni homine sano & integro *νῦσις* apprehendi possunt. Primum autem locum facultatibus quæ ad notiones communes provocant ideo tribuimus, quod ab instinctu naturali ortum ducant; Quum enim in homine & in universo primarium locum vendicet instinctus ille, qui circa propriam conservationem versatur; ideo ejus leges non in compositis mistisque corporibus solummodo, sed in ipsis elementis videre est, dum quadam vi internâ instigante unumquodque sese pro facultatibus incutitur nititur; Cujus rationem igitur notionibus quibusdam à providentia universali inditis acceptum referimus; Nihil enim prorsus invenitur quod non eousq; sapere videatur. Mira autem est facultatum harum tribulium, ubi debito ordine retexuntur, efficacia: Neque enim promiscuè usurpari posse statim docebimus; Quod sine notionibus communibus interea nihil magni perfici queat, vel ex eo urgeri potest, quod haut satis absque earum sub-

subsidio reliquæ juvent facultates, neque ultra brutorum solertiam ferri possint; Quid quod inter varias quæ in nobis extant facultates, aliter quàm ex notionum communium subsidio, à qua incipiendum sit facultate, dignosci nequeat? hisce igitur docentibus, primò *an* res sit, deinde *quid* sit, *qualis*, *quanta*, *ad quid*, &c. investigari solet, de quibus plura suo loco. Sensus deinde quidam interni succedunt, qui à primæ objecti cujusvis apparentiæ insultu, illud vel tanquam gratum amplecti, vel tanquam ingratum & malum, (vel ominosum saltem) averfari solent, nisi ubi medio quædam sese habeant modo. Antequam enim suo ordine explorentur partes (quod munus sensibus externis præcipuè obtingit) sensiculus saltem aliquis internus excitatur, de-procùl, quùm nos afficere nedum ferire soleant nonnullæ, quæ tamen haut satis percipiuntur; unde etiam præfensiones quasdam mirandas in aliquibus observare licet. Tertium locum sensibus externis tribuimus, quod non nisi intra propinquam quandam distantiam suo prorsus defungantur munere, tum quod externas tantum lustrent rerum apparentias, vel species, neq; ulterius per se ferantur. Postremæ accedunt discurrentes facultates, quæ ubi debito displicantur ordine (prout in Zeteticis nostris videre est) tum res in ultimam suam latitudinem deducere, tum dubia quæ circa ista (medio notitiarum communium) vel enodare & solvere posse, vel eliminare saltem queant; hinc etiam certitudo, quæ unicuique facultati obtingit, colligi potest. Quæ enim à notitiis communibus pendet, indubia est, tanquam à sapientiâ universali elicita & constans; quæ ab internis facultatibus, (modò non obstruantur, aut alibi intendantur) proximum vendicat locum, uti quæ notitiis communibus proximè hæreant. Adeo

ut

ut minoris sint notæ sensus externi, utpote qui conditionibus sint admodum obnoxii, & circa finitimas tantum rerum partes versentur. Ultimò ut subsequantur logo facultates discurrentes, tum quod ex fallacibus speciebus non rarò desumant argumenta, tum quod nullibi fere consistant, nisi ex præcedenti aliqua facultate stabiliantur; Sine earum subsidio tamen, quum angusta fuerit scientia, plurimum illis (ubi probè conformantur) tribuendum est. Ex quibus videre est tum quid singulæ præstent facultates, tum quatenus fides illis adhibenda sit. Quemadmodum interea ex istis probè conformatis & in seriem debitam dispositis & alternatim demum (ubi opus fuerit) complicatis, cunctæ rerum scientiæ hauriuntur; Ita quando distorquentur aut præpostero obvertuntur ordine, aut ineptè usurpantur, aut non satis tandem reconcinnantur, vel nihil satis appositè percipitur, vel errores hallucinationesque saltem restibili quadam sæcunditate oriuntur. Quando-cunque interea interpolis ille negotiosusque discursus dubitationes eas affert, ut veritates necessarias non rarò dispungat, notitiæque communes indè convellat & exagitet, Sacrosanctis vim facit principiis: neque enim ullum in examen revocari potest dubium, quod non aliqua asserat, vel exterminet saltem communis notitia, nisi ubi tanquam verisimile vel possibile tantum, (iis decernentibus) statuitur. Exadverso, ubi, quæ ad objectum simplex excitatur, notitia communis, in proxima eaque maximè Analoga hæserit propositione, ita ut quasi missum fecerit discursum, sèque ipsam intra suos totam continuerit limites, haut in novissimam suam latitudinem proferuntur objecta, mutuæque rerum inter se relationes non satis pertinguntur.

Ita, ubi *discursus* sensuum internorum aggreditur, im-

petitque jus, & voluptatem, dolorem, libertatem, &c. ex quæstionibus suis, potius quàm interno sensu reputat, Veritatem intervertit, noxamque infert eo graviorem, quod certior pollentiórque in objecto suo sit *sensus internus*, quam in suo *discursus*. Ex aduerso, ubi *sensus internus* vice *discursus* adhibetur, ineptit, & stat pro ratione voluntas.

Ita ubi *discursus* externos *sensus* probè conformatos adoritur, vix habet unde seipsum asserat, licet ubi inter conditiones quas suprà recensuimus, aliqua defecerit, discurrere & omnillam reparare per-opus sit. Ex aduerso ubi *externi sensus* vice *discursus* applicati fuerint, *singularia* tantummodo percipiuntur, nullaque datur adeò apta rerum inter se connexio ut aliæ quàm protritæ ignobilisque veritates prostant. Ita ubi, (mirum dictu) seipsum excruciat & angit *discursus*, concutitur cerebrum, & deliria sequuntur, unde se nihil scire, neque hoc ipsum jactanter prædicat Scepticus. Porro ubi *sensus externi* vice *Notitiarum Communium* vel sine earum adminiculo adhibentur, spectra vel imagines rerum ab oculis, *sonorūque* differentiæ ab auribus, *odores, sapor*es & *tactilia* demum, à reliquis externis facultatibus, tum ipsa deindè communia objecta percipi possunt, sed non nisi obscuro quodam, vel singulari modo, neque aliter quàm ut nihil insuper deprehendi queat. Ex aduerso, ubi *notitiæ communes* sine *sensuum externorum* ministerio applicantur, *Causæ* quidem, *Media* & *Fines* rerum in promptu esse possunt; sed omnino externa latebit forma, &c. quæ suprà retulimus; Unde Chimææ etiam fingi plurimæ, ubi ineptus quidam *discursus* simul adhibetur. Ita ubi *sensus externi* vice *sensuum internorum* agunt, veri & falsi ratio in procinctu esse potest, non utique boni & mali. Ex aduerso ubi *sensus interni* absque

absque externis applicantur, voluptatis quidam vel doloris sensus in proclivi esse solet, sed reliqua fere delitescunt. Porro ubi *sensus interni* absque *notitiarum communium* subsidio & fulcimine applicantur, quod *bonum* & *gratum* quidem, vel *malum* & *ingratum* aliquatenus percipi potest; an *verum* tamen vel *apparens* tantum sit *bonum* & *gratum*, vel *malum* & *ingratum* illud, non facile neque sine ope notitiarum communium dijudicari potest. Ex quibus igitur posthabitis vel inconsultis errores non leves sequuntur, dum improvidè & præcipitanter objectis suis hæere solent *sensus interni*. Ex adverso ubi *notitiæ communes* vice *sensuum internorum* adhibentur, *causæ* quidem, *media* & *finis* rerum expediri possunt, sed *internus* rerum obstruetur *sensus*, ipsaque Stoicorum *αστορία* sequetur. Porro (quod sæpius accidit) ubi perperam complicantur facultates, quas sub titulis *notitiarum communium*, *sensuum internorum*, *sensuum externorum*, & *discursus* digessimus, & *interni sensus* cum *discursu*, loco *notitiarum communium*, aut *externi sensus*, vel vice versa adhibentur, vel quovis alio modo ab objectis suis, diversâ, ab eâ quæ à nobis proposita fuit, methodo, distrahuntur, nova eaque magis distorta difformisque inde nascetur, errorum propago; Quorum descriptionem tamen ideo omisimus, quod ex prioribus facile erui possit; adeò ut sive duæ sive plures ex his facultatibus quas in classes (uti suprà videre est) retulimus, præpostero ordine usurpantur; eadem tamen errores detegendi ratio militaverit.

Haut explicatu interea facile est quanti errores ex hisce non satis animadversis oriantur. Quum enim antehac nemo, quod sciam, facultates humanas in classes proprias distribuerit, aut earum in objecta potesta-

tem virêlque explicaverit, aut iustum ad earum conformationem, ordinem methodumque tradiderit, haut aliter fieri potuit, quàm ut tumultuariâ operâ doctrinas suas posteris consignaverint minoris notæ Authores plurimi; perinde se habentes ac Emperici imperiti, qui ubi in horto publico, quô omnigenæ surgunt herbæ, quæ ad manum sunt collegerint, illas indiscriminatim inde ægrotis exhibent priusquam vel utiles & salutiferas à venenatis sive ab ipsis surdis ignobilibusque herbis seceverint, in classes proprias, vel juxta cognatas aut dispares earum dotes reposerint, vel secundû leges artis deindè probè paraverint. Ordinè enim & Methodû prius advertere oportuit, quàm ut ad condendas vel affirmandas disciplinas idoneos & habiles semetipso existimaverint, scriptores; adeò ut in aliâ causam haut còmodè rejici possint frequentes authorum (qui summopere Classici habentur) *ἀντιλογίαι*, dum omnibus aliis ferè, nedû sibi ipsis crebrò contradicunt. Quod nunquam evenisset, si methodum Veritatis ex proba facultatum conformatione satis intellexissent. *Verum* enim ubique *vero* congruit, *falso* nec *verum* simpliciter nec *falsum*. At non solummodo ex facultatibus istis tribulibus sive non satis probè cum objectis suis conformatis, sive perperam inter se complicatis, hallucinationes oriuntur, sed ex illis præsertim quæ in classes istas vel tribus convocari nequeunt; Circa quas attamen fidem nostram obsecrant Authores, cujusmodi sunt facultates quædam quæ circa *verisimilia* & *possibilia* propriè versantur. Quum enim ea tantummodo in universum vera habentur, quorum causæ communes, necessariæ, æternæque sint, vel quæ nobis ipsis ex facultate aliquâ attestante singulari quodam modo constiterint, sequetur ut ea omnia quibus istæ haut satis competunt conditiones, inter *verisimilia*, vel *possibilia*,

bilis, (modò non sint omnino falsa) connumerentur: Cujus generis quidem plurima tum inter Scriptores celeberrimos jactantur, tum ex aliorum autoritate accipi solent, adeò ut ea omnia quæ ob defectum alicujus conditionis postulata ad veram obsectorum conformationem, mutilas imperfectasque exhibent species, tum ea insuper quæ haut aliter quàm ex aliorum traditione sive Scriptâ, sive non Scriptâ creduntur, hac in classe reponantur. Quoniam autem ab eo *Verisimilis* genere, quod ex aliorum autoritate circa præterita, vel *Possibilis* quod circa futura (& ad prophetiam, prædictionesque pertinet) incipiendum propriè sit, haut opus est ut alia verisimilium (in præsens) genera tractemus. Ut satis igitur fuerit hîc indicasse, quod ubi facultates nostræ quæ circa *vera, communia, necessaria, æternique* versantur, vice illarum quæ circa *verisimilia* vel *possibilia*, usurpantur, vel vice versa, maximæ inde sequantur hallucinationes: Quod neque absonum videri debet illis qui attentius argumenta nostra speculantur. Quum enim ex vulgari sententia, propositio quævis aut vera aut falsa hucusque habita fuerit, Nos errore isto profligato, *Lib. de Veritate* docuimus propositiones quasdam esse tantummodo *verisimiles*, alias porrò *possibiles*, in æternum, respectu nostri, ita manturas, quum neque prostiterint nobis olim, neque in aliquibus prostare possint unquam conditiones, unde vel asseri, satis, vel repudiari queant. Quantumvis igitur istorum varii dentur gradus, adeò ut hoc magis ad *verisimile*, illud ad *absurdum* accedere videatur, quia tamen intra facultatum nostrarum tribulium ambitum propriè non cadunt *verisimilia* vel *possibilia* ista, haut aliam propriè sortientur denominationem, quum neque inter *vera*, neque *falsa* (nisi ubi contradictio aliqua datur) aptè collocari valeant. Ut

concedamus interea quod nobis *verisimile* tantum, *Verum* aliqua regione, vel sæculis illis fuisse, qui facultates ad veritatum conformationem requisitas debite adhibuerint. Ubi tamen conditionum intermediarum veritas, & certitudo, vel quidem falsitas vel defectus, haut ullo satis affirmari potest argumento, Nos nihil heic ultra facultates quasdam ad *fidem* & *assensum*, vel *dubitationem*, aut *dissensum* pronas porrigere possumus. Quum autem (uti supra diximus) ex transpositione facultatum iniquâ, foedissimi errores gignantur, nos eorum qui magis noxii existimari possunt adumbrationem hîc quamdam dabimus, pleniorum hujus argumenti tractationem suo loco servantes. Nihil quovis sæculo Antistitibus sive sacris, sive prophanis prius fuit, quàm ut circa præterita mirandas quasdam populo ostentarent historias, quibus etiam prophetias circa futura non rarò adnectere solebant; Unde plurima in *fidei*, nonnulla etiam in *rationis* exercitationem proponebantur. Hîc igitur ubi *ratio* pro *fide* sive *sensu* interno, vel *fides* pro *ratione* illa, (quæ ex notitiis communibus & discursu præcipue oritur) usurpata fuit, gravissimi exitialesque nonnunquam sequebantur errores. Quæ ut clarius intelligantur; sciat lector *fidei* acceptionem vulgarem penes illos duplicem esse & fuisse, adeò ut nonnunquam *præteritis*, nonnunquam etiam *futuris* ex illorum sententiâ responderit. Quæ porro circa *præterita fides* dupliciter accipiebatur; Primò vel tanquam *assensus*, qui effectibus à causis suis necessario dependentibus præbetur, quo pacto à rectâ ratione non abludit. Quorum enim causæ sunt æternæ, æterna est Scientia. Secundò vel tanquam *assensus* historiis & narrationibus quibusdam adhibitis, quæ citra Scriptorum auctoritatem, qui nobis ista demandarunt, non sciri

sciri neque credi possent; Adeò ut omnis in illos reciderit Nota, sive verum sive falsum dixerint.

Fidei porrò acceptio vulgaris, circa futura dupliciter intelligi solet. Primò vel (uti suprà diximus) *assensus* ille internus, qui ex causarum effectuumque nexibus mutuis & consequentis in sublunari hoc, et intercidente mundo oriri posse et debere præviderit sagax naturæ Indagator. Unde etiam *fides*, vel *assensus* circa æternum animæ statum futuramque Vitam, juxta summi Numinis providentiam notionumque communium Sapientiam, ita aptè suadetur, ut hujusmodi plurima rationi rectæ optimè cohæreant et quadrent.

Secundò vel tanquam *assensus* sive *fides* quædam prophetiis, sive prædictionibus nonnullis adhibita; quarum autoritas tamen haut aliunde quàm à traditione aliqua sive scriptâ, sive non scriptâ manavit. Quæ enim tanquam ex revelatione divinâ derivata ostenduntur, nisi divinam utique et indubiâ fidem secum invehant, exagitari posse non semel monuimus. Quum autem vel naturalis rerum à Deo Ordo, vel ipsa potestas, providentiæque divina quæ supra communem rerum Ordinem constituta, vel hominum autoritas cum primis suspiciantur, delectu Iudicioque uti opus est. Licet enim circa ea, quæ necessariò ex causis suis sequuntur, haut unquam vacillaverit mens humana, circa ea tamen quæ conditionibus plurimis obnoxia sunt, dubitare licet, et modò in hanc, modò in illam propendere partem, prout magis vel minus *verisimile* vel *possibile* objectum, de quo agitur, in seipso fuerit.

Quapropter ubi res, vel facultates aliquo modo tandem intervertuntur, et vel hoc objectum pro illo, vel rationales facultates, pro iis quæ fidem assensumque facile præbent aut vice versa usurpantur, multis modis rescinditur

scinditur *veritas*. Quum enim scire sit per causas scire, temeraria fuerit illa ratio, quæ de objectis sibi ipsi haut satis exploratis, nulloque indicio proprio cognitis, aliquid certi decreverit; tum sublesta ancepsque fuerit illa *fides*, quæ tota ab humanâ authoritate ducitur, adeò ut quæ sive præteritis sive futuris eventibus tribuitur eo nomine *fides*, haut ita firma fuerit ut aliquid indubii inde statui possit. Conditiones enim quum nobis defuerint unde aliorum assereretur *veritas*, hæcere necessum est; Quod ne mirum videatur, intrepidè dicimus, tantum abesse ut humana authoritas quidquam contra rationem rectam valeat, ut ipsa etiam authoritatis authoritas ex ratione petenda sit: Quin citra ejus subsidium neque aliquid certi satis circa revelata statui potest. Communes igitur hinc adhiberi debent notitiæ quæ ex usu sunt, ubi de revelatis ipsis agitur. Tametsi enim Deû qui hanc dedit vitam, cum meliorem, tum pejorem dare posse, ex revelatione tradatur, veritas tamen hujus propositionis à notitia communi utique stabilitur, veram enim esse ipsa Conscientia dicat; tuas igitur ut hæc quoque teneat partes recta ratio; Quàm fucata interea dolosaque sit humana authoritas vix dici potest: ut enim fallere non voluisse detur, quis falli non potuisse asseverabit? præsertim cum hi qui sartam tectamque inde tuentur dignitatem, imponant aliis facile, quod in barbaris imperiis vel religionibus passim videre est, dum subditi illi, quorum interfuit ea omnia exequi, quæ docentur vel jubentur, neque mussitare, nedum aliorum placita in examen revocare audebant; Sed animum despondentes, sive piam, sive impiam, iis quæ publico promulgarentur edicto adhibere solebant fidem. Atque utinam hisce satis terminaretur finibus misera hominum fors, neque ipsa Mania Rabiesque accederet, sed (quod dolen-

dolendum) adeò malè cum humano genere agitur, ut ob fides, vel commenta sua, quæ alterutrinque deriserit sapiens, adeò sæviant mutuò digladianturque mortales, ut regiones integras devastare, hominèlque superiorum suorum dictis audientes, cæteraque bonos, neci dare satius ducant, quàm ut non credant, quæ neque ipsi sanè credere possunt. Quarum calamitatum per totum ferè orbem grassantium, haut ullus sperari potest exitus, donec *Verum à verisimili, à possibili vel à falso* in religione quavis distinguatur: ubi hæc enim ex communi ratione (particularis enim ad *hæresim* ducit) & consensu publico disparantur, tum verum illud necessarium & æternum in quo solo elucet providentia divina universalis, constabit, tum reliqua faciliùs vel adjungi vel ferri vel dispungi possunt. Quod in remedium igitur errorum ex præposterâ rationis & fidei usurpatione proponimus. Jam autem patet quod utcunque veræ in seipsis (etiam nobis invitis) sint æternæ communèlq; rerû causæ, & in causis suis effectus, sive Deum immortalem ejusque providentiam universalem, sive statas rerum vices spectes, quæ tamen citra condiciones intermedias ad Veritatum conformationem postulas exhiberi solent, vel quæ ab sola autoritate humana pendent, meritò ambigi possè; præsertim cum ardua quovis sæculo fuerit veritatis investigatio, tum in errorem proclivis via, eoque magis, quod an probè sciverint, an vero ab aliis serie bene longâ acceperint Authores, quæ posteritati consignaverant, in incerto sit. Multum enim hîc interest, fides enim ut apud omnes sit, penes illos solos stabit Veritas qui res uti gestæ fuerunt ex aliqua facultate probè conformatâ noverint, adeò ut penes illos, sive veritas, sive falsitas steterit, penes te solummodo Fides; Amantissimum porro fides per tot sæcula haut suspitione va-

cat sive aliqua ex causa falsi, sive falsarii fuerint; Ut fecunda hinc dubitationum seges, unde haut facile sese extricaverit attentus rerum speculator, Ea enim *fidei*, perpetua, per plurimas sive manus, sive ora traduci potest *fides*, ut dum hinc nonnihil, ille aliquid amplius, (pro variis hominum sensis sive affectibus) immutat, illud ut referatur tandem specimen, quod haut suum unquam agnovcrit author. Quia tamen inter ista, alia aliis sint magis *verisimilia*, vel *possibilia*, quinam delectus hoc in scrutinio habendus, suo loco, (cum bono Deo) docebimus. Satis fuerit in præsens indicasse rationem ubique præponi debere, sed tum maximè, ubi de *verisimili* vel *possibili* est quæstio. Quando enim facultates nostræ tribules, explicari affatim pro earum latitudine nequeunt, ex vago quodam discursu notitiis communibus inniso, conjectanda est veritas, rationisque pomœria quatenus licet proferenda sunt, adeò ut sive de præteritis quæ seræ posteritati ab Auctoritate humana consignata fuerint, sive de futuris, quæ ex Haruspiciis aut vatis alicujus prædictione evenire possent, sermo sit, rationem ubique præmittendam esse congruum existimari possit; Qui enim rationem fidei cujuscunque reddere nequeunt, haut satis mea sententia sapere videntur. Neque obstat, quod angusta admodum isto pacto sit fides; Haut unquam enim in documentum cedere potest, quod extra rationis confinia & jus ponitur. Supra rationem igitur ut quædam tanquam *probabilia*, neque aliter credi possint; Nihil præter rationem, aut saltem citra illam, sanè credi potest, Quum quod præter rationem, Verum ut reipsa esse possit, (quod tamen dictum difficile) verum tamen respectu nostri haut unquam fuerit, utpote quod nullo facultatum indicio constet. Paulò aliter, circa futurum statum se res ha-

bet

bet, licet enim, uti in præteritis contingentibus, haut alia iusta fidei sit causa, quam quæ à rectâ ratione deducitur, quia tamen in sempiternis, *fides* ratione pollentior est, familiam ducit, adeò ut *ratio* fidei inde famulari & subservire cogatur, utpote quæ plurimum sit compos quæ nulla *ratio* pertingit; Futuram enim animæ felicitàtem anticipat prenâtque quodammodo rectâ firmâque in Deo *fides*, præteritum animæ statum, ut nulla *ratio fidesve* assequatur.

Attamen, non solummodo cum ratione illâ rectâ, quæ ex *notitiis communibus* & *discursu* præcipuè oritur, *fides* five circa *præterita* five circa *futura* sese connectit & complicat; sed etiam (*notitiis communibus* & *discursu* fere posthabitis) cum facultatibus five sensibus internis. Quum enim collegæ quodammodo congengeretque sint, *fides* & *sensus interni*, faciliè sociali junguntur fœdere, eoque magis quod in eundem scopum ut plurimum colliment; unde tamen turpissimi errores scaturiunt, ita ut ex semi, vel sesquifalsæ religionis cultu glorientur superstitiosi & gratiâ in corde operantem, solamenque internum (etiam abnuente numine) semet ipsos sentire passim prædicent; Cujus remediū ex *notitiis communibus* & *discursu* ritè adhibitis petendum est.

Porro ubi *fides* cum *discursu* solo complicatur, rationationes ineptæ sequuntur & controversiæ miræ excitantur, quas nulla latis diremerit ætas; adeò ut nisi *notitiæ communes* in subsidium advocentur, de interna pace desperandum sit, quum nullo alio Criterio idoneo eximantur, quæ circa fidem istam oriuntur, dubia. Hæ autem sunt præcipuè errorum circa fidem causæ, neque enim cum *sensibus externis* commune aliquod obtinet *fides*, nisi ubi præstigiæ oculis vel auribus obversantur, quibus medicina igitur ex reliquis facultatibus rite

conformatis facienda est, si tamen *fidem* quamcunque, reliquis facultatibus omiſſis, cum fide, uti umbram cum umbra committi & complicari poſſe contenderit quiſpiam, nã illic tanta caligo inducetur, ut vix ulla ſatis diſcuti poſſit rationis luce. Ultimò ſequi debuit facultatum noſtrarum tribulium cum *ſaſo* (ſub *verifiſimilis* vel *poſſibilis* ſpecie forſan adumbrato) complicatio & nexus. Cuius etiã Symptomata eo graviora magiſque horrenda exiſtimari poſſunt, quòd à *veritate* longiùs diſtet *faſum* quàm *verifiſimile* vel *poſſibile* quodvis; quia tamen ex prioribus iſta inveſtigari poſſint, haut opus eſt ut plura ſubjungamus. Hęc autem de facultatum Analogarum applicatione debitã (utpote quæ ad *veritatem* adipiſcendam errorẽque devitandos maximi ſit momenti) dicta ſunto.

Supereſt ut exemplum ſubjiciamus, unde conditionum noſtrarum intermediarum uſus & certitudo addiſcatur & conſtet. Detur Polyedron Adamanta prope compitum inopinanter à viatore diſiectum fuiſſe, *Veritas rei* hic ſit. 1. Quod *intra noſtram ſteterit Analogiam*; (neque enim inter eã quæ ſupra vel infra facultatum noſtrarum poteſtatem, recenſeri poteſt *Adamas*.) 2. Quod *Juſtam denum habuerit magnitudinem*, vix enim adamantis ſcobem aut minimas partes ab aliis quibuſdam diſtinxeris. 3. Quod *differentiam habuerit ſignatam*, ita enim à Topaſio, Cryſtallo aliſque pellucidis lapillis diſparatur. 4. Quod *alicui facultati fuerit cognatum*, ita enim *viſui* & *tactui*, præ reliquis ſenſibus exponitur.

Veritas Apparentiæ, ſit ſpecies illa quæ, 1. Ex debitã *distantiã* emanat; neque enim intervallum juſto majus eſſe oportet, vel quidem minus, (quum quod nimis admoventur obſtruat viſum.) 2. Ex medio debito (neque enim

enim noctu, caligine aut ipso crepusculo satis visitur Adamas.) 3. Ex *mora debita* (haut enim ex fundâ jactū satis videris.) 4. Ex *Situ commodo* (neq; enim ex quavis positione, Adamanta à reliquis Diaphanis lapillis dignoveris.

Veritas Conceptus sit, 1. *speciei illius susceptio in Organū integrum* (neque enim disrupto & distorto constabit) *Veritas.*) 2. Quod *nulla pravâ qualitate fuerit imbutum* (neque enim ubi impuri sunt aqueus CrySTALLINUS & vitreus humor, munus suum obeunt visorii spiritus, aut sine temperie debita juvat Tactus, quum ex frigore obtorpeat, nimio calore resolvatur.) 3. Quod *facultas quæ se sentire sentit* applicetur, neque enim ista si vacillaverit, aut alibi intenta fuerit, proficient facultates reliquæ. 4. Quod *facultas Analoga tandem adhibita fuerit*, neque enim iussit, quod attentus sit animus, nisi debita facultates applicentur, quas hic sub visu & tactu reducimus. Haut enim *Olfactus*, *gustus*, vel *auditus*, qualitates adamantis deprehendere queunt. Ex his igitur Canones tum incomplexarum *veritatum* confici possunt, tum methodus ad simplices errores, vel *defectus*, investigandos; *verus* quippe Adamas fuerit, etiam nobis insciis & invitis, ut inde igitur *veritas rei* stabiliri possit; sed in iis quæ ad speciei emanationem postulantur, sive defectus sive hallucinationis causæ dari possunt. Quapropter ex nimis magna distantia haut percipietur omnino objectum, ex eâ quæ justo paulò major fuerit, percipietur quidem, sed indistinctè, adeò ut illic ignorantia, hic hallucinationis ansa subsit. 2. Ex *Medio indebito* (putà saxo vel cespite) obstructa erit species, ex *Medio impuro* aut *opaco* (putà caligine aut diaphano colorato interposito) *falsa* erit & refracta; Adeò ut illic ignorantia, hic hallucinationis ansa subsit. 3. Ex *mora indebita*, putà transcurso ve-

locissimo, haut satis afficietur Sensorium, adeò ut hic ignorantie ansa subfit, non ita Erroris. Ex situ indelito haut influxerint radii illi qui Adamantis à Topasio aut Crystallo differentiam consignaverint, adeò ut hic hallucinationis præsertim ansa subfit. Ubi demum ad conceptum ventum fuerit. 1. Si Organum non sit integrum, hærebit aut interceptetur species, adeò ut ignorantie hic ansa detur. 2. Si prava qualitate, (ut ex tellis restagnatione in Ictericio morbo) imbutum fuerit organum, flavus & tanquam Hyacinthi Ideam referens videbitur Adamas; sin suffusione tinctum (ut in *σφοδρῶν* morbo) tanquam rubinus coloratum erit, adeò ut hîc hallucinationis præsertim ansa subfit. 3. Si facultas quæ se sentire sentit feriat, aut alibi agit, frustra admotum erit sensorium, aut ipsæ ex usu erunt facultates, adeò ut hîc ignorantie potissimum ansa subfit. 4. Si facultas Analoga minimè adhibita fuerit, incassum animo præsens fueris, reliquæque accesserint conditiones, quum nulla extra potentia sua efficax aut utilis sit facultas; adeò ut ignorantie hîc potissimum ansa subfit. Hisce modis omnibus igitur, frustrari aut eludi sensum contingit, nisi intellectus communibus suis notitiis instructus, eas suppetias tulerit, ut veritate rei apparentiæ & conceptus inter se conciliatâ, totum cum partibus unâ consistet. Quo pacto interea ex defectibus ignorantiam, ex hallucinationibus errores sequi necessum sit, non obscure ex doctrina nostra liquet; Quod tamen alia lege haut ita explicatu facile; Hisce præcipuè circa sensuum externorum conformationem cum objecto simplici explanatis, superest ut ea exponamus quæ ex notitiis communibus cum sensibus externis, & discursu complicatis adjici valeant; Ast notitia communis cum discursu solo, lapidem esse Adamanta illum docebit, quia eodem modo ac lapis afficit

afficit facultates nostras ; cum *sensu interno* connexa, ceu gemmā vel lapidē pretiosū judicabit, tum quod aspectui gratissimos radios vibret *sensusq; internos* afficiat, tū quod omnia alia Diaphana corpora ferè sint tenuia, aut ea saltem quæ ex malleo facilè comminuantur ; Adamas autem ex *differentiis suis essentialibus quidditativis* ex quibus pellucidus unā, tum summè durus, & haut vulgaris notæ prorsus lapis est, tanquam genima eo nomine magni æstimatur, eoque magis quod universus ferè orbis in eam opinionē concedere videatur. Certissima ista adamantis prædicata, ubi stabiliuntur ad Zetetica nostra deveniendum est, & ultra supradicta, quæ in Quæst. *An & quid statuuntur*, ea quæ quæstionibus, *Quale, Quantum, ad quid, quomodo, &c.* ex facultatibus Analogis expendenda sunt, (prout amplius illic videre est) & *gemmæ qualitas, quantitas, relationes, modus, causa, finis, locus & tempus* indaganda sunt. Quia tamen pauca ista ratione addiscere solus possit viator, ex Authorem celeberrimorum scriptis, Adamantis natura, quatenus licet, eruenda est; Ex quibus tamen, ne tibi fucus fiat, summā cautelā utendum est : Huic enim propositioni quæ *vera* fuerit, *adjectivum*, (uti vocant) adjungi potest, quod *dubiam*, aliud porro, quod omninò *falsam* reddiderit sententiam. Quapropter singulatim disparanda sunt verba, atque ita, ut prædicatum quodvis (mediante verbo *est*) seorsim constet ; Ut primò igitur ex methodo nostra quæ iæras, *An veritas simplicis* cuiusvis propositionis, rectè statuatur (quo in scrutinio egregiè opitulatur distinctio nostra, in *veritatem rei, apparentiæ, conceptus, & intellectus* dispartita) adeoque an quod prædicatur intra nostram situm sit analogiam, an ob *magnitudinem* nostrum exuperet captum, vel ob *parvitatem* delitescat, an *differentiam* habeat aliquam *signantem*, an *alicui* demum facul-

facultati sit cognatum, primò disquirendum est. Deinde in *Veritatis* Apparentiæ explicatione, an *medio debito* usus fuerit author, eamque deinde verborum Syntaxim adhibuerit, ut nihil æquivocum obtruderetur. 2. *An mora debita* usus fuerit, ita ut haut nimis festinaverit, aut scitu necessaria ad probationem omiserit.

3. *An distantiam debitam* servaverit, ita ut termini rerum sive verborum distinguantur aptè; An *situ debito* verba sua ita composuerit, & coagmentaverit, ut ordo in partibus facile deprehendi possit, excutendum est. Cæterùm, in *veritate conceptus*, an *Organa* Authoris fuerint *integra*, an ulla *pravà qualitate* imbuta, an *animus* vacillaverit, an *facultas Analoga* tandè applicata fuerit, adèd in incerto est, ut anceps hîc omnino sit judiciû. Quapropter etiam ex rebus ipsis quatenus licet potissima aucupanda est *fides*, eâ lege tamè, ut ubi alii percelebres in eandè sententiâ convenerint Authores, id quod statuitur *magis verisimile*; ubi ab eâ discesserint, id *minus probabile* habendum sit. Multa igitur celeberrimis condonanda sunt authoribus, præsertim ubi eodem tenore simplicem aliquam adstruunt propositionem, ut haut nescius tamen sis, *veritatem conceptus* ita in lubrico esse, ut ex supposito *falso*, in multiplicem errorem proclivis sit via. Ultimò advertendum est, an ex propria, an ex aliorum Authoritate suam stabiliverit propositionem quispiam. Plurimum enim interest inter ea quæ scire vel quæ credere saltem potuit Author. Quæ ut clariora in allato supra exemplo fiant, propositio hæc sumatur, Adamas *Indicus* est optimus, quæ proculdubio *vera* est, Nullus enim qui in *Europa*, *Asia*, vel *Africa* invenitur, durior, nitidior aut qui gratiores vibret radios ostendi potest, adèd ut differentias gemmam consignantes, Indicus eminentissimo gradu ostendat Adamas, *veritatem*

tem hujus si demum petieris respondendum est, ex notitia communi; *Ea omnia nempe suo in genere perfectiora haberi debent quæ ex differentiis suis essentialibus constitutivis ita signantur, ut præ reliquis magis luculenter & eximie existant & consent.* Circa locum proximum quo invenitur, inter authores disceptatur, alii quippe in metallorum fodinis, alii sub terra quadam nigricante, ita tamen ut supernas infernati præstare credatur, reperiri contendunt. Hic igitur in quæst. *Ubi versari Authores cogita.* Quapropter etiam in memoriam revocandæ sunt facultates in quæstione ista respondentes juxta methodum in *Zeteticis* nostris traditam. Quum autem *externus sensus* hic comprimis ex usu sit, disquirendum est, quatenus licet, an Author ipse Adamantes ex utrovis loco eruerit, an ita erutos fuisse ab aliis solummodo acceperit; hoc quippe interest, ut quæ ab aliorum Autoritate pendent respectu nostri, non nisi *verisimilia*, uti altera ex parte, quæ ex facultate aliqua tum Authori tum nobis ipsis attestante constiterint, *Vera* omnino fuerint. Dicunt porro Neoterici Adamanta nucis avellanæ magnitudinem non exuperare, quum tamen securim inde factam fuisse affirmet Poëta vetus. Hic igitur in Quæst. *Quantum* versari Authores cogita, quo in argumento idcirco *Zetetica* nostra uti supra consulenda, eaque porro quæ nuper adduximus advertenda sunt, ut quid *verum*, quid *verisimile*, isto modo statuatur. Sed non minus circa dotes *Adamantis* disceptatur. Veteres enim Authores infragilem esse contendunt, sed Neoterici experientia edocti, etiam pistillo ferreo atteri posse asseverant. Hic igitur ut methodum nostram in animo infigas, Authorem in quæst. *Quid ad Quid*, quæ relationes objecti exquirat, versari cogita. Quum autem *durities* inter differentias essentielles

I

quid-

quidditativas Adamantis recensetur, videndum, an in relatione ad malleum (in quæst. ad quid) ita resistat Adamas, ut frangi nequeat, hic igitur facultates hiis in quæstionibus respondentes, primò consulendæ sunt, ut experientia tandem adhibeatur, ubi *veritas* digna exploratu videbitur. Veteres porrò *magnetis* vim attractricem ab *Adamante* adimi scribunt, sed neotericorum experientia huius posterioribus sæculis reclamationat; Quum enim ex *notitiarum communium* doctrina, *Causa id omne sit, quo posito ponitur effectus, & sublato tollitur*, haut illis compertum est, posito *Adamante*, vim magneticam lapidis illius mirandi tolli, aut eo ablato recipi: Quin etiam docent Neoterici, vim quandam *Adamanti* calefacto inesse ad paleas attrahendas, ut fateantur tamen ex igne vehementiori diutulè objecto, splendorem ejus amitti, quod antiquorum sententiis ita adversatur, ut *Adamanta* nulla arte incallescere posse scripserint, quum revera tamen ignibus cedat & in calcem tandem redigi possit. Veteres insuper scribunt *Adamantis scobem* potu propinatam interficere, quod *falsum* tamen esse Neotericus magni nominis Author testatur, Innoxie enim à quodam sumptum fuisse asseverat. Cujus *Veritas* igitur ab experientia (ubi citra periculum fieri licuerit) desumenda est, Alia tandem circa *Adamanta* utrinque jactantur, quibus immorari haut necesse est, quum haut ita *Adamantis* historiam contexere, ac methodum nostram libro de *veritate* traditam, illustrare propositum sit. Quod etiam haut magni negotii esse videbitur, ubi authorum sententiæ ad simplicissimas propositiones (mediate verbo est) reducuntur, & unaquæque seorsim ex facultate sua, aut facultatibus suis Analogis, alleritur. Neque te turbet, quod *negativæ* quædam propositiones in authoribus reperiantur, ad *affirmativas* enim

enim (mediate verbo est) uti suprà reduci possunt, idem enim sonat, *Adamas* non est vilis pretii lapis, & *Adamas* est *gemma* vel *lapis pretiosus*. Ex quibus liquet propositiones istas, *Adamas est lapis*, & lapis ille præsertim *Indicus* (Genera Adamantis enim sex noscuntur) est *pretiosus*, extra omnis dubii aleam positas esse, reliquas fere controversi, neque aliter satis idoneè, quàm ex experientia *sensuum externorum* & *notitiarum communium* ope suffulta, asseri posse, ut hæc igitur tanquam prima veritatum rudimentà habenda sint. Siquid interea circa Adamantis Historiam heïc desit, id omne ex methodo in Zeteticis nostris traditâ supplendum est.

De Objectis sensuum externorum quæ Communia vocantur.

Conditionibus jam explicatis, quæ ad *veritatum incomplexarum* conformationem postulantur, Erroribusque detectis quæ ex earum defectu aut depravatione oriuntur, superest, ut ea quæ à Scholis *communia objecta* vocantur, expendamus.

Quem in censum, quidam, *Motum*, *quietem*, *numerus*, *figuram*, & *Magnitudinem* referunt; Alii supradictis, *Distantiam*, *Locum*, *Situm*, *Continuitatem*, *discretionem*, *asperitatem*, *levitatem*, *eminentiam*, & *profunditatem*, *æqualitatem* & *inequalitatem* addunt. Quibus etiam *Diaphanitatem* & *Opacitatem* annectit magni nominis author: Non nemo etiam *similitudinem* & *dissimilitudinem* adiecit, quod tamen ab egregio authore reprobatur, qui novam omnino asserens sententiam, *similitudinem* & *dissimilitudinem* quamcunque, mediâ quidam viâ, inter *communia* & *propria objecta* collocat.

Cæterum, nos aliam prorsus methodum instituentes, ea omnia *communia objecta* vocamus, quorum *species* ex *differentia aliqua quidditativa* emanantes, per plura uno sensoria transeunt, vel transire possunt; veluti *propria*, quæ per unum solum; Neque igitur *Diaphanitas* vel *opacitas* vel (si nobiscum sentis) medium illud quod diaphanitas vel opacitas utrinque tanquam ejus gradus obsident) Commune objectum vocari potest, quia visus sensorium solummodo permeat; Neque *similitudo* vel *dissimilitudo* illa quæ inter concordem statum objecti, de quo quæstio, versatur, (eoque nomine ab eodem & contrario distinguitur) Commune objectum rectè statuitur. Licet enim ejus ratio ex speciebus (omne sensorium afficientibus) exagitari possit; Quia tamen quod *simile* vel *dissimile* haut ita in quæst. *Quid*, ac ad *Quid* respondet (uti quod semper respectu alterius dicatur) haut hac in classe rectè reponitur. Quum ea tantummodo, (uti nuper diximus) *objecta communia* appellari possint, quæ in quæst. *Quid* respondentia, & plura uno sensoria permeantia, propriam speciem incurrunt. Quapropter etiam *æqualitas* & *inequalitas*, (utpotè quæ respectu alterius semper dicantur) hanc in classem haut ita idoneè referri possunt.

Motus.

ATamen *Motus* in quæst. *Quid* ex differentia sua essentiali signatus, & plura uno sensoria pervadens, *Commune objectum* rectè dicitur. Licet enim ex *visu* solo, uti in *phenomenis* quibusdam, ex *tactu* solo, uti in *pulsibus* quibusdam, ex *auditu* solo, ut in *rotarum noctu vertentium stridore*, *Motus* percipiatur: Quia tamen isto modo, tum plura successivè sensoria afficiuntur, tum quia ex *visu*, & *tactu* & ipso *auditu* alternatim complicatis, quædam *Motus* genera

ex iisdem sensoriis simul ferè deprehendi queant; Idcirco, & quia propriam speciem invehit *Motus*, à colore, sono, gustu, odoratu, & tactu planè diversam, Commune objectum habendum est. Cujus postrema tamen ratio non sine ope *discursus* ex quæstione *Ubi*, quando & quantum propriè desumitur. Neque enim aliter *motum solis*, vel etiam *umbrae* ejus aestimare licet, Ut *quies* igitur ex *motus* cessatione omnimodâ, post interjectum aliquod tempus, tandem percipiatur. Plurima enim tacitè moveri, quorum gradus tum juxta *quantitatem*, tum *qualitatem* nos latent, experientia docet. Quum enim *tempus* sit mensura *motus*, tot instantia ex molis hujus rotatæ vertigine citatissimâ, in quâvis actione prætereunt, ut eorum calculus subduci nequeat.

ITa *Numerus* differentia sua quidditativa gaudens & *discursui* in quæst. *Quoto Quantum* respondens aliquando per solam *visus* portam, (ut in astrorum supputatione) aliquando per portas *visus* & *tactus*, (ut in calculis) aliquando per *auditus* portam (ut in harmonicis sonis) præcipuè transiens deprehenditur, reliquis frustra tentatis introitibus.

Numerus.

ITa *Figura* Characterismo sive differentia sua cusa, & *discursui* in quæst. *Quomodo Quantum* respondens, aliquando per portam *visus* solius veluti in remotioribus) aliquando per portas *visus* & *tactus* (uti in propinquioribus) unâ percipitur.

Figura.

ITa *Magnitudo* differentia sua quidditativa insignita, & *discursui* in quæst. *Quantum* respondens, nonnunquam per portam *visus* infertur, aliquando per portam *tactus*; Quin & per ipsius *auditus* portam in quibusdam

Magnitudo.

dam sonis quodammodo exploratur.

Distantia.

ITa *Distantia* ex differentia sua quidditativa eminens, & *discursui* in quæst. *Quantum Ubi* respondens, nonnunquam per solam portam *visus*, nonnunquam successivæ præsentationis ministerio, per portam *tactus* colligitur, ut nonnihil etiam ex *auditu* conjiciatur.

Locus.

ITa *Locus* differentia sua quidditativa conspicuus, & *discursui* in quæst. *Ubi* respondens, nonnunquam per *visus* portam è longinquo, nonnunquam per *tactus* portam proximè deprehenditur.

Situs.

ITa *Situs* ex differentia sua quidditativa à loco distincta, & *discursui* in quæst. *Quomodo Ubi* respondens, nonnunquam (uti *locus*) per solam *visus* portam, aliquando etiam per *tactum* dignoscitur; Quatenus *Ordo* etiam *verborum* & *sonorum* harmonicorum advertitur, *Situs* per portam *auditus* intrat.

Continuitas.

ITa *Continuitas* magnitudini affinis sed differentia sua quidditativa, (quatenus *Discretioni* non parvitati opponitur) gaudens, & *discursui* in quæst. *Quanto quantum* respondens, aliquando per solam *visus* portam, sed magis appositè per *tactus* portam & nonnunquam etiam per portam *auditus* deprehenditur.

Discretio.

ITa *Discretio numero* affinis sed differentia sua quidditativa (quatenus *continuitati* non *magnitudini* opponitur) gaudens, & in quæst. *Quoto Quantum* & *Ubi* respondens, nonnunquam per solam *visus* portam aliquando per portam *tactus* & ipsius *auditus*, nec minus idoneè deprehenditur.

Asperitas

Asperitas, Levitas, Eminentia, Profunditas.

ITa *Asperitas & Levitas, Eminentia & Profunditas*, differentiis suis quidditativis gaudentes, *figuræ* tamen cognatæ & seorsim *sensui* subjectæ, haut, ex aliis portis, quam quæ *figuræ* patent, sibi aditum comparant. *Communium* autem *objectorum* ea *conditio* est, ut alia aliis citius vel tardius conformentur.

Ita *Magnitudo* ante *figuram*, *Locus* ante *situm*, &c. Ubiqueprehenditur. Quum enim id quod *Commune* in univèrsùm est, tum secundùm formam, tum secundùm genus, *Proprio* sit prius, id cumprimis *commune* fuerit, quod tum deprocul maximè tum per diversa sensoria sese ingerit, tum quod ex quæstionibus plurimis (prout in *Zeteticis* nostris videre est) exagitatum, magis suo genere constat; Quod igitur in *objecti* cuiusvis insultu primo percipitur, *Commune* quiddam existimandum est, quum quod *proprium* (non nisi morâ adhibita) sensibus reliquis, sed præcipuè externis, innotescat; qui ab internis tamen sæpenumero præcipiuntur, dum *boni* vel *mali Ominis* indicia quædam recondita, ante *objecti* appulsum in quibusdam præsentuntur.

Hiscæ autem ex aditibus, omnino ea quæ *Communia objecta* à Scholis vocantur, in animæ domicilium immigrant; Quorum unumquodque etiam à *facultate* sua *Analogâ* percipitur, quum & *diversum sensum* inducat, & *diversum* aliquid *circa media* ad ejus *conformationem* postulet. Licet enim eorum ratio suprema, ex supradictis quæstionibus optimè petatur, haut ullum datur tamen *objectum Commune* quod non seorsim in seipso constet. Quapropter *Motus* vel *Quies*, ubi *Numerus*,
figura

figura, Magnitudo, &c. non satis advertitur, & *Numerus* (*Arithmeticus præsertim*) sine *Motu, figura, Magnitudine, &c.* modo quodam abstracto apprehendi solet.

Ita *Figura* sine *Motu, Numero* & exacta terminorum *magnitudinis* disquisitione, & *magnitudo* etiam sine *figura*, apprehendi solet.

Ita *Distantia*, sine *motu, numero, figura, magnitudine, &c.* Et *motus, numerus, figura, magnitudo, &c.* vicissim sine *Distantia* colligi solent.

Ita *Locus* sine reliquis; hæc etiam sine *loco* considerari solent. *Situs* etiam pari modo sese prorsus habet, ut pluribus non sit opus. *Continuitas* sine reliquis, & ipsa etiam *Magnitudine* (quatenus enim *continuum* non *magnum* considerari potest objectum) Illa etiam sine *continuitate* apprehendi possunt. Pari lege, *Discretio* sine reliquis & ipso etiam *Numero* (quatenus enim *discretum* non tanquam *Numeri Pars* considerari potest objectum) Illa etiam sine *discretione* apprehendi possunt. *Asperitas* porro sine reliquis, & ipsa etiam *figura* (quatenus *asperum* enim, non quatenus *figuratum* sentiri potest objectum) Illa etiam sine *Asperitate* apprehendi possunt; quod utique de *Levitare* statuendum est. Quod ad *similitudinē* vel *dissimilitudinē* spectat, quia ex aliis & aliis elicitur, ejus ratio haut per se obtinet, adeoque nulli facultati peculiari propriè & per se competit. Neque enim circa *similitudines* vel *dissimilitudines*, sed communes vel particulares rerum existentias, juxta diversam qua erga nos constituuntur habitudinem, facultates nostræ versantur; Ut *similitudinis* igitur & *dissimilitudinis* ratio, mediante vi quadam animæ particulari intuitus describatur, quæ tamen haut aliter quam sub genere *Verisimilium* aptè reponitur. Eadem enim esse (& non similia

similia tantum) quæ eodem planè modo afficiunt facultates nostras, non semel monuimus. Quantumvis igitur sine reliquis; similitudinis vel dissimilitudinis ratio quodammodo investigari possit, haut tamen *Commune objectum* ritè statuitur. De æqualitate & inæqualitate secus sentiendum est. Quantumvis enim ad aliud ita dicantur ut inter *Relationes reales* in quæst. Ad *Quid* numerari possint, eaque ex causa haut extra facultatum Veritati inservientium pomœria existant, quia tamen in quæst. *Quid* haut propriè & per se respondent, ea propter inter objecta communia ex definitione nostra supra allatâ, haut apte collocantur. Quatenus vi tamen animæ particulari gaudent, quæ tanquam *Analogæ* statui queat, longe superiorem illâ quæ circa *similitudinem & dissimilitudinem* versatur, conditionem sortitur, ex illa enim non nisi *Verisimilia*, ex hâc etiam *vera* elici possunt; quorum rationes postremæ ex quæst. *Quantum ad Quid*, desumi possunt. Licet igitur *Æqualitas* vel *Inæqualitas* sine reliquis quodammodo sed satis improprie æstimari possit, haut tamen *Commune objectum* fuerit. De *Diaphanitate & Opacitate*, quum suprà nostram sententiam attulerimus, non est opus ut plura hæc inferamus. Ex quibus liquet, quod quum supradicta *Communia objecta* in quæst. *Quid* propriè & per se respondeant, & diversa porro *media* sive *leges conformationum* postulent, (quas ex experientia tamen, quam prolixo verborum apparatu, citiùs addisceret quispiam) *facultatibus* utique *diversis* analogæ esse censendum est. Si enim ab unicâ aliqua facultate perciperentur, haut diversum sensum inducerent, aut diversum aliquid circa *Gradum conditionum*, aut *modum*, ad eorum conformationem adhibendarum, postularent. Hæc igitur manifesta sunt.

Ne tamen *contrariis* supra enumeratis, isto modo contrarias *facultates* tribui putaverit quispiam, sciat lector, non *Motui* & *Quieti* diversas respondere facultates, sed unam aliquam intercedere quæ statui intermedio est Analoga; Gradus enim quoddam *motus* (nisi post bene longum tempus) fere imperceptibiles dari posse in iis qui quiescere videntur, supra monuimus. In *motu* enim citato dari non dubitaverit ullus. Ita haut diversæ facultates *Continuitati* & *discretioni*, sed aliqua una *statui* Intermedio respondent. Continua enim plurima videri possunt, quæ tamen quum Contigua solummodo fuerint, revera hiant; ut in occultis parietum rimis, arenæ & calcis commissuris & plurimis aliis, quæ derepente ex situ decidunt, vel desiliunt, observare licet. Ex sensu enim externo, nedum ipso Cornelii Dribbel perspicillo hujusmodi plurima haut satis percipiuntur.

Ita inter *Asperitatem* & *Lævitatem* statim quidam medius interponitur, unde eorum gradus æstimantur; *Lævia* enim & *Plana*, sensui externo videri possunt, quæ tamen ex *Norma* adhibita, haut ita revera fuerint. Inter *æqualia* tamen & *inequalia*, vel *similia* & *dissimilia*, utpote quæ in quæst. *Ad Quid* respondent, haut aliquid medium rite statui potest, quum respectu ad aliud quiddam habito, semper dicantur. Sed quia ad plurima alia in vocabulariis tradita protenditur regula hæc, nos Veritatis hujus Canonem paucis dabimus. Quæcumque mediâ quâdam viâ, inter duo contraria, sita, in quæst. *Quid* (ex methodo in Zeteticis exhibita) prædicantur, et inde porro in quæstione, *Quale*, *Quantum*, *Ad quid*, *Quomodo*, &c. respondent, ea omnia alicui novæ facultati sunt Analoga, quod & ipse sensus diversas docet. Aliter enim atque aliter seipsum affici, ex unaquaque differentia quiddam *iv* solenni (ut ita dicam)

nemo

nemo non sentire potest; Quæ omnia clariùs liquebunt, ubi ad *internos sensus* ventum fuerit; Neque enim eodem modo afficiuntur *facultates internæ* ex *Motu naturali & Congruo*, ac *Incongruo & turbido*. (Et ne à vulgari loquendi modo deflectam) Ex *quiete* naturali, ac illa quæ præter naturam, vel ex *Numero* proportionato aut harmonico, ac ex proportionem carente, et incondito, vel ex *Magnitudine* iustâ, ac enormi, vel ex *figura* concinna, & pulchra, ac indecora; vel ex *distancia* objecto propria, ac impropria, vel ex *loco* commodo, ac inopportuno, vel ex *situ* ordinato, ac præpostero, vel ex *Continuitate* seu *discretione* apta, ac inepta, vel ex *Asperitate* seu *Lævitate* debitâ, ac indebita; Ubi observare licet, tum plures ex facultatibus *internis* quam *externis* elici sensus, tum luculentius conformari. Quæ enim vix ulla satis differentia, *externis* consignantur *sensibus*, *sensus* *internos* diverso afficiunt modo, & heic plus minus *Pulchra*, *Grata*, *Bona*, &c. illic *Turpia*, *ingrata*, vel *Mala* judicantur. Quarum ad explicationem tametsi idonea prorsus defint Vocabula, satis tamen fuerit, si ad examen *sensuum externorum* perducta, quæ heic attulimus, methodum nostram astruant; Neque enim hîc ad Authorum, sed facultatum ipsarum ritè conformatarum testimonium provocamus. Denique advertendum est, circa ea quæ sunt Naturæ non Artis propriè versari doctrinâ nostrâ. Licet enim *Circulus*, *Trapezium*, *Rhombus*, &c. diverso modo afficiunt tum *externas*, tum *internas* facultates; Adeòq; tum ipsa formâ *externâ*, tum *interna relatione*, diverso sese habeant modo, unde etiam hæc *elegantior*, illa *invenustior* existimari possit: Quia tamen quod *Externum* est sub *figura* in quæst. *Quomodo Quantum* reduci potest. Sed quod *internum* haut ita explicatu facile, juxta facultatum differenti-

as, haut opus est ut nova hæc confingantur vocabula. Ultimo adnotare placuit, circa hæc omnia notitias quasdam *communes* in foro interno describi: Adeò ut non solum circa differentias nostras *quidditativas* solennes, facultates *externæ & internæ*, sed ipsæ etiam *notitiæ communes* versentur. Neque enim aliâ lege controversiæ quæ ex istorum discussione oriuntur, dirimi possunt. Quæ tamen sint illæ *communes notitiæ*, haut ita in expedito sunt, ut eas facilè enumeraverit quispiam; Tum ob id præsertim, quod verba inter Philolophos vulgata restituere, & in novum sensum pertrahere sine multiplici admodum definitione & distinctione sit impossibile. Satis igitur fuerit tum in unoquoque homine extare, tum in nobis coli posse *notitias* illas, ubi eadem sub iisdem conditionibus obversantur objecta. Quicquid enim neque ad *externos* neque ad *internos sensus* apte revocari potest, vel quæsitum aliquid est ex *discursu* in *Zeteticis* nostris, vel ex *notitia* aliqua *communi* affirmatum est & statutum, Nisi ubi aliquid vel tanquam *Verisimile* aut *possibile* tantum dimittitur, aut tanquam *falsum* rejicitur & exploditur, de quibus plura (Deo juvante) ubi de *notitiis Communibus* erit sermo. Superest, ut *fallacias* quasdam iis quæ Communia objecta vocantur obtingentes explicemus. Licet enim earum Elenchus ex superioribus peti possit, quia tamen haut ita vulgaris notæ sunt *fallaciæ* istæ, ut hæc detegerentur, operæpretium duximus.

Motus.

A Motu incipiemus, qui ita accipi solet ut nonnunquam tanquam *loci*, nonnunquam tanquam *qualitatis* mutatio intelligatur. Quapropter hujus ratio

ex quæst. *Ubi & Quando*, Illius ex quæstione *Quale & Quantum* præsertim desumitur; Fit ita, ut *Motus* ad *Locum* ex *visu & tactu* præcipuè (parum enim sine *discursu* alicubi iuvat *auditus*): *Motus* in *qualitate* (ubi extra nos) ex signis quibusdam diagnosticis, vel observatione accuratâ, intra nos, tum ex *eadem methodo*, tum ex *sensu interno* æstimatur. *Motus* autem ad *Locum* genera varia enumerantur. Aliud enim est *Latio* sive recta sive obliqua, sive sursum, sive deorsum tendens; Aliud *Circinatio*, quâ res circa centrum suum moveatur; Aliud *Gyratio*, quâ res eodem consistens loco, circa polos vel cardines suos vertitur; Aliud *Voluntatio* quæ ex *Gyratione & latione* simul conficitur, uti in globo vel saxo rotundo per declive ruente, videre est. Aliud ex *Gyratione & Circinatione* simul oriens, ut in planetis quibusdam. Aliud ex *Agitatione* ut in conchyliis & Limacibus, quæ ex repetitis quibusdam motibus, sese quaquaversus intra testas suas cient. Aliud ex *trepidatione* dum in se recurrunt spiritus. Aliud ex *Exultatione*, dum extra statum proprium profiliunt. Aliud ex quodam *spirituum Motu* vicissim eunte & redeunte, ut in *Dubitatione*. Aliud tandem ex horum pluribus compositum, cuiusmodi quidam *Incessus*, *Digressus*, *Cursus*, *Saltatio*, *Casus*, *Natatio*, *Reptatio*, *Volatus somniantium*, *delirorum*, *amentium impulsus* haberi possunt. Dupliciter autem *Motus* ad *Locum* considerari solet, scilicet ex *oculi vel objecti* mutatione, Quod ex *objecti motu* desumitur iudicium, certius est; Partes enim successivæ *Motus* ex principio aliquo fixo, satis feliciter æstimantur, quod ex *oculi Motu* haut evenit. Licet enim ad *objecti motum* moveantur *oculi*, vel ipsi jugati oculorum axes, ut in præterlabente amne, vel nube circumlatâ; Termini motus tamen isto pacto haut

aliter quàm ex proportionem illa, quæ inter oculi Motum, *amnisque* vel *nubis* lationem intercedit, conjici possunt, quod uti difficillimum, ita multam fallaciæ causam præbet, cum *Motus* gradus non nisi ex comparatione vicini corporis quiescentis satis percipiantur. Neque porro ex *Situs* objecti mutatione perpetua, satis colliguntur gradus, ex quibus Motus fit; Alius enim & alius sæpe obvertitur *situs*. Et tamen si idem conspiceretur semper latus, nihil certi statui posset, Quum è longinquo prospectus, vel, fugiat visum *situs*, vel, obscuretur; Manente tamen, ex loco mutato, Indicatione; *Distantia* tamen ad motum dijudicandum confert, uti ipsa *figura*; quo propiora enim objecta mota, eo majora, quo remotiora eo minora visuntur; Unde etiam *Velocitas* aut *Tarditas* Motus conjici solet. Quædam tandem post interjectum aliquod tempus, mota esse deprehendimus, quorum *motus* nos latet, quum momenta motus eo in recessu sint posita, ut nullo facultatum Criterio colligi possint; Quapropter *Quietis* in arduo positam esse rationem, supra monuimus: Quod etiam exemplo mihi ipsi comperto illustrare placuit. Quum enim in Belgio olim ex adversis Castris, globus ferreus è majori tormento displosus, in terram cadens, & motu desultorio inde sæpius provectus, tandem quiescenti similis prope pedes jacuisset, ea tamen globi interna fuit concussio, ut, ubi illam leviter tantum contrectaveram, tum Chirotheca quâ manus tecta fuit, tum ipsa fere cutis abraderetur. Ex vehementi quippe pulveris pyrii impulsu, in contrarias partes minutissimæ quævis globi portiuncula profilientes, reciprocabantur, externoque motu cessante, interno trepidationis rapidè circumvoluta, admotam exterebant Chirothecæ pellem.

Errores circa *motum* accidunt plurimi; Ubi enim conditionum nostrarum aliqua deest, & vel *Distantia* datur nimia, vel *Situs* præposterus, vel *medium* indebitum, aut *mora* non satis idonea, aut *Organa* pravè affecta, vel vacillantia sunt, aut facultates quæ minimè Analogæ, applicantur, falli contingit. Ex *Distantia* in proclivi est error, ubi duo objecta, quum unum propinquius, aliud remotius pari velocitate in parallelis lineis moventur, Quod remotius enim ob *distantiam* majorem tardius incitari videbitur, quum segnius isto modo sive spiritus visorii sive vicariæ species suo munere defungantur; quam etiam ob causam fit; ut quod ocyus reipsa movetur, oculo tardius promoveri existimetur; quod sæpè numero in hominibus vel equis qui stadium aliquod percurrunt observare licet, ut non nihil (ne fallax sit judicium) *distantiæ* concedere oporteat. Quæ adeo dissita tandem esse potest, ut *quiescere* videantur quæ revera tamen *moventur*. Ita *Sol*, *astra* & ipsæ tandem *naves* in alto de procul visæ quasi loco stare videntur, quia partes gradusque motus, ex nimia *distantia*, haut satis percipiuntur; Sed et *quiescere*, nedum *retrogrado motu* moveri existimantur aliquando, quæ tamen revera promoventur. Ita ex duabus ejusdem dimensionis *navibus*, et eadem velocitate (uti quibus paria fuerint vela) motis, si in posteriori, nova panduntur Vela, prior posteriori navi accedere videbitur; Motus prioris enim, (quâ speculatorem vehi supponimus) haut satis percipi potest in seipso, dum posterioris motus interim multiplici ratione colligitur: uti supra monuimus. Ex quibus etiam liquet non minus circa *quietem* quam circa *Motum* erroris causam dari. *Situs* inordinatus quoque erroris causam plurimam præbet: Ita qui pisces quosdam natantes in alto à posticâ tantum parte viderit, haut illos

illos ab invicem satis distinxerit; Plurimi enim pisces haut aliter ferè quam ex capite dignoscuntur. Ita ex limbo rotæ celerimè vertentis, reciprocum quendam motum obverſari oculo contingit, unde ire & redire perpetuò videtur, qui ex absidis parte spectatus non evenit. Ita humi reptans è longinquo spectatus, haut statim à Bruto discernitur; Ex *Medio* quoque indebito falli accidit, vel enim non percipietur *tatis mobile*, vel latebunt saltem momenta, unde ejus incitatio vel impulsus æstimari queat. Maximè tamen ex *mora* non satis idonea hallucinationes sequuntur. Ita navigantibus littus moveri, navis stare videtur. Dum enim non satis figitur obtutus, errat. Ita ex interpositarum in infima aeris regione nubium motu, *Luna* nonnunquam ad earum *motum* moveri videtur, cujus erroris tamen causa, cum superiori coincidit: ita ubi, biremem scapham ex adverso venientem præterierit alia, quæ pari celeritate concitatur, duplo ferè ocyus quam revera impelli videbitur. Dum enim occurrentis Scaphæ motus prorsus advertitur, propriæ motus tum ex *animo* alibi intento, tum ob *moræ* satis idoneæ defectum haut satis percipitur, & accedere in motum alienum, videtur propriæ scaphæ motus, adedò ut illius *justo velocior*, hujus *tardior* censeatur. Ita ocyssimè circumactæ torres, totum per quod feruntur spatium occupare videntur, adedò ut in ignitum circulum abire videantur.

Ita in *missilibus* quibusdam ex *pulvere pyrio* confectis & in altum (ubi accenduntur) projectis, lineas quasdam igneas videre est, quæ tamen haut aliter cohærent, quam quod spatium, per quod feruntur complere videantur. Quod etiam in vestigiis ignium de suprema ætheris regione delabentium, observare licet. Neque enim

enim ejus sunt figuræ vel molis, ut in bene longam lineam produci queant. Ita repetita crebrius rotæ orbita, è sublimi perpendiculariter spectata, rectam lineam æmulari videtur, quod tum ex *situ* indebito, uti supra monuimus, tum ex *morâ* non satis idoneâ, accidit. Ita tandem quod magè mirum, trochi celerrimè ex verberare agitati, quiescere videntur: Dum enim voluminum periodi sensum fugiunt, in proprium redire videntur orbem, adeò ut non minus circa *quietem* quam *motum* hec quoque erroris causa detur.

Auditus etiam circa *motum* decipitur; Ita an accedant, an recedant, an deflectantur equi, ex auribus solis haut satis conjicies: sed & ipse *tactus* aliquando imponit, Neq; enim horologi *Indicis* motus ex digito superposito capitur. Ex *gustû* nihil per se, ex *odoratu* parum admodum circa motum indagaverit nasutulus.

De Errorum *Motus* in quæst. *Quale* causis, quædam supra monuimus, quarum fusiorem explicationem (modo Deus vitam suppeditet) suo loco dabimus: Satis fuerit in rem præsentem, indicasse ex *qualitate* spirituum mutata & extra propriam temperiem latâ, non *erroris* tantum, sed ipsius *dementiæ* causam præberi. Ita Ebrii & vertigine correpti, ea quæ quiescunt moveri existimant, quemòdmodò olim in cœnopolio temulentis accidisse narratur, qui se navigio vehi, & ex procellâ vel turbine in alto jactari credentes, Scamna, Crateres vasâque vinaria è fenestris projiciebant, ut navigium quo se vehi existimabant, servarent. Ex *organo vitiato*, aliæ porro circa *motum* hallucinationes oriuntur, quorum maximè insignes supra (ubi de erroribus Visus sermo fuit) adnotavimus.

Numerus.

Numerus proximè sequitur, inter multitudinem & Paucitatem, medio quodam modo constitutus: Cujus extrema igitur in Maximum & minimum desinunt. Ita tamen ut neutrum sensibus pateat. Quum nihil enim adeò parvum vel magnum cerni possit, cui non aliquid saltem adimi vel adjici queat, sapienter hîc terminos statuit humanum genus, dum pro Minimo Unitatem, pro Maximo Infinitum sive id ultra quod supputari non datur, supponit. Quorum proprium igitur est, ut neque ad Qualitatis modum, majus vel minus suscipiat, adeoque intendi, aut remitti nequeat. Vel ad Quantitatis continuæ modum sit divisibile. Si enim medietas unitatis dari posset, haut jam Minimum quiddam esset, veluti altera ex parte si medietas Infinitatis dari posset, haut jam Maximum foret. Nam ex medietate Infiniti tertium sumptâ Infinitum majus seipso insurgeret, quod ad impossibilitatem & absurdum ducit. Ubi igitur de Infinito est sermo, haut aliter accipi debet quàm ut Infinitum id sit, ultra quod facultates sub conditionibus agentes ferri non possint; Adeò ut non realiter, sed pro termino comprehensionis nostræ intelligi debeat Infinitum; Hæc tamen facultatis numerantis angustiam suppleant notitiæ communes, dum plurima superesse docent, quæ captum humanum excedunt. Numerus igitur in quæst. Quoto Quantum facultatis numerantis objectum est. Cui differentie etiam suæ tum in Arithmeticis, tum in Harmonicis obtingunt; cum enim ex partibus dissimilibus, putâ pari, aut impari, sesquialtera, sesquitertia, &c. tum ad Visum & tactum, tum ad ipsum auditum consistet, fieri nequit quin pluribus disparetur modis Numerus.

In Numero autem omni, tum *Identitas* tum *Discretio* aliqua considerari solet, *Identitas* Numeri continenter statuitur, ubi hic Numerus, facultates nostras eodem prorsus modo, ac ille olim afficit. *Discretio* verò ex eo provenit, quod ab invicem distinguatur, & quasi intervallo distet *Identitas* ista, ita ut in numerato inde esse possit.

Fallaciæ circa Numerum non uno tantum modo eveniunt; ita objectum unumquodque toties numerari solet, quot locis cernitur distinctis, cujus exemplum egregium in columnarum situ quodam dedit, Medicorum princeps quod igitur consulendum. Ita in præactis speculis, & vitris aliquibus, quæ multis planis lateribus celantur: unum ut multa videmus; quas præstigias ex Situ & Medio indebito provenientes, Tactus, nedum ipsa attentior visio corrigit. Ita in Transitu velocissimo, Mora debita desideratur, dum enim non satis distinguuntur, haut rectè satis numerantur objecta. Ita ex distantia nimia quæ contigua solummodo, dum continua videntur, falli circa Numerum contingit. Ita ex medio indebito, putà nimio humorum oculi madore, & ipsis lachrymis, quod unum tantummodo, geminatum apparere solet. Ita ubi ex spasmō vel paralyſi distrahuntur oculi, Strabismus quidam in aliquibus sequitur, unde cuncta geminata videntur: Neque enim strabonibus cunctis, errorem istum evenire, vel ex eorum confessione colligere licet. Quum nihil enim nisi in ipso nervorum opticorum congressu, veram suam apparentiam exhibeat; ita oculos suos torquent, (ut plurimum) Strabones, ut tandem recta feratur species, & unum quidam solummodo indicet, quod convulsis & resolutis organis non accidit. Ita ex oculis prava qualitate imbutis,

Circa Numerum
Errores.

accidere possunt *facultati numeranti* Errorum causæ, uti suo loco innuimus; quemadmodum etiam ex animo vacillante, vel alibi intento, quod in iis, qui æris numerationem oscitanter aggrediuntur, satis exploratum esse quotidiana experientia docet. Quæ, ultimo, ex *facultate Analogâ* non *adhibita* dari potest erroris causa, adeò est insolens, ut nemo quidem oclusis oculis, & auribus, vel semoto tactu, calculum subducere se posse existimet, nisi ubi ex memoriâ rerum desumitur ratio.

Circa *Numerum* etiam per *Auditus* portam Hallucinationis causa datur; unus, idemque quippe sonus ex uniformi quadam percussione iteratus sæpè redditur, adeò ut septies ingeminari novum non sit, prout in heptaphon^æ porticu olim liquebat; quod ex apposita in eum finem partium structurâ, evenisse æquum est credere, quum rationem unde conficiatur Echo, præclare doceant Neoterici; Error iste ex *Situ* ad multiplicem sonorum reciprocationem disposito proveniens, mutata statione tandemprehenditur; uti enim non nisi ex quodam *Situ*, ita neque aliter quam ex quadam *distantiâ*, fit Echo.

Circa *Numerum* etiam *Tactus* fallitur, ubi enim (uti suo loco docuimus) implicatis vel perplexis digitis contrectatur pila, vel globulus, &c. quod *unum* est, *binum* putatur. Quem errorem ex *Situ* digitorum præpostero castigat *visus*, dum reipsa non *duo* esse, sed *unum* quiddam, quod bis sentitur, cernit. In mutuum enim subsidium à natura progigni *Tactum* & *Visum* non semel monuimus. Per meatus *Olfactus* & *Gustus* nihil propriè circa *Numerum* statuitur. *Sensus* tamen *internos* quosdam, qui per meatum *Auditus* sollicitantur, circa *Numeros* harmonicos falli contingit; Quorum Errorum

rorum causæ ex arte Musica petendæ, suoque loco explicandæ sunt.

Figura.

Circa figuræ cognitionē mirè torquentur Scriptores; Neque enim ex intuitu solo, faciliè capi possè contendunt, nisi minutissimarum ejus partium detur, tum investigatio accuratissima, tum ad invicem collatio. Ideo *rectum & planum* (quæ ejus affectiones, uti vocantur) ex uniformiter difformi partium à visu *distantia* dignosci asseverat *Magni Nominis Author*, sed inscitè. Cui enim non ipsa *figura* citius constat, quam ejus *uniformiter* vel *difformiter* difformis partium à visu *distantia* explorari valeat? Nonne enim *figuratum* aliquid in genere prius cernis quam *Rectitudo & Planities*, vel *Irregularitas*, vel *Curvitas* ejus, vel *Convexitas*, quæ præceptis (ex ejusdem authoris sententia) partium extremarum recessus est, vel *Concavitas*, quæ (illi) ex minore partium extremarum elongatione, (quam in rectis accidat lineis) deprehendi possit. Idem demum de *Eminentis & profunditatibus*, *Asperitate* vel *Levitæ figuræ*, vel *acuta*, *obtusa*, *circulari*, *rectilinea*, *polygona* & *solida* ejus forma existimandum est. Hærebit quippe nimis, qui divisibiles in tot divisibilia partes ex sola imaginatione secernere, & inter se conferre, vel commensurare, prius aggressus fuerit, quam ipsam figuram agnoverit. Sux igitur facultati analogæ in nobis figura respondet, quæ an *recta* sit, vel *plana*, vel *irregularis*, & *curva*, vel *convexa* vel *concava*, &c. supra allata in quæst. *Quomodo Quantum* subinde expendit: Quam etiam *sensus internus* stipat, dum hanc plus mi-

núlsve *gratam* vel *ingratam*, &c. esse perhibet.

Figura, autem, per contraria secundum *Esse* & *non esse* ex primaria Scholæ sententiâ, dividitur, utpote quæ medio quodam modo inter utrumque se habeat; Fit ita, ut corporeum omne alicujus *figuræ* sit particeps, quod ad eò late verum, ut *Odores*, *sapores* & ipsos *sonos* sub *figuris* aliquibus nobis deferri sit *verisimile*. Si enim terminis quibuldam clauduntur, quidni *figuræ* (invisibiles licet) etiam illis competant?

Figuris autem proprium esse eadem Schola docet, ut generentur simul & alterentur; Neque enim tanquam qualitates adinvicem misceri constat. Quapropter etiam *figura* non dividitur in *figuras* sibi similes, sed in alias & alias. Quæ autem inter omnes perfectissima, ex cõmuni sententiâ, existimatur, est *Circulus*. Quatenus enim haut excurrit, sed in seipso cogitur, tum compactior, tum concinnior reliquis est *figura*: Quatenus etiam intra sinus suos, qualvis alias *figuras* continere apte potest, præ cæteris laxior capaciõrque est, ideo Cœlis eorũque motui cum primis idoneus censetur. Si enim angularis quovis modo esset Cœli figura, hæc plus, illic minus justo occuparet spatium, tum haut ita in seipsum recurreret, sed hæc citatior, illic tardior volveretur.

Ad perfectionem *Circuli* autem maxime facit, quod nec *Additionem* nec *diminutionem* suscipiat, nec *contrarium* proprie habeat. Quod interea præclarus de Opticis scriptor asseverat, *figuram Circularem* ea nota dignosci semper, quod ejus peripheria, à centro versus, paribus undique distet radiis, *verum* quidem est, ubi desuper ex *distantia* debita spectatur, quia tamen obliquè plerumque cernitur, in *Ellipticam* formam paulatim transit *circulus*, & tandem contrahi videtur.

Figuræ

Figurae autem siue *Planæ* siue *solidæ*, vel in *rectam* & *curvam*, uti supra, vel in *convexam* & *concavam*, *eminentem* & *profundam*, *asperam* & *levem*, *acutam* & *obtusam*, variatur, quæ omnes ex *Tactu* & *Visu* sese mutuo auxiliantibus, vel corrigentibus, deprehendi solent, neque enim ex alterutro sensu satis *feliciter* ubique æstimantur; Ubi observandum est, circa *figuras*, quæ soli *Visui* obijciuntur plurimas *hallucinationum* dari causas, nisi *situs* commodus, *distantiæ*que debita adijciunt, Adeo ut conditionibus huiusce deficientibus mille modis illudi contingat. Quum autem inter planas *figuras*, *Circulus*, *Quadratum*, *Trigonum*; inter solidas *Sphæra*, *Cylindrus*, *Conus*, sint cum primis spectabiles, fallacias quæ circa illustriora illa Schemata obveniunt, detegere operæpretium visum est, præsertim, quum ex istis, reliquarum causæ & modi non magno negotio investigari possint. Quum enim *figurarum* planarum omnium (præter *circulum*) principia notissima sint anguli, utpote quæ ex lineis variis in angulos desinentibus consistunt, qui, circa lineas & angulos, *fallacias*, & errores communiores adverterit, reliquis faciliè medebitur; quos egregios tamen esse vel ex eo liquet, quod ex aliquo *situ* & *distantiâ*, *Quadratum* in *Rhombum*, ex alio in *Rhomboides* transeat, è converso *Rhomboides* in *Rhombum* ex oculi *situ* & *distantiâ* mutata restituitur, & utraque *figura* in primum exactè *quadratum* redire videtur. Ita unum idemque *Triangulum*, nunc *Orthogonium*, nunc *Oxigonium*, nunc *Ambligonium* apparere, iisdem ex causis, (variatis scilicet *figurarum* angulis) tum demonstrant Optices periti, tum communis experientia (ubi observatio accesserit accurata) docet; Quarum *fallaciarum* causæ insignes ubique ferè advertendæ sunt, quod *Parallæle* vel quovis modo inter se *distantes lineæ*, è longin-

Circa Figuram
Errores.

longinquo visæ paulatim coire videantur. Secundò, quod *acuti anguli* semper ex *accessu* minuantur, ex *recessu* augeantur, *obtusis* è contra ex *accessu* auctis, ex *recessu* minutis; Ubi enim nimia interponitur *distantia*, perit *Anguli* plaga, uti olim eleganter dictum. Quapropter turres angulares è longinquo visæ in rotundam formam cedere videntur, unde Architecti, columnas ex diametro suo crassiores quinquagesima parte facien- das docent, quod ab aere circumcidantur & graciliores esse videantur aspicientibus: Aut quod magis *verisimile*, ex crassitie aeris deprocul visi, angulorum acumen com- pleatur.

Circa *formam Circularem* quoque falli contingit, quan- do ex rectâ lineâ ad ejus Centrâ ductâ, *peripheria* è lon- ginquo spectatur: *Quæ* enim cernitur pars, in rectâ lineam utrinq; accedere videtur, tum ea præsertim portio quæ vi- sui propior, tum quod minus curvetur, tum quod ex aeris crassitie eo loci præsertim, paulò obtenebretur. Adeò ut utriq; eadem communis sit causa. Quemadmodum enim *Acutum* in *rotundam Formam*, ita *rotundum* in *rectam li- neam* transire videtur. Aliter tamen evenit, ubi obliquè spectatur deprocul *Circulus*, ut *Ellipsis* enim apparet, quod in curruum rotis observare licet, quæ quanto lon- gius dimoventur, eo magis in *Ellipticam* formam ver- gunt. Cujus *centri* tamen inveniendi modum docent Optices periti, uti è contra quemdam oculi situm dari demonstrant ex quo *Ellipsis* ut *circulus* apparet. Cir- ca *Quadratum* præsertim falli contingit; ubi è longinquo Anguli ejus remotiores spectantur, tum quod obtusio- res quam revera sunt videntur, tum quod latera e- jus magis congregi existimantur. *Parallelas* enim line- as paulatim coire, angulósque quam revera sint obtusi- ores apparere, ex *distantia* immoderata, supra docui- mus.

mus. Error quoque pro *Situs* ratione accidere potest, & magis in dextram, sinistramve partem protendi potest. Quadrati Angulus, quam ut vera ejus norma constet. Sin vero ex perpendiculari linea, spectatur *Quadratum*, extrema ejus linea solummodo apparebit, sed dissimilæ magis oblitescunt partes. At si erecto paulum oculo *diameter* ejus verus ex eadem distantia spectatur, magis remota ejus pars, minor justo videbitur, *Quadratum* tandem obliquè ex aliquo *Situ & Distantia* spectatum, nec *aquilaterum* nec *parallelogrammum* nec ejus oppositos *angulos* æquales videri, docent multifor-
 mi Schemate optices periti. Quarum omnium *fallaciarum* causæ, uti etiam plurimæ aliæ, quæ circa diversa *figurarum* genera obveniunt, ex iis quæ circa lineas & angulos supra docuimus, petendæ sunt. Si enim ex lineis & angulis conficiuntur, eadem ubique deceptiones investigandi & castigandi erit ratio, ut ea quæ de *triangulari forma*, &c. adjici possunt, ex superioribus petenda sint. Sed circa solidarum *figurarum* apparentiam non minus *falli* contingit, Ideo ubi variæ pro *Distantiæ* varietate cernuntur *sphæræ*, (sed semper *hemisphærio* minores) portiones, non uno tantum modo illud-
 ditur *oculus*. Quo propius enim semper accesserit quispiam, eò portio *Sphæræ* quæ spectatur, minor est, quia posteriores magis oblitescunt partes, sed major apparet, quia ex accessu propiores illæ augeri videntur partes, unde totum facilius æstimatur. Circa *cavæ* tamen *Sphæræ*, dissimiles observantur *fallaciæ*: Quum enim non quædam tantum ut in *convexis*, sed omnes in *sphæra cavâ* partes sunt aspectabiles, in medio cavæ positus oculus, *hemisphærium* justum sed in citima parte majorem justo portionem, in ulteriori minorem cernet. Adeo ut nisi *cavæ* centrum adinveniat, (quod tamen

difficile est) proclivis in *Errorem* erit lapsus. Circa *sphæricas* autem *superficies* (sive *cava*, sive *convexæ* sint) maximè *falli* contingit, ubi è longinquo spectantur; utraque enim ferè ceu plana apparet; Adeò ut, Cœli, Solis & reliquarum planetarum, sive *convexæ* sive *concavæ* fuerint superficies, non absimilis earum (ex intervallo isto ingenti) daretur forma, quum quovis modo idem ferè obversaretur schema: Quod etiam in *Sphæris* majoribus fictilibus, ejusdem magnitudinis observare licet. Sive enim *concavæ* sive *convexæ* fuerint, ex immoderatâ quadam distantia tanquàm paullo protuberantes, ex majori adhuc tanquàm planæ apparebunt, ubi tamen coruscans affulget lumen, non ita difficile circa utramque erit judicium. In *concavâ* enim recepto lumine, ad eandem ferè projicitur partem *umbra*, unde *lumen* manavit, adeò ut intra parietes ejus concludi possit, sed in *convexâ* ad adversam recedit partem *umbra*. Quæ omnia clariùs, experienciâ docente, liquebunt, ut anceps ita non videatur doctrina, quæ *concavâ*, ut *convexâ*, è longinquo apparere perhibet: *Rotundas* enim quasdam in montibus *excavatas* Specus eminus prospiciens, illas, ceu extantes vel elat^{as} cernet, adeò ut multæ hujusmodi præstigiæ, sive *concava* sive *convexa* è longinquo spectantibus eveniant. Circa *Cylindrum* fallaciæ, cum iis quæ circa *sphæram* ita coincidunt ut ad earum detectionem pluribus non sit opus. Circa *Conum*, tum ea quæ de *Circulo* diximus, tum quædam de *Angulis* (ubi ad *Coni* sectiones devenitur) præclare adverti possunt; Miras enim præstigias hinc oriri, norunt Catoptricum periti, quæ suo loco explicandæ sunt. Nihil enim istis subtilius vel excogitari potest; adeò ut non ad *visum* solummodo sed etiam *Auditum* pertingat *Conicarum* sectionum efficacia & *Virtus*; Ex sectionibus enim

enim *Conicis* quibusdam, ad parietum latera aptè dispositis intendi sonos, clariorelque evadere docet recens Author: *Communem* autem quinque modis diffecari posse docuit Verus Schola: 1. *Plano per verticem*, unde semper producuntur *triangula*. 2. *Sectione basi parallelâ*, quæ semper gignit *figuram* basi similem. 3. *Sectione Parabolica*, (uti vocatur) quæ à basi non ad verticem, sed ad *per axem Coni* ad latera protenditur, axem habens suum; *Coni lateri Parallelam*. 4. *Sectione Hyperbolica*, quæ cum priori fere coincidens, eo tamen differt, quod neutri laterum trianguli, sit per se *parallela*, sed producta cum altero illorum, aliquo supra *Coni* verticem puncto conveniat. 5. *Sectione Elliptica*, quæ inter *Parabolicam*, & *circularem*, media est. Hæc autem à basi non æquidistat, neque subcontrariè ponitur, sed utrumque latus trianguli (ubi ex *Sectione prima* diffecatur) infra verticem *Coni* secatur; sed de hiis suo loco. Denique advertendum est circa *figuram* non sollicitari *aures*, utpote quæ non omnino circa *figuras* ex seipsis decernant, quod etiam de *Olfactu* & *Gustu* statuendum est, quum nulla prorsus *figurarum* vestigia per earum portas apprehendi queant.

Quantitas sive Magnitudo.

Quantitas omnis ab facultate sua Analoga percipitur; alium quippe sensum quam *color*, & reliqua objecta oculum afficientia, invehit. Sub aliis demum conditionibus conformatur; Deinde non per *Visus* portam solummodo intrat, sed ex *tactu* etiam colligitur, ut non nihil etiam circa *magnitudinem* objectorum suorum, per reliqua sensoria subinferatur. Quomodo in *oculum* transeat, *montis Magnitudo* inter Autores celeberrimos

disceptatur; at si tota in toto, & tota in qualibet parte est objecti cujusvis species, haut magno negotio solvetur dubium. Certe haut alia lege sonos ad innumeras ferè aures simul ferri facile dixerit quisquam, sed ex quantitate anguli Verticalis, pyramidis opticae Magnitudinem percipi contendit illustris Author. At non satis perite, mea sententia. Cui enim intra pupillam ita cernitur Magnitudo, ut ab angulo verticali prius incipiendum sit, quam tota ejus area constiterit; haud quidem verisimile est, Magnitudinem objecti quæ nullo nisi proprio loco cernitur, in oculi centro comparere, & lineis penè innumeris opticis inde commensurari priusquam ulla agnosci possit quantitas. Quid quod Mathematicos immo & Dialecticos à natura esse supponendum sit: Nisi enim quantitatem angulorum & rationem, antequam ipsam quantitatem adverterit, isto modo supputare ^{aut si duxit} possit, haut ulla dabitur magnitudinis notitia. Ecquis demum speciem rigidi saxi deprocul visi festinantem ad oculos magis cogitaverit, quam spiritus ignei five animalis facultatis motum five actionem, tardiusque hanc quam illam appellere? præsertim, cum eò tandem deveniendum sit, ut à frigida speciei insultu, per pyramidem suam opticam tanquam Haustum quoddam invecito, tot Geometricas & Logicas conclusiones etiam in instanti perfici necesse habeat istius opinionis author. Quamvis igitur Quantitatem Magnitudinis cujusvis, ex dimensionibus istis colligere tandem valeat Mathematicarum artium magister, ipsam tamen (etiam in instanti) vel sciolo constare, loco proprio, Magnitudinem communis experientia docet. Quæ neque Stagyritam olim latebant, dum per alium à visu sensum comprehendere Magnitudinem fatetur. Inter Maximum autem (cujus terminum saltem ex nostra sententia infinitum

finitum esse supra statuimus) & *Minimum* sive punctum sita est omnis *Magnitudo*, sive *Quantitas* continua. Quotitatem sive quantitatem discretam isto modo æmulans, quam inter *Multum* & *Paucum* constitui suo loco adnotavimus. Adeò ut huic *Par* & *Impar*, illi *Æquale* & *Inæquale* propriè competant, utrisque demum in hoc convenientibus, ut neque *intensionem* vel *remissionem* suscipiant, vel *contrarium* per se habeant. Sunt autem *Magnitudines* aliæ veræ, aliæ tantum Apparentes. *Magnitudines* veræ ex debita *distantia*, *situ*, *medio*, reliquisq; conditionibus, ex methodo nostra allatis percipiuntur *Apparentes* ex earum, aut alicujus saltem conditionis defectu, suo modo ostenduntur. Unde etiã fit, ut inæquales non raro tanquã æquales visantur, & è converso. Circa *quantitatem* demũ habitudines quædamprehenduntur, ita hæc *major*, illa *minor*, hæc *crassior*, illa *tenuior*, hæc *longior*, illa *latior* spectatur, quas tanquam *quantitatis* sive *Magnitudinis* gradus, sive affectiones in *Zeteticis* nostris ideo, tum advertere tum investigare licet. Neque igitur *sensu* aliquo *interno* (quemadmodum aliquibus videtur) opus est ut ita percipiantur, satis enim fuerit ut *Magnitudo* ipsa sive *Quantitas* ex *facultate* externa aliquã illi *Analogia* juxta *Macrocosmi* & *Microcosmi Analogiam* percipiatur, quum frustra aliam causam comminiscatur vel subtilissimus opticus.

Errores circa *magnitudinem* eveniunt, 1. Ex *Mora* indebita, neque enim satis exploratur *Magnitudo*, ubi tempus deficit.

2. Ex *medio* indebito, ex caliginè quippe vel nebuloso aere, majores quam revera sunt, apparent.

3. Ex *Situ* non satis idoneo. Ita (quod semper in animo habere oportet) objectum quodvis *obliquè* spectatum, minus quam ubi *directè* cernitur, *Visui* apparet,

quum ita quædam oblitescere possint partes.

4. *Ex distantia immoderata*, Ita enim minores quàm revera sunt apparent *Magnitudines*, résque minimæ tandem visui pereunt. Ita *Sol* qui nobis vix pedalis videtur, ejus est magnitudinis, ut Mathematici doceant, terram è *Sole* spectatam, vix puncti rationem obtinere. E contra auctæ magnitudines, oculo appropinquare videntur. Sed propioribus ex causis quoque *fallitur visus*: Ita ubi *organum* non est *integrum*, hallucinationes sequuntur, præsertim ubi albugo medio pupillæ oculi obducitur. Ita enim quasi perforata apparere objecta supra docuimus. 2. Ubi *prava qualitate* imbuitur oculus, aliquando minora justo, aliquando majora, idque ut plurimum, visuntur. Tandem ubi *animus* non *applicatur*, nullum circa *Magnitudinem* objecti ferri potest judicium. Circa *Magnitudinem*, reliquos præter *tactum* sensus falli novum non est, quum non nisi improprie de illâ judicent. Ultimò advertendum manet, Errorem quemvis circa *magnitudinem* (ubi *visui* offertur) non magno negotio corrigi. Ex *mora* enim debita, *medio* debito, & reliquis conditionibus quas supra attulimus castigantur errores, sed præcipue ex *Tactu* & *Visu* alternatim adhibitis.

Locus.

Loci alia acceptio est, alia *spatii*; *Locus* enim respectu locati proprie dicitur, *spatium* respectu universi. Quapropter ubi de *loco* quæstio est, *Termini* ambientes explorantur, ubi de *spatio*, aliquid amplius idque magis vagum innuitur; Inter *spatii Infinitum* & *puncti Terminum*, autem, medio quodam modo constituitur

stituitur *Locus*; Cui sua igitur facultas Analoga respondet, Novum quippe sensum invehit, sub aliis demum conditionibus quam objecta reliqua, conformatur: Quod & falsus est olim *Stagyrita*, dum *locum* per se notum esse asseverat. *Locus* autem ex *Tactu* & *Visu* commodè percipitur, Parum enim juvant reliqui sensus: At non nisi ex ambobus oculis simul in objectum libratis, *locum* satis percipi contendit magni nominis Author, sed quàm ritè viderint alii: Licet enim quod obliquè spectatur, oculo, plus minus, depereat, uti supra adnotavimus, ubi tamen lineâ rectâ obversatur objectum, neque Coclitem latere potest; quod & experientia docet. *Locus* autem secundum *Supernum*, *Infernum*, *Dextrum*, *Sinistrum*, *Anterius* vel *posterius* considerari solet; quas *loci* positiones ex sensus cujusdam interni auxilio deprehendi contendit idem Author, reliquos Communium objectorum perceptionis modos, supine prætervectus. Caterùm nos, qui *sensus internos* circa *Bonum*, *Malum*, *Gratum*, & *Ingratum* proprie versari docuimus, prius allata omnia, *facultatibus* quæ circa *externa* versantur, tribuimus, uti suo loco videre est. *Locus* autem alius est *Verus*, alius *apparens*: Ad verum *locum* designandum oportet, ut conditiones intersint quas principio libri attulimus; ubi enim haut satis idonea datur *mora*, neque *objectum*, neque ejus *Locus* percipi possunt, ita nisi debitum adsit *medium* circa *locum* & ipsum *locatū* simul falli contingit; Pisces enim in Aquâ natantes, propius quam revera sunt, apparent, Sol etiam in nube aliquando ante verum ortus *Tempus* apparet; ita nisi *situs* detur cōmodus, ambientis *loci* terminos haut facile conjicies. Et ut paucis dicam, nisi *organum* sit integrū, nullâ præâ qualitate imbutum, & animus tandem applicetur, frustra in *loco* investigando sudaveris. Unde etiam

Circa Locum
Erreres.

etiam evenit, ut multi pro vero *loco* apparentes *loci* substituantur, ut in *parallaxi* & *luminibus*, quæ *vitris*, *pluribus planis calatis*, obijciuntur, &c. videre est. Adeò ut Errores inde non leves proveniant, qui omnes tamen ex *Tactu* ubi adhiberi potest, & methodo nostra corriguntur. Circa *locum* etiam per portam auditus falli contingit, Ita submissâ quadam & languidâ voce prope aures susurrans, tanquam deprocul loquens nonnunquam existimatur. Circa *locum* postremò fallitur *Tactus*, ubi *oculi* non simul adhibentur, reliqua enim *Criteria* frustra adhibentur, sed nec aliæ facultates vulgo usurpantur, ut *error* non tam illis ac *ignorantia* competat, sed circa *locum* errores, plurimi cum iis quæ circa *Situm* coincidentes proxime investigandi sunt.

Situs.

S*itus* omnis respectu partium est, ubi igitur non sunt partes, neque *situs* erit; **A** *positione* autem secundum aliquos differt, quod *positio* respectu *loci*, *situs* respectu *locati* proprie dicatur. Totidem modis autem differre secundum *Situs* possunt objecta, quot transponi eorum partes diversæ possunt, quum ex variâ porro partium transpositione, varius etiam detur ordo, sequetur, quod absque aliquo ordine, nullus vel confingi possit *Situs*, adeò ut prædicetur de *habente partes*, secundum *ordinem partium*, quo nomine *facultate* suâ propria gaudet. *Situs*, demum, vel secundum *ordinem partium in loco*, vel secundum *ordinem partium inter se*, considerari solet, quo pacto inter *Locum* & *ordinem illum partium* medio quodam modo se habet, utriusque particeps *Situs*; *Situs* autem habitudines sive affectiones

nes variæ deprehenduntur : Alius enim est *rectus*, alius *obliquus*, *aversus*, *inversus*, *pronus*, *supinus*, *obversus*, *congruus*, *incongruus*, &c. quorum gradus diversos in *Statione*, *Sessione*, *Incessu*, *Natatione*, *Saltatione* & *partium dispositione* variâ videre est. Adeò ut non solummodo *corporis naturalis*, sed *sermonis*, *Scripturæ*, & ipsius *universi* considerari soleat *situs*, dum totum completitur rerum *ordinem*, de quo plura *Cap. de situ* supra videre est, tum plura etiam passim deinceps sedulus inveniet Lector.

Circâ *Situm* autem, hallucinationes variæ dantur: Ita sine *mora* debita transponi contingit, aut non satis disparari objectorum partes, sine *medio* debito obscurantur vel intervertuntur; sine *situ* debito neque ipse *situs* ordo percipitur, quum uti alius alio ad objecta internoscenda magis idoneus, ita alius prorsus ineptus est corporis humani *Situs*. Ob *distantiam* etiam immoderatam plurimis modis decipitur *visus*, sed tum præsertim ubi ex obliquo spectatur *situs*; In plures enim mendaces transeunt formas, objecti partes, quum quæ spectantur ex directo, veram apparentiam prodant, uti supra monuimus; Ita ex immoderata *distantia*, quæ parallelis *sita* sunt lineis, paullatim congrédi videntur, adeò ut dextræ partes in sinistram, & sinistræ in dextram accedant. Ita remotiora objecta quædam assurgere oculo videntur, quod in expositis vallibus, quæ montibus utrinque sepiuntur, observare licet, dum ab editiore loco spectata, angustiora juxta extremarum partium strigas, tum altiora quam revera sint apparent; quod in Horizonte, Marisque (etiam in Malacia summa) tumore videre est, altius enim quam revera sunt efferri videntur: E contrario, *Planorum* quæ supra *visum* incumbunt, remotiores partes delabi & inclinare videntur,

Circâ *Situm*
Errores.

tur: Cujus rationem eleganter servavit olim *Phidias* de *Alcamene* victoriam reportans, dum excelsioris loci quo *Minerva* statua erigenda fuit, conditionem animadvertens, partes remotiores nonnihil justo grandiores fecit, quod aliquid oculo è longinquo deperire nosset; Statua interea *Alcamenis* (qui ad Symmetriæ normam cuncta exegit) ludibrio habita, quod contractius constructiusque quam ut *Deæ* conveniret, ab humili loco spectantibus appareret opificium. Circa *situm* proximè versatur *Tactus*, nonnihil etiam per *Auditus* portam conjicitur, sed *Gustus* & *Tactus* planè hebescent, nisi quatenus à *Tactu* adjuvantur. De organi integritate, nulla prava qualitate imbuta, animique applicatione non est quod plura subjungam, quum inter conditiones ad veritatem requisitas, apud omnes in confesso sint; haut tamen heic subticendum est quanti sit momenti ut *facultas* Analoga applicetur, quum enim *situs* debitus sit principium ordinis, ordôque alius sit naturæ, alius dignitatis, alius proximitatis, alius relationis, &c. nisi apta serie Analogæ adhibeantur *facultates*, cuncta loco turbabuntur, totaque intervertetur *veritas*, de quo argumento plura igitur (Cap. ut *facultas Analoga applicetur*) consulere licet.

Distantia.

D*istantia* sequitur, quam *magnitudinis* speciem quandam præferre contendit percelebris Author; sed aliud est *Magnum*, aliud *Dissitum*: insuper *distantia* secundum lineam rectam solummodo, *magnitudo* secundum omnes lineas, *distantia* demum respectu *Loci*, *magnitudo* respectu *quantitatis* propriè dicitur. Est igitur per se nota,

nota, diversumque sensum sub conditionibus propriis inducit, et proinde facultati suæ Analogæ respondet. Neque igitur opus est argumentatione vel *Syllogismo*, uti quibusdam placet, quod *Distantia* constet, per seipsam enim manifesta est. Attamen ubi ad *quantitatem distantie* ventum est, per interjecta corpora, spatia inter *objectum* & *oculum* colligere licet, quæ per rectam lineam semper determinantur; neque enim aliter *maximum* vel *minimum* in *distantia* quavis æstimare licet. *Distantia* autem non uno tantum modo considerari solet; Quædam enim ex *loco* distant maxime, ut animalia ejusdem speciei in quavis mundi plaga; quædam ex propria natura, putà *cardiaca* quædam & *venena* quædam; utroque modo, putà *Elementa ignis* & *aque*; quædam neutro, quæ tamen *origine* diversa sunt, putà *mistum* omne in temperiem justam veniens, & quædam alia. *Distantia* autem omnis comparatione objecti dicitur, Quæ enim respectu *majoris* objecti *distantia* erit justa, *minoris* non erit; adeò ut *distantiâ* diversâ, pro objecti diversitate etiam cognatissimæ rerum species opus habeant, ut *facultatibus* nostris debite consignentur; quum aliquid saltem interfit, ex quo partes objectum constituentes secundum proportionem ad totum, ritè internoscantur.

Errores qui ex *distantia* indebita oriuntur, non pauci sunt. Quemadmodum enim oculo superpositum objectum obstruit *visum*: Ita nimis ab oculo abductum, secundum aliquem saltem gradum perceptionis, oblitescit. Quum autem ex interjectis corporibus (uti supra diximus) *distantias* admetiri optimè possumus, ubi ad idonea spatia, ista desunt corpora, difficile erit circa *distantias* judicium. Porro accidit, ut *distantiæ* minores quam revera sint, conspiciantur, maximè verò, circa

Circa *Distantiam* Errores.

remotiores ejus partes, uti quæ longius absint. Fit ita, ut arborum quæ ordine perpetuo exponuntur, intercapedines remotiores, justo minores appareant, adeò ut tandem coalitæ videantur. Ita ædificiorum altè surgentium, superiores ordines resupinari videntur, quum enim ob aeris crebritatem oculi acies hebescit, falsa renuntiari solet modulorum quantitas. Quapropter etiam *Epistylia, Zophoros, Coronas, Tympana, Fastigia & Acroteria* inclinanda esse in frontis suæ (cujusvis altitudinis) parte duodecima, docent Architecti, ut in aspectu ad perpendicularum & normam videantur. Quod etiam in picturis editiore loco positis, observare licet, quo propensiores ita aspectantibus fiant, oculique æqualius afficiantur: Quum porrò in objecto quovis figuræ cum primis suspiciantur, illæ autem ex lineis angulisque præcipue consent, multo magis circa angulos quam circa lineas falli contingit, quum ex *distancia* subducantur anguli, & obtusiores tandem longe quam revera sint, sese aspectui prodant; *maximè* verò ubi ex obliquo obtutus fit, haut tamen inde arborum sive columnarum ordine longo dispositarum interstitia semper minora reddi cum Optico celeberrimo existimaverim, sed ob *distanciam* immoderatam; vix enim in rotundis ulla ex obliquitate, angulos invenerit, vel finxerit quispiam; Sed tum *maximè* circa *distancias* errare contingit, ubi nulla omnino intercedunt corpora, ex quibus ad invicem commensurare spatia queamus, Fit ita, ut è longinquo quæ ad ulteriorem partem amnis crescant salices, ab iis quæ in citimo rivo, haut satis distinguantur: Quum enim intercurrentes alveo suo sese condit amnis, tanquam non spectatus pro nihilo habetur. Hæc tamen *Erroris* remedium oculi acie pollentibus præstat; quæ enim ad *viride* magis accedunt salices, propiores

piores existimari possunt, quæ ad *cæruleum* remotiores, quem colorem vel ipse æther ex *distantiâ* æmulatur. Quantum porro ob interjectorum corporum defectum errare isto modo accidat, ex stellarum inter se *distantiâ* observare licet. Quamvis enim immensis spatiis distent, (prout Astronomis peritis constet) quæ plus minúsve tamen, *visus* non assequitur. Ita etiam Navigantibus Sol ex ipso Mari oriens videtur. Sunt & alii circa objectorum apparentias Errores, qui tamen an ex *distantiâ nimia* simpliciter, an verò ex *medio indebito* proveniant, ambigi potest. Clarè liquet, Cælum propè horizontem, magè dissitum videri, quam juxta verticem: Cujus tamen si causâ detur ex intercedente terræ latitudine, adeò insensibilis tamen, cœli comparatione, est illa terræ portio, ut pro nihilo fere haberi possit, ut idcirco in defectum interjectorum corporum, illa cœlorum propinquitas apparens, rejici non incommode possit, quod etiam percelebris Opticus fatetur, dum internum sensum (qui nobis facultas circa *distantiam*) omni externo præsidio destitutum non posse de proposita rei *distantiâ* per se judicare censet. Huic alia accedit causâ quod quæ sub tenebras vel circa crepusculum videntur objecta, uti etiam quæ per nebulam spectantur, putà turres montesque, longius quam sereno cœlo abesse credantur, quod in medii ineptitudinem rejicimus, quum ea quæ per tenebras vel caliginem spectantur, obicurè appareant, adeoque eo modo *facultatem* afficiant, quò illa quæ longius absunt. Neque enim ex infractione accidit, uti quæ objecta adaugeat, neque ob interpositorum corporum defectum, quum viciniora isto modo appareant objecta (uti supra demonstratum est.) Aliter tamen fit, ubi ignes noctu conspiciuntur, viciniore enim quàm revera sunt existimantur,

tum quod nullum interjicitur corpus, unde *distantiam* admetiri licuerit, tum quia radiorum infractio per aeris crebritatem obveniens, majorem justo ignem ostendit. Quam etiam dari nemo negaverit, qui noctu lucentes è longinquo spectaverit faces, in orbicularem formam projectas, neque enim aliter quam ex infractione, ista ita accidere posse, satis liquet. Neque tandem alia ex causa Sol major sub occalum per medios vapores apparet, vel Luna cum Sole occumbente exoriens. Hiisce circa *distantiam* erroribus detectis, superest ut alias causas exponamus; cujusmodi *Mora* indebita haberi potest quum ita nulla colligi possit unquam *distantiæ* ratio, sicut etiam ubi *situs* non datur idoneus. Alia enim *distantiæ* objecti in aperto & plano, est ratio, quam in acclivi, & declivi vel profundo. Ex *organo* non integro vel pravâ *qualitate* imbuto etiam falli circa *distantiam* contingit, præsertim ubi spiritus visorii deficiunt, ob eorum enim hebetudinem, remotiora quam revera sunt apparent objecta. Tandem nisi animus applicetur, *facultásque* Analoga adhibeatur, frustra erunt reliqua.

Auditû circa *distantiã* aliquid colligere notû est, adeò ut quæ clarè audiuntur, viciniora esse nemo non conjectare soleat; tamen isto modo fallaciæ sæpenumero dari ansam observare liceat; Dum hæc surdi, magis, illic magis acuti, ex accidente aliquo, sentiuntur soni. Circa *distantiam* ex *Olfaetû* aliquid etiam statuitur, sed nihil ferè ex *Gustu*. Attamen propriè loquendo neque *Auditus* vel *Olfaetûs* aliquid certi circa *distantiam*, explorare possunt, vel quidem omne aliud objectum commune, sed quatenus cum *taetû* conjunguntur, ex quò *distantiæ* gradus, segniter tandem, prætentare licet. Qui plura denique de *distantia* desiderat, L. de Ve-

ritate, C. de distantia consulere potest.

Continuitas.

Continuitatem Magnitudinis speciem quandam esse contendunt quidam; Sed non levia in contrariam partem occurrunt argumenta, neque enim parvitati sed discretioni opponitur Continuitas. Magnitudo porro respectu materiæ & molis præcipuè dicitur, Continuitas respectu formæ; A formæ enim unitatem sequi, & ab illa deinde Continuitatem, rationi consentaneum est; Si enim à materiâ penderet, eaque deinde ex Atomis fieret, haut videat quispiam, quomodo ex illis quocunque modo hamatis vel uncatis Continuum in rebus dari possit. In formâ externâ igitur præcipuè spectabilem esse objectorum *continuitatem* facile dixerim; Materiæ enim partes, ubi ad examen ultimum perductæ fuerint, ex poris sive rimulis quibusdam ita determinari, ut non penitus coalescant, *Experientia* docet; quum haut aliter dividi possint. Quis enim *Atomum* per medietatem dissectum finxerit? Ubi igitur in homine solvitur *Continuum*, non tam ex materia quam naturali vitalique forma corrupta læsio fit; ut doleant igitur in humano corpore solummodo affines plasticique spiritus, solito commercio interclusi; Unde etiam satis liquet, non tam *continuas* quàm *contiguas* esse *Materiæ* partes, quum loco cedant & in alias & alias subinde transeant formas, sed quia ista non sine ope notitiarum communium & discursus satis disquiri possunt, nos eas quæ circa externas *facultates* in præsens advertentes, dicimus *Continuitatem* (juxta vulgarem sensum acceptam) per se notam esse, diversumque sensum ex *discre-*
rentia

rentia sua quidditativa inducere, suæque Analogæ facultati in nobis respondere, quæ nullatenus interrupta vel intercisâ objecta, continua judicatur. Quantumvis igitur strictiore sensu ab aliquibus accipiat, ita ut quærant, an verè Continuum sit divisibile, quum ex Stagyrîtæ sententia, Continuum propriè id sit quorum est unum, adeoque ad unitatis instar haut in ulla secari possit partes; Nos tamen qui sub Continui Vocabulo ea omnia complectimur quæ in conspectum vel tactum sub idem tempus producta eodem modo (ubi debitæ conditiones adsunt) facultates nostras afficiunt, haut ita in illorum sententiam descendere possumus, quin ut continuitatem haut aliter quàm ex descriptione nostra satis intelligi posse contendamus: Tamen si enim vera sint plerumque quæ supra adduximus, minus tamen patent quam ut cuiusvis faciliè constare possint, antequam alia quædam addiscantur. Plura igitur suo loco (cum bono Deo) afferemus. Haut prætereundum tamen hæc est, arduam pulchramque esse Continui investigationem, quum inter materiam & formam ita intercedat, ut in objecto quovis utriusque sit quodammodo particeps; dum ultimum corporum sensibilem, primam formæ externæ notam subit, quod neque veterem Scholam latuit, quæ Continui additionem ex forma, divisionem ex materia propriè esse docuit; Modis autem multis Continuum dicitur in quibus omnibus ea est dispositio, ut inter duo extrema, aliquo genere illorum existat. Sive igitur de Continuo in motu, tempore, magnitudine, &c. quæstio sit, commune illud vinculum inquiri debet, ea lege (si veteri scholæ fides adhibenda est) ut à magnitudine continuum, à continuo motum, & à motu tempus ubique deduci cogitet. Sed ut ista scholis discutienda relinquamus, tribus præcipuè modis consideratur continuum, scilicet,

scilicet, *Natura*, *Arte*, vel *imaginatione*; ut ea interea quæ sunt *Naturæ* in præsens mittamus uti quæ alibi tractanda sunt, ex veteri Schola observamus, *Continua* in Artificialibus, ea dici, quorum ultima sunt unum ex arte; in Mathematicis verò quorum ultima sunt unum ex imaginatione, adeò ut haut ullam realem existentiam in *Natura* possideant Mathematicorum lineæ, sed in *phantasia* sola, quæ Chimæras quasvis ex æquo confingere valet: Verum enimvero, multa inde hallucinationis causa; dum comminiscuntur illi *Lineam* sine *latitudine* vel *profunditate*, quæ divisibiles semper in divisibilia partes habet. Esto; inter illos, sed illos solos, sententia obtineat, ea lege tamen ut nihil inde in materialibus lineis evincere conentur. Quid enim cum vero necessario omnium sensibus obvio *fictum* & *phantasticum*, commune obtinet? sed neque effugient; Utcunque enim nugentur imaginosi isti, haut aliter divisibiles erunt in infinitum eorum lineæ, quam sub ratione partium *inequalium*; (æqualia enim infinita esse nequeunt) vel iplo *Stagyrita* iussufragante) Quum autem partes omnes sive *æquales* sive *inequales* sub ratione numeri cadant, ut qui illarum sit mensura, jam aliud supponunt: *Quantitate* enim exutâ, partes lineæ Mathematicæ, non tanquam *quantæ* sed *quotæ* dirimuntur, ita tamen ut in *imparem* tandem numerum resolvi eorum lineam necesse sit; sed à præceptore discedunt, ista docentes; Si enim in *Impar* solum, *Infinitem* prodit, vel producitur, lineæ medium, sine *mediæ unitatis* sectione dari nequit; quod absurdum est: Atque ita haut *divisibilis* in unum hoc *divisibile*, nedum in semper *divisibilia* fuerit eorum *linea*. At dividatur tandem quovis modo *linea*, non tam *lineæ* tamen, ac *divisionis* partes ab illis supputari satis liquet; dum in *infinitem* abire

Circa Continuum
um Errores.

sectiones suas contendunt, adeoque non ita de *quantitate*, quam nullam agnoscunt, ac de *numero* quæstio fit. Ex quibus liquet, non ultra unitates simplices vel aggregatas proferri posse lineæ partes, adeoque haut in infinitum dividi posse, nisi infinitas quoque numero partes actu supponas, quod à nemine hætenus quod sciam traditum. Restat, ut sola potentia lineam suam *divisibilem* in semper *divisibila* fateantur. At quænam illa potentia, quæ nunquam in actum reduci potest, aut cui bono tandem fingitur? Adde, quod non neminem supponere oporteat, qui in *æternum & infinitum* secet istam lineam, cujus partes infinitæ, sola imaginatione *divisibiles*, in quavis *lineæ* parte æquè ac in tota *linea* concedi postulant. Sed quorsum ista quæ ad impossibile & absurdum ducunt? Quomodo denique *divisibilia* ex *indivisibilibus* punctis constiterint? Iatis igitur fuerit, ut ex *lineis* istis demonstrationes suas conficiant *Mathematici*, modo ad ea quæ realiter in rerum natura existunt, vel existere possunt, haut traducantur; Qua ratione etiam *minimum* supponere queunt, sed quod nonnihil utique sit, cujus etiam plures in longiori, pauciores in brevi *linea* existant partes, solâ *Arithmetica*, non vaga imaginatione mensurandæ. Sed de hiis circa principium libri, Cap. *quod objectum justam habeat magnitudinem*) quædam alia videre licet; Iatis fuerit *continui* naturam paucis hæc explicasse, ita ut dum integrum existit in quæst. *Quid & quantum* te veritari cogites, dum dividatur in quæst. *Quotum*. Errores porro alii ex indebita *Mora*, *Medio*, *Distantia*, reliquisque conditionibus quas supra jam sæpius attulimus, eveniunt. In errores circa *Continuum*, aliquando etiam *tactus* labitur, dum lævigantur admodum, commissa apud inter se fabrorum opera; De *continuo* nihil propriè decernit

nit *Gustus* vel *Odoratus*, aliquid tamen circa continuum percipitur ex *Auditu*, qui in discretis solers admodum videtur.

Discretio.

VTi *Continuum* in quæst. *Quid & Quântum* facultati suæ analogæ proximè responderet, ita *Discretio* in quæst. *Quid* et *Quoto-quantum*. Eadem tamen ferè circa utrumque prædicandi ratio subest. Quod enim non *continuum* suo genere *discretum* est, & vice versâ; quapropter etiam diverſum *sensum* inducit, suæque *analogæ facultati* in nobis respondet, ubi conditiones debitæ adsunt. Consideratur autem vel secundum partes simplices, vel aliquo modo commissas vel compaginas; de quibus quum capite superiori ea mentio sit ut quæ de *discretione* aliàs opportuna essent, ex illis satis intelligi possunt, non opus est ut hoc in argumento prolixi simus, eoque magis quod ex *Quæst.* de *numero* quædam alia peti valeant, quæ discretas partes *numeris* quibusdam ligari posse docent, unde *proportiones* variæ insurgunt; sed quia neque illic pro rei dignitate satis ampla instruitur *tractatio*, ex aliis multis sub *discretione* merentibus, (quæ passim videre est ut quæ divisiones omnes complectatur) ejus naturam indagare licet; Vagum enim quiddâ est *discretio*, terminosque rerum varios, ubi satis profertur, indicat: Quatenus tamen *objectum commune* est, in id solummodo restringitur, quod non satis *continuum* est; ut enim divisibile vel discretum sit aliquid, prius *continuum* esse oportet, nisi *numerus* excipias, quem improprie dividi, proprie distinguere dicimus. Juxta aliquos *discretio* secundum *quantitatem* etiam datur, quod ex modo intellectiōis suppo-

Circa discretio-
nem errores.

ni potest; appositè tamen loquendo haut divisibiles erunt qualitates, nisi sub ratione quantitatis in quæst. *Quoto-quale.* Errores circa *discretionem*, ex iis quæ circa *numerum* diximus supra peti possunt. Hoc solummodo animadverto quod dividi vel dissecari possint plurima, quorum ut exequamur numerum, haut necesse est, non vice versa.

Asperitas & Levitas.

DE *asperitate* et *Levitate* non opus est ut multa subjungamus, quum plurima communia cum *figura* obtineant, de qua supra; quum tamen circa *asperum & leve*, diversus sensus inducitur sub intercedentibus conditionibus etiam diversis insurgens, *facultatem* aliquam propriam quæ respondeat dari necesse est, quæ inter sua opposita, medio quodam modo se habens, diversos eorum gradus expendit, & hoc magis ad *asperum*, illud ad *leve* accedere judicat. Dubitari tamen heic potest, num *asperum & leve* inter *communia objecta* ritè statui possit. Nisi enim per duo ad minus sensoria eorum species transeant, extra communium objectorum classem ponendæ sunt; adeoque quum solus *tactus* propriè de illis secundum aliquorum sententiam decernit, haut opus est ut status ille qui inter *asperum & leve* intercedit facultate sua propria gaudeat. Quapropter etiam haut hunc in censum recipi posse contendunt. Verùm enimvero etiam per portam *Visus* (notitia communi adstipulante) *asperi & levis* ratio apprehenditur. Quis enim infelicius hoc sæculo, quàm *Neronis* olim, ex solo intuitu, non *asperum nummum* (ex pustulis scilicet) judicaverit? Quis non demum inter *exasciatum & expol-
litum*

litum, scabrum & glabrum ex obtutu solo decreverit?

Porro *Asperum* multis modis dicitur, est enim asper quidam sonus, porro ex semicirculis suis *aspera Arteria* vocatur, sed quia istius modi quædam figuratè dicta sunt minus ad rem faciunt, satis fuerint indicasse *Asperum* & *Læve* pluribus uno sensibus patere, præsertim ubi de objecti materia constat. Hallucinationes ex conditionum nostrarum intermediarum defectu obvenientes ita in proclivi sunt, ut facilè cuivis methodum nostram inspicienti constent.

Circa Asperitatem & levitatem errores.

Eminentia & Profunditas.

DE *Eminentia* & *Profunditate* proximè dicturis nihil fere occurrit, quod non ita explicatum fuerit in *Cap. præcedenti*, & de *figura* ut norma enarrandorum non multo negotio ex illis peti possit; hoc solummodo interest, quod vix aliquid *asperum* esse possit, quod non utique sit *eminens*, sed non vice versâ; sed leve dari posse quod non sit *profundum*, & vice versâ, in confesso est. Ex quibus etiam liquet *Eminens* & *profundum* per se nota esse, diversumque sensum inducere, & facultati suæ analogæ in nobis deinde respondere, quæ diversos eorum gradus tum ex *Tactu* tum ex *Visu* æstimat. Non uno autem modo circa *Eminens* & *Profundum* hallucinationes accidunt, sed tum præcipuè ubi *distantia* nimia interponitur uti supra C. de *distantia* monuimus, tum etiam propriè ubi ex coloribus lineisque fucus ita fit, ut non nunquam heic assurgere, illic deprimi eximiè picturæ partes videantur, quas ex visu deceptiones dum tactus explorat, corrigit, æqualisque inde digito subjecta renuntiatur planities. Ex reliquarum conditionum ad objecto-

Circa eminentem & profundum errores.

rum conformationem pertinentium defectu, alias etiam circa *eminentiam & profunditatem* Errorum causas dari, adeò notum est, ut pluribus non sit opus. Hæc autem de *objectis communibus sensuum externorum* dicta sunt.

De *objectis communibus sensuum internorum*, cujusmodi sunt *Bonitas, Pulchritudo, harmonia, &c.* five de *objectis communibus notitiarum communium*. Quædam namque pluribus artibus liberalibus competunt (tam enim in Mathematicis, ac Moralibus locum habet notitia communis, *Quæ conveniunt alicui tertio conveniunt inter se*) uti etiam de *objectis communibus discursus*; quædam enim *facultatibus* nostris in duabus vel tribus quæstionibus (prout in Zeteticis videre est) respondentia, in reliquis quæstionibus silent, non est ut hæc aliquid amplius afferamus, quum opportunius aibi tractari possint, ad superiorum igitur explicationem deveniendum est ut totum cum partibus simul constet.

De Analogia inter Facultates & objecta disquisitio, ubi Cap. I. de Veritate, tot sunt facultates quot sunt rerum differentia, exponitur.

NOVUM quibusdam videri potest, diversas *facultates, objectis communibus* supra allatis ex methodo nostra respondentes tribui. Haud aliquid enim, nisi ex quinque eorum *sensibus* æstimari volunt, parum advertentes interea, ex istis propriè, nihil nisi *sonum*, sed incertum & sine mente, &c. *Colorem*, sed sine *figura* vel *proportione partium*, &c. *odorem, saporem, & Tactile* denique, sed sine eorum causis, mediis, finibus, &c. quæ in Zeteticis nostris videre est, percipi posse. Neque evadent, quod *externos istos sensus* demum complicari posse con-

contendant, quò universalis inde oriatur scientia; si enim quinque tantum dentur sensus, quorum unusquisque nisi quatuor modis complicari potest, sequetur ut ha ut ultra viginti propositiones eâque jejunas satis proferri valeat scientia humana, cunctæque ita exulent Artes Liberales. Sed ut medicinam istis faciant, alia ex sensu quodam *communi* deprehendi asseverant, qui circa varietatem objectorum versatur. At quinam est ille sensus (communissimus licet) qui omnia complectitur, præsertim quum unius rei non sit nisi unus sensus, vel ipsa Schola suffragante? Anne tot diversa objecta quæ per quinque sensoria tanquam totidem portas in Amphitheatrum aliquod transeunt, uno sentiendi modo quovis percipere valet *sensus aliquis* communis, eâque sub propria uniuscujusque specie *Intellectui* vel *memoriæ* consignare? Anne objecta non solummodo ex ipsâ rerum naturâ discrepantia, sed & contraria, & quæ demum diversas conformationum leges postulant, comprehensione unâ quâvis capere potest? Hoc enim nisi detur frustra erit *communis sensus*. Hocnè in promptuario seu nido condi oportet, donec singulæ excludantur incubante *Intellectu*, vel illo decernente; suo ordine displicentur species; Mihi quidem impossibile videtur, ut ex uno aliquo *communi sensu*, tot diversa objecta percipiantur, præsertim ubi adeo diversæ conformationum leges unicuique *differentiæ* competant, atque hæc *instinctui naturali*, illa *sensibus internis*, vel *externis*, aut *discursui* respondeant. Vt longe æquius igitur fuerit, iis omnibus, quæ *differentiâ* aliquâ signantur, suam utique *facultatem Analogam* tribuere? Cur enim aliquas differentias, easque minoris notæ, putà *colorem*, *sonum*, suis facultatibus donarent, alias non item Philosophi? Equidem, si eorum Antesignanum rite intelligo, huc respicit dum
ait

ait, οὐτε γὰρ ἡ ἐξέγρησ ἀπὸ τοῦ κατὰ φύσιν ἔσθαι διαφέρει, οὐτε ἀπὸ ταύτης ἀιδήσεως ἔσθαι, quia tamen leges diversas cōformationum nesciebant aut non satis advertēbant scīoli, circa numerum & ordinem facultatum hæsītabant plurimum, ad *sensum communem* de quo supra sese recipientes; veruntamen, haut minus, præclari Authotes *sensum* illum communem exploserunt. Quorsum enim *externi sensus*, inquit, circa *colorem*, *sonū*, si omnia ex *communi* quodam *sensu* percipi valent? Vel quorsum tandem ipsa *phantasia* ubi isto modo prævertitur; ut supervacaneus igitur ex eorum sententia fuerit *sensus* ille *communis*, & merum figmentum uti à celeberrimo Medico vocatur. Quæ mihi placet omninò sententia, cum communissimus ut sit *sensus*, separatim tamen advertit objecta sua, dum unamquamque *differentiam* singulari quadam percipit vi: Quod à nostra de facultatibus doctrinā non multum abludit, quum quas Nos animæ separatim & distinctè, sub quibusdam conditionibus, illi *sensui communi* tribuere promiscuè videntur *potentias*. Reliquum est ut explicemus modum ex quo diversa objecta suis causa differentiis, ab intellectu percipiuntur, & aliquid tandem ultra *colorem*, *sonum*, *odorem*, *saporem* & *Tactile* percipi valeat, neque tot in vocabulariis frustra sint nomina.

Quo in argumento præmittendum est, ex communi sententia inter *Mundum* & *Hominem* intercedere *Analogiam* quandam, quam utique doctissimis commentariis illustrarunt nonnulli, adeo ut hunc majorem, illum minorem mundum appellent. Quā ex necessitudine etiam fit ut sese mutuò internoscant animalia quæ in hoc mundi Theatro visuntur, quum inter *totum* & *partes* summa sit cognatio, quæ ubi ex conditionibus quibusdam intercedentibus demum in actum producit, *sensationem* efficit; huiusce enim sublati aut immutatis, frustra erunt *sensitoria*

istoria; Quæ verò sint illæ conditiones, jam sæpius docuimus. Quum autem unius rei non sit nisi unus *sensus*, observatu dignum est, quo simplicius suo genere fuerit *objectum*, eo præclariorem dari *objecti sensationem*; Ita meracum magis quam dilutum, aut quovis modo mistum, sapit palato vinum; quod exemplis etiam omnigenis fulciri potest, adeo ut differentias omnes eo luculentius percipi, quo sinceriores fuerint, manifestum sit; Eorum enim quæ ad minimas partes miscentur, insignis nulla datur *sensatio*: Differentiis ita statutis & non solummodo ad numerum verborum in vocabulariis traditorum auctis, sed ad multa alia traductis (*sensibilia* quippe plurima carere nominibus, fatebatur vetus schola) explicandum venit quo modo tandem innotescant. Quod ex *facultatibus* aliquarum *respondentium* ministerio fieri contendimus. Ut *facultas* igitur sit *vis* quedam *animæ interna* (neque enim aliud quippiam ex verbo *Facultas* innuo) *diversum sensum ad objectum diversum explicans*, uti L. de veritate retulimus, quod ut alia mittam argumenta, ipse *sensus* docet. Nisi enim *novus* ad differentiam aliquam excitetur *sensus*, neque novam aliquam *facultatem* dari volumus. Cujus operationem igitur in foro interno expendere oportet; sed ægrè ferent nonnulli fortasse *facultates* ad numerum *differentiarum* multiplicari: Sed vel eo progrediendum est, vel in simplici colore, sono, odorabili, gustabili & tactili insistendum; nullus enim inter hosce *sensus*, ultimosque scientiarum terminos interjacet medium aut decumanus limes, unde *facultatum* numerus commodè æstimari queat. Quum porro angustos nimis, supradictos quinque *sensus* ad scientias omnes stabiliendas in confesso ubique sit, ad differentiarum numerum proferendi sunt *sensuum* & *facultatum* deinde termini. Ex *objecto* enim & *facultate*

P

mutuò

mutuò agente oriri *sensum*, & alterutro sublato, tolli docet experientia. Nè tamen in immensum ita crescere facultates, & quasi luxuriari videantur, sciat lector in 4. classes distribui *facultates* omnes, uti amplius L. de Veritate videre est. Scilicet, 1. in *instinctus naturales* quos *dictamina naturæ vel notiones communes* vocamus: 2. in *facultates* circa *sensus internos*: 3. *facultates* circa *sensus externos*: 4. & *facultates* circa *discursum*, quorum usus & ordo Lectori explicandus manet; Ubi igitur ad sensoriorum portam aliquam sese sistit, conditionibus debitis intervenientibus, *objectum*, putà homo vel equus à longinquo veniens, dico primo sese explicare notionem aliquam communem quæ *ens signatum* (neque enim color jam cernitur) comparere docet; deinde etiam *magnitudo*, *motus*, *figura*, &c. quæ inter *objecta communia* recensuimus in genere constant. Porro ad *sensus internos* tanquam *gratum* vel *ingratum* quodammodo è longinquo proludit *objectum*. Tertio *color*, saltem verus, sed non nisi post ista (uti diximus) videtur; ad *verum* enim *colorem* percipiendum *conditionum nostrarum* Symmetria iusta postulatur. Quarto denique circa ista per quæstiones nostras, *discurrere* licet. Quæcunque igitur circa *sensum communem*, *phantasiam*, *æstimatoriam*, *cogitativam*, &c. comminiscuntur *scholæ*, hoc ex modo neque aliter perfici certum est, ita tamen ut ubi maturior fuerit scientia, post *ens signatum* primò occurrat *Genus* & inde *species* hominis vel equi, postea *differentia* aliqua vel *aliquæ* particulares, *Communia* enim *sensibilia* particularibus notiora esse docet vel ipsa vetus *schola*. Quum autem præter ista *principium aliquod individuationis* in unoquoque *objecto naturali* dari necesse sit, huic etiam in nobis suam facultatem Analogam, five *vim internam* *objecta* respondentem statuimus. Omne novum enim, *Indi-*

viduationis Principium novum inducere *sensum*, ipse passim *sensus* (ut sæpius diximus) docet, quod ex *formis* internis sese mutuò internoscentibus, sive communicantibus provenire æquum est credere; Utut sit, *Individua* tanquam *Individua* sentiri & intelligi manifestum est. Licet igitur quatenus *entia signata*, quæ Magnitudine aliqua & figura sint prædita convenient in *Eodem* plurima, quiddam tamen *novum* etiam occultè gliscere quod afficiat facultatem aliquam in nobis internam, unde *Individuationis* ratio constet, abunde liquet; quod ex Analogia inter *hominem & mundum*, neque aliunde nasci statuimus; haut aliam enim *rationem* vel *modum*, unde singulare percipiatur excogitaverit quispiam, præsertim in *naturalibus*, ut non ineptè tamen in artificialibus usurpari possit thesis ista; Quod novum enim in artificialibus est, novum inducere sensum ex nova aliqua facultate conformante quid vetat? præsertim quum ex mente Authoris exculpatur illud quod afficit, in qua novam dari posse *ideam* vel *exemplar externæ* vel *internæ* alicui *facultati* respondens, nihil prohibet.

Hæc tamen animadvertendum est, ubi *locus*, vel *tempus*, vel *habitus*, vel *accidens* quiddam externum, solum differentię vel innovationis notam præstat, haut novam idcirco facultatem excitari, sed eandem planè quam olim expertus es, quod ex *memoria* (uti quæ sit verus suo genere sensus communis, & ut paucis dicam, promus condu(que rerum) ope Zeteticorum nostrorum explorandum est. Faceffiant igitur vulgari illi scholarum *Sensus Communis*, *Phantasia*, *Æstimativa*, *Cogitativa*, *Putativa*, *Putamina*; Ut quæ nullibi existant, neque aliter locum habeant quàm quod *modi* quidam *Intellectus* operantis dici possint, quod etiam ex *organo* corrupto vel

morbis cerebrum tentantibus, probari potest; neque enim solus *Sensus communis*, aut sola *Phantasia*, aut sola *Æstimationis* aut sola *Cogitativa* (*Intellectu salvo*) læditur, sed quasi ejusdē faci participes vel cōsortes junctim afficiuntur, dum plus minus loco proprio stant omnes simul vel cedunt. Cedunt autem ex organo læso vel *spiritibus turbatis*, utpote qui sint *animæ latellites*, uti suo loco probavimus, (quo pacto etiam *rationatio* læditur & depravatur) vel ex temperie *cerebri læsa* (unde in primis *memoriā* lædi constat) ex quā etiam solā, *versā*, neque *phantasmata*, neque *æstimationes*, neq; *cogitationes* sinceræ dari possunt; et quod magis est, *discursus*. E *memoriæ* enim penu promittitur, quod ex *discursu* exagitari solet. Dum igitur *species* è *memoria* desumptas, speculatur *Intellectus*, *phantasiæ* illorum vicem supplet, dum de illis etiam judicat, *æstimationis* eorum vel *cogitationis* evadit; Licet igitur (uti dictum est supra) ex *spiritibus* deficientibus, ut in *Lethargicis*, vel exuperantibus, ut in *ebriis*, aut ex *Causone* accensis lædatur *rationatio*, ubi tamen ad debitam symmetriam reducuntur *spiritus*, restituntur *rationationis* organa & ipsa simul *rationatio*. Quod etiam circa *memoriam* læsam aliqua ex parte, observare licet: temperie enim ejus restituta *memorativa facultas* restituitur, tametsi fateri necessum sit antiquas non raro aboleri, deperdi, vel evanescere rerū *species*, sed de hiis supra Cap. quod *organa sint integra*, & Cap. quod *nulla prava qualitate sint imbuta*, plurima alia videre est, quæ consulat lector.

Ex *facultatibus* nostris *tribulibus* supra enumeratis, igitur, primò ingens colligitur rerum supellex, quæ deinde in *memoriæ* promptuario reconduntur, ubi etiam circa illas, non solummodo *opiniones*, *sententiæ*, *conclusiones*; sed ipsæ etiam *dubitationes* quæ non nunquam irrepunt,

irrepunt, extare solent. Ut frustrâ igitur alias in *cerebro* cellulas quæras, quàm illas, quibus *intellectus* (dum operationes suas exequitur) vel *memorativa facultas* utitur. Postquam igitur suo munere functæ sunt facultates circa externa versantes, ad *intellektionem* devenitur, cujus præcipuam sedem in *Sincipite*, uti *memoriæ* in *occipite*, *Ratiocinationis* demum mediâ quadam via libenter statuerim; ubi enim eliciuntur *species*, de illis cognoscit *intellectus*, illas conservat *memoria*, unde etiam in iudicium, medio *Notionum communium & facultatum discurrantium*, advocari solent, & tum communis tum particularis rerum natura indagatur. Hæc igitur tum *Æstimatoria* tum *Cogitativa* scholârû locum habet, & tanquam *intellectus operâti facultates* haberi debent. Quæ interea aliis *phantasia*, nobis est facultas, quæ circa *verisimilia & possibilia* cum primis exercetur; Quemadmodum enim *noetica* sive *intelligens Animæ facultas*, circa *vera*; ita *imaginatio* sive *phantasia*, circa *verisimilia & possibilia* versatur. Post igitur *compositionem* sive *divisionem*, unde etiam abstractio quodam modo de rebus iudicat, *intellectus*, *phantastica* illa vis, locum habet, adeo ut veluti *intellectus* res ita esse, eodem prorsus modo, *phantasia*, res olim fuisse, vel esse in præsens, aut deinceps esse posse, suo modo conjicit vel statuit, etiam ubi *ratio* non intervenit, quæ intensior porrò non nunquam facta, & cum cupiditate ingenti juncta, votorum compos fit, adeo ut quasi fascini vicem præbeat, vires quippe *imaginationis* plurima supra *captum humanum* præstitisse, plane liquet, dum in *fidem* & proinde in divinum quid transiit *imaginatio*. Sed aliis argumentis probari potest plures sensus quam decantatos illos quinque extare, *sensibilia* quippe priora esse quam *sensus*, docet *schola*, & *experientia* ipsa; Manserunt etenim ab omni ævo, & in sempiternum sua natura manebunt

nebunt *sensibilia*, sed pereunt *sensus* qui ab illis moventur & instigantur, unde etiam liquet, ad numerum *sensibilium* æstimari debere *sensus*, quæ quum varia & diversa admodum sint, varios & diversos inferunt *sensus* à suis *facultatibus* conformatos. Equidem *sensibilia communia* aliis quam vulgatis sensibus (qui *colore, sono, odore, sapore, tactu* terminantur) discerni docent Philosophi, quos *internos* etiam vocant, sed quia circa *externa* solummodo versantur, haut opus est ut internis ista affigantur sensibus, quum interni solummodo propriè ad *bonum & malum, utile et inutile, gratum et ingratum* excitentur; Ultra quinque igitur isto modo producuntur *sensus*, dum unà cum illis communium objectorum sensus (uti supra adnotavimus) annumerantur. Quibus tandem percelebris ille Author (cujus in Opticis mentionem sæpe fecimus) annectit alios qui inter propria et communia objecta, medium locum habent, quorum munus facit ut de *transparentia et opacitate, umbra et tenebris, similitudine et dissimilitudine, pulchritudine et deformitate* statuatur, adeo ut ex plurimorum Authorum doctrina sensuum tantummodo quinque evertatur numerus & ordo. Verùm enim vero quum nimis angusta isto etiam modo, sit externorum *scientia*, vel ad differentiarum numerum protendi debent *sensus*, vel haut alicubi insistentum est, quum *media nulla ratio* intercedit unde supputari possint, quod etiam ut manifestum fiat, haut alia quàm ab ipso sensu desumenda est probatio, ad omnem differentiam novam enim, uti sæpius diximus, novus excitatur sensus; ne tamen in immensum isto pacto excreceret facultatum numerus, in memoriam passim revocet lector tribules esse, & in 4. tribus seu classes describi, quemadmodum etiam, L. de V. docuimus. Plurimæ igitur ut sint, haut in *infinitum* excurrunt, ut interea me maxime

maximè in admirationem trahat id solum, quod nulla in sensibilibus perceptione, oriatur confusio, ubi attentius sedatoque animo spectantur. Quis enim nescit ex diversis & contrariis compingi, quæ cernimus vel audimus, nulloque proprio ordine per se exhiberi? Quapropter nisi hoc munus intellectui obtigisset, ut sensibilia componeret, & in seriem digereret, nullus non injiceretur animo tumultus. Quæ etiam exemplo aliquo illustrabimus. Detur insula paullò Amnicà major, ad quam per quinque præcipue portus habeatur aditus, in quam etiam omnigenæ importentur merces, confluâtque ingens advenarum numerus, & ex portubus istis, duo præcipuè prope *Emporium insulæ* jaceant, unde etiam facilis ad principem (qui arce vel turri altâ agens, ea tanquam speculâ utitur) ducat via. In hos demum ii appellant quibus negotium cum principe est, reliqui tres prorsus subditis suis pateant portus, in quos etiam annona, aliâque quæ emolumento illis esse possint, invehantur. Quemadmodum igitur eâdem nave vecti, diversi negotiationibus, institutisque suis, veluti diversis navibus vecti, ubi in Emporio convenerint, affines mutuâque necessitudine juncti, vel iisdem saltem negotiis impliciti esse possint, quemadmodum etiam diversis hospitibus (prout unusquisque dignior vel utilior existimetur) excipi à Magistratu queant, quemadmodum denique hii cum principe aut consiliariis ejus vel *aulicis*, & iis qui à *delitiis* sunt, alii cum iis qui in forò stant, aut suburbis vel agro aut prædiis negotia, officiaque obire possunt, ita plane circa *sensibilia* accidit; adeo ut de hiis sed circa *verum* & *bonum* præcipuè, *anima* nostra tanquam *princeps* ille in Arce degens ejusque *consilarii* (*notitiæ* scilicet *communes*) cognoscant: De aliis, sed circa *gratum* aut *molestum* præcipuè, ut *sensus interni* tanquam *aulici* statuunt, de

de aliis sed circa eorum *colorem, sonum, odorem, saporem & temperiem* solummodo, ut solertes sagacitatem suam prodant *externi sensus*, quos ex similitudine ista in populi censum lubenter ascripserim: De aliis, sed tauquam *suspectis & dubiis*, ut *facultates discurrentes* tanquam exploratores decernant: De aliis denique, sed circa *annonam & cupedias* ut rei *familiaris administri* tractant. Quo pacto etiam accidit, ut hii tanquam alieni, et fortasse hostes, dimitti vel fugari, illi prolixè haberi, & ipsa urbe donari possunt. Sed quia *intellectus* et *appetitus* non solummodo ab *alienis* excitatur, sed et *emissarios* suos habeat *Anima*, quos extra urbem vagari, et remotas invisere regiones permittit, hii quoque ex portibus istis in Altum solventes, plurima quæ sese minime sensibus externis objiciunt, renuuntiare solent; Sed opus est ut vela jam contraham, ne in immensum circa ista excurrat oratio; satis fuerit modum hęc ostendi, unde per quinque sensoria, tanquam totidem portus, rerum omnium quæ in hoc *Theatro* extant, commoda dari possit perceptio. Omnis igitur *differentia* nova, novum objectum constituit, novis utique dotibus ornatum, et novum quippiam circa conditionum aliquam aut ejus gradum saltem unde conformatur vendicans ut integre ita percipiatur. Circa *medium* igitur, aut *distantiam*, aut *tempus* vel *moram* ex qua dignosci potest, aut ipsum *situm* et *ordinem* partium aliquid diversum postulatur, quo consignetur nobis *differentia* quævis; aut si parum omninò ab aliis discrepat postquam omnium sensuum *Criterion* subiit, tanquam cognatum alicui alii objecto censendum est, uti facultates enim tribules, ita objecta affinia esse constat. Sed non ad externos solummodo sed ad *internos sensus* etiam proludit *differentia* quævis, ideoque magis vel minus *grata* vel *ingrata* est; circa illam

illam tandem *notitiæ* communes & *discursus* diversum quid statuunt, ut ita omnem notam subeat differentia, ubi omnes rite adhibentur facultates; attamen, non hæc solummodo in *animum* inducenda sunt, quò omnis tum *differentiarum* tum *facultatum respondentium* doctrina constet, sed & sensus illi qui tametsi ab objectis haut excitati fuerint, sponte propriâ moventur, viresque suas in nobis exercent, advertendi sunt. Hujusmodi autem in corporea mole deprehenduntur *fames, sitis, libido*, &c. tametsi enim non adsint, quæ prolecent *sensus* istos, motu tamen proprio cientur, dum exinaniantur nimis *spiritus*, vel turgent *humores*, quibus igitur sua objecta propria in sublunari hoc mundo, suæque conformationum leges respondent. Hujusmodi porro inter facultates noeticas sunt *spes, fides, amor, gaudium*. Ex communi enim, vel particulari D.O.M. providentia (ubi etiam nulla intercedit ex externis objectis causa) ad æterna feruntur & futurum quendam statum, eumque beatiorum præcipiunt; neque enim escâ voluptatum *vulgari*, aut illecebris carnis ita capiuntur, quin ut sublimiora spirant; sed de hiis suo loco fusiùs: Reliquum est quò argumento præsentis finis imponatur, ut quædam circa differentiarum investigationem moneamus. Differentiæ aliæ communes sunt *generi*, aliæ *speciei*, alia tandem *individuo* tantummodo convenit, quæ ejus etiam *Individuationis principium* haberi potest. Hæ omnes autem in quæst. Quid prædicantur, ut hoc tamen intersit, quod communes differentiæ multis ejusdem *generis* vel *speciei* competant, *differentia* particularis uni soli, quæ tandem ut notissima sit, quo modo percipiatur, inter doctiores ambigi solet; *Singulare* ab intellectu non percipi contendunt quidam, iique celeberrimi doctores, quod tamen revera dari nemo inficias ire potest, nisi seipsum abnegaverit.

verit, hominemque aliquem quatenus *singulare*. & distin-
 ctum quiddam intelligi non posse contenderit, sed cum
 præceptore dicent, *singularia* ab *sensu*, *universalia* ab *intellectu* percipi, at quinam sit ille sensus qui *singulare*
 percipit, non explicant; objecta enim ab externis sensi-
 bus collecta, sunt tantummodo *color*, *sonus*, *odorabile*,
gustabile & *tactus*, & ipsa tandem *figura*, *magnitudo*, *mo-*
tus, reliquaque *objecta communia*, quæ supra explicavi-
 mus. Haud isto modo igitur *singulare* cognoscitur, hæc
 demum *universalia* iunt, adeo ut nisi heic occultus qui-
 dam sese ingerat sensus ex *principio individuationis* o-
 riundus, haut ullus excogitari potest modus, unde *singu-*
lare sensui innotescat, cui sententiæ etiam ita insistendū
 censeo, ut facultatem aliquam internam in unoquo-
 que dari lubens concedam, unde *singularis* ejus *existentia*
 internoſcatur; *Singulare* enim sola percipere valet facul-
 tas illa Analoga; quam *internam* tandem ideo statuerim
 quod neq; *intellectus* solus, neque *sensus* externus, *singu-*
laris alicujus cognitionem sibi ipsi iatis vendicare que-
 at; At *singulare* nullo modo nisi indirecto vel reflexo
 (ita enim aliquibus placet) comprehendi posse perhi-
 bent adversarii; Adeò ut ab *sensu* ad *intellectum* & ab
 illo demum ad *sensum* consignari debeat *objectum*; sed ni-
 mis hærent ista docentes: Quis enim non *singulare* pri-
 mo in omni *objecto naturali* ex formarum communione
 reciproca proveniente, animadvertit? Si tamen *singula-*
re omnino percipi diffitentur, quod etiam aliis placuit,
 videant primò an eorum *universale* aliter quam ex *singu-*
laribus perfici vel *singulare* aliquod absque sua *differentia*
 illum à reliquis distinguente innotescere possit:
 Quomodo demum *species* & deinde *genera* sine *singu-*
laribus constituerit *Intellectus*, aut *memoriæ* postea tradi-
 derit, vel semetipsum tandem hunc hominem non ali-
 um

um esse cognoverit? Quomodo porro circa *singularia* discurrerit *Intellectus*, aut *Syllogismum* confecerit, aut *rebus* ipsis *nomina* imposuerit? Quomodo insuper actum aliquem singularem vellet, aut hunc plus alio diligeret? vel quo pacto inter verum aliquod *singulare* & *falsum*; vel *bonum* & *malum* distinxerit? Apagè igitur Capitones istos, quum nihil vetet quin in *sensu* quodam particulari insit *singularis* cuiusvis cognitio, quæ eminenter in *Intellectu* proximè fuerit. Ex quibus etiam patet, neque ex *intellectu* primariò, neque ex *sensuum* externorum aliquo *externo*, sed ex facultatis alicujus internæ vi a mutua rerum Analogia proveniente erui *singularium* cognitionem, unde etiam plus minus *gratum* vel *ingratum* censetur *objectum*. Ex nostra sententia igitur, primario in *objecto* quovis, *existentia* ejus quædam, ex principio individuationis manare percipitur; existentiam enim per se percipi constat, licet quid sit existentia illa haut in promptu sit, veluti *primam causam* dari dixerit quispiam, qui tamen quid sit *prima causa* ignoraverit; vel *sapientiam* rem præclaram agnoverit, qui tamen quæ sit *sapientia* illa haut illico statuerit. Demum *differentia* quædam *communis* ab *intellectu* collecta vel agnita, donec in genus deveniatur, & deinde speciem (prout conditiones nostræ intermediæ magis propitiæ, facultatèque respondentes magis excitatæ fuerint) *objecti* naturam constituit; ut deniq; per quæstiones nostras in Zeticis traditas totum ventiletur *objectum*, donec nihil præterea superesse in comperto habeatur. Neque igitur omnis *differentia* in quæst. *an* vel *quid* simpliciter sed quædam in quæst. *Quale Quantum*, &c. respondet, quorum etiam aliquæ magis vel minus *communes* haberi possunt. In quibus omnibus etiam aliquid *sensui* externo, interno vel *discursui* præ aliis *objectis* analogum magis

comperiet lector, unde tandem clariùs affirmetur *differentia*: Quarum investigationem accuratam ideo proponimus, ut magis luculenter objecta constent. Sincera enim differentia, distincta est cognitio, confusæ aut cum aliis complicatæ, complicata, vel confusa.

Atque hæc de Errorum Causis Pars sit prima. Aliam tenebrosâ hâc longe luculentio rem edere animus est, modò per fessam ætatem, & calamitosa tempora liceat.

(* *)

ERRATA.

Pag.	Lin.	Errata.	Corrige.	Pag.	Lin.	Errata.	Corrige.
5	16	constat	constet	69	24	veluti	(veluti
7	16	animacula	animalcula	24		remotioribus	remotioribus
	19	recenseri	recenseri	77	4	auditus	auditus)
8	13	discretum	discretam		7	æstimatur	æstimetur
9	20	:	?	78	10	præfessus	prospessus
12	ult	ernamus	eruanus		ult.	chirochoæ	chirothecæ
13	2	commaretur	commoretur	79	21	percipiantur	percipiuntur
14	20	eluderoque	eludereque	82	11	nequeat	queat
	23	omniz que	omni æquæ	83	13	præfatis	præfatis
17	28	erassior	crassior		14	celantur	celantur
31	9	habeat	habet	84	15	heptaphono	heptaphona
33	31	ubi	uri	87	3	levem	lavem
39	12	expertum	expertem	88	26	quendam	quendam
40	3	dilirium	delirium	90	30	Caroptricorum	Caroptricorum
	21	Dnm	Dum	91	8	ad per	dele (ad)
	26	Varia	Vario		12	producta,	dele (,)
41	14	consignatur	consignantur	96	10	Criteria	Criteria
	15	figuras	figuras	99	1	proprii	propriis
42	16	sympomara	symptomata	103	16	determinari	determinari
43	13	monere	manere	107	9	etiam	etiam
45	19	præponitur	proponitur	108	26	portan	portan
46	15	vertorumque	verborumque	109	17	leve,	lave
47	4	ritæ	ritè	110	15	, ad	; Ad
	25	incitis	infitis	111	14	caque	caque
48	16	nonnulla	nonnulla		22	;	;
	10	-sint	-sint aut		23	;	;
52	10	quandam	quandam	112	1	æsa	æsa
54	12	hinc	hæc		7	sinis	senas
56	15	posse	posse	113	17	aliud	aliud
	18	hujas	hujus	114	11	interveniētibz	interveniētibz
	18	constabit)	constabit	116	19	causone,	dele (,)
61	6	. Ex quibus	dele (ex)	120	4	tanquam	tanquam
63	10	ca	ex		7	tradant	tradant
67	11	obfident)	obfident,	123	16	manare	manans,
68	8						

Religio Laici.

Quæ pretium visum est, Coronidis loco, gravissimam Quæstionem subjiçere. Quid nempe mediis diversarum universo Orbe militantium Ecclesiarum Terroribus, Laicus de Religione optimâ statuerit? Nulla enim non spirare minas, nulla ferè extra Pomœria sua salutem proferri non negare.

Planè liquet, multas pro seculi, & Regionis varietate, in præsens extare, & olim extitisse *Fides*, sive *Religiones*, quarum nullam utique non tanquam cœlitus quodammodo traditam asseveraverint Nomothetæ; adeò ut hanc in *Europâ*, illam in *Africâ*, & *Asiâ*, aliam demum in ipsis *Indiis* comperiat Viator; Equidem à Natali solo deducta Argumenta vix ullibi prætulerim, *Asia* enim Philosophos egregios, Apostolos, & Doctores, *Africa* ingenia acutissima, & Theologos summos, *India* Gymnosophistas, Brachmannos, Baniamos, & Bongos: *Europa* tandem suos sibi Proceres, Primorèsiue venditat. Adeò ut verum Dei cultum, Hierarchiam conspicuam, vitæ austeritatem, & compendium ad Beatitudinem æternam penes se solos ferè extare contenderint Antistites. Quinam igitur sese extricaverit infelici solo, vel sæculo natus Viator? Præsertim, si ita necessariae & exquisitæ Veritatis perhibeantur singulorum Dogmata, ut damnentur reliqua; Quâ ratione sibi ipsi prospexerit? Si enim in humanis rebus à medio ad extrema deflectere præclive fiet, eò pronior certè circa Religiosum Cultum existimari potest lapsus, quòd tum angusta magis, tum præcipitiis utrinque obsita ad Beatitudinem æternam feratur via; Adeò ut nisi distinctis, perspicuisque Argumentis suam probaverit Causam viator, neque pro-

priam propugnare, neque diversam evertere Religionem ullibi licuerit.

Quia tamen utcunque proficiendum, nisi se totum dedere, Præsulibusque suis in Religione quavis subjicere integrum existimaverit, videndum quos viæ *Indices* dent. Atque ita *Fidem*, vel *Rationem* ostendent; Quas tamen perplexis adeò involvunt Sermonibus, ut modò hanc eludere, mox illam elidere anxium periculique plenum foret. Dum hii enim eam tradi *Fidem* asseverant, quam vix ulla à Credulitate satis distinxerit nota; Dum illi etiam *Rationem* præferunt, quam depravatam, languidam, & tantùm non extinctam contendunt Adversarii, quibus vestigiis insistendum? Quænam calcabitur semita? Si enim ex *Originali peccato*, (juxta vulgatam inter nostrates sententiam) Facultates Animales prorsus vitiantur, quomodo sola eximetur *Fides*? Sin verò ex propriâ naturâ, aut saltem ex beneficio Redemptionis in S. Scripturis traditæ, integræ stent, cur non sua *Rationi* vis? Anne quædam restituuntur, quædam non item Facultates? Anne ineptè ratiocinari, bellè tamen credere licebit? Recolligendus igitur est animus, & alterutri suæ tribuendæ partes. Quapropter tum *Ratio*, tum *Fides*, tum *Oratio* ad Deum, sedulæque Veritatis investigatio, tum inconcussa de Bonitate Divinâ fiducia, innoxiaque vita instituenda est. Unde etiam ad supremum Numen sese impendiò recipiat Viator, ejusque ex notissimis Attributis *Fidei* fundamenta jaciens, quem Optimum, & Maximum fatentur omnes, non huic tantùm vitæ, sed æternæ consulentem agnoscat Deum; Quem etiam tanquam Patrem Communem, & in bonas preces votæque facilem veneretur. Deinde etiam diversas, quatenus licet, Religiones pensitans, quæ Facultatibus internis Analogæ, Doctrinas

primo

primo loco eruat ; Postea demum de quibus summè conventum est. *Atque ita Summi Dei ex omni Virtute Cultum, Pœnitentiam, ubi istis excidimus, & præmium, vel pœnam post hanc vitam transactam dari ubique comperiet.* Adeò ut non unius cujusvis Religionis confinio arctentur, quæ ubique vigent, semperque vigeant *Veritates.* Sunt enim in ipsa mente cœlitus descriptæ, nullisque Traditionibus sive scriptis, sive non scriptis obnoxia. Sunt illæ ipsæ demum ex quibus Universum hoc administratur, & in meliorem statum componitur ; Hæc igitur tanquam *Catholicæ Ecclesiæ Veritates,* habe. Nihilo segnius ea quæ sunt *Fidei* assequeris. Credi enim posse, & debere quæ Veritatibus hæc non repugnant, (ubi insigne Ecclesiæ testimonium accesserit) non semel monuimus. Quis enim beneficii sive divini, sive humani Compos evaseris, qui illam præ diffidentia exuerit ? Quis non fœdi erroris reus, qui quod intra divinæ potentiæ ambitum, multaque Authoritate præclarum respuerit ? Sua igitur *Fidei* stet Dignitas, ubi satis asseritur, ubi satis distinguitur. Duplici enim sensu accipi *Fidei* vocabulum observare licet. Nempe circa *Præterita,* & circa *Futura.* Quæ autem circa *Præterita,* est Adensus firmus adhibitus iis quæ narrantur, ita tamen ut ab humana Authoritate præcipuè pendeat, & in aliquam relata sit Epochæ, & propter circumstantias magis, vel minus verisimilis. Est porro obnoxia, nullique Facultati per se Analoga, quibusdam demum finibus concluditur, neque ad omnes satis pertingit. Quum quæ circa *futura* in Deo Fides, à summa Animæ Facultate (Hominem utique à cæteris Animalibus distinguente) ortum ducat. Quin & pluribus Notitiis Communibus stipatur, quum una sola, (nempe ita fieri posse) *Fidei* circa *præterita* obtingat :

Est demum, ubi probè conformatur, Fælicitati cognata, Aternis hærens, Cœlitus Sancita; Hujus enim lumine intuemur, lingua alloquimur, Manu preſamur Deum, haut ulteriùs ſuffecti, lati, conditi. *Fidem* demum modo quodam abſtracto legare, & tanquam Oratorem ad Dei Tribunal ſiſtere, (nunquam niſi Benedictione aliqua impetrata reverſuram) licebit. Huic denique ſoli ita ſe redhibet, ut ubi Reverentia, & Amor acceſſerit debitus, etiam ad fruitionem beatificam ſeſe demittat Deus Opt. Max. Quando igitur promiſcùe uſurpatur *Fidei* vocabulum, videndum an circa *præterita*, an circa *ſutura* ſit Sermo. Eâ enim intercapedine diſtant, ut *Fidem* circa *præterita* dari poſſe, ſine *Fide* circa *ſutura*, & vice verſa, paſſim videre ſiet. Quapropter tum Adſenſum præbemus Hiſtoriis, de futura vita parum ſollicitis, tum Cauſas etiam æternæ in Deum *Fidei*, abſque omni Traditione facilè invenimus. Ne tamen in *dedititiam* illam *Fidem* nimis propenſus ſit Viator, monendus eſt, haut omnia promiſcùe amplectenda, quæ in Hiſtoricis reperiatur. Quum nonnulla interſint paſſim quæ multiplicem diſtinctionem, & recognitionem poſtulent; Tum ea Maxime quæ ita inſolentia, Communique rerum Naturæ repugnantia, ut non niſi præceps circa illa Judicium ferri poſſit; unde non leves etiam in graviffimis Authoribus occurrunt dubitationes. Multùm enim reſert, an quæ narrant, ipſi viderint, an ab aliis acceperint, atque ita nexu perpetuo, & in alios (per quædam fortaffe ſæcula) traduſto; Rebus enim geſtis, quæ ex Facultatibus probè conformatis noſſe potuerunt percelebres Authores, tutiùs fidendum, quàm iis quæ ſaltem credere è longinquo potuerunt; Præſertim ubi ſerie bene longa, & fortaffe in ignobiles, vel Spuriſ Authores relatâ, quàm plurima pro cuiuſvis arbitrio

bitrio adjici, tolli, immutari possint. Quid quod iis quæ narrantur etiam dubiam nonnunquam præstiterint Fidem Authores ipsi, neque aliter forsân, quàm quod inter plurima *verisimilia* circa eandem rem jactata, istud præ cæteris arriserit. Adeò ut ostentent non rarò, quæ tanquam vera haut comprovent. Sed & hoc quoque advertendum, an ea narraverint, quæ neque ipsi, neque ullus mortalium scire potuerunt; Cujusmodi non pauca in mirandis quibusdam Historiis deprehendas. Porrò, an aliquid ex Authoris Officina ita prodierit, ut in documentum edi videatur. Neque enim ad Historicum spectant, nisi quæ citra illum commodè sciri nequeunt. Sed & alia ad *Fidem* difficilia in antiquis Authoribus inveniuntur: ut detur enim quædam ab illis affirmari potuisse, quæ posteris deinceps traderent; Quomodo tamen hoc ab illis distinguemus, quibus si ve falli potuisse, vel fallere voluisse tolent fuit? Dum hii enim insipientiâ, temeritate, superstitione, vel odio, aut amore seducti, facillè decipiebantur, illi ex officiosis, in Dominos suos, vel piis (si Superis placet) Mendaciis, si ve adulari, si ve juvare, si ve nugivendos agere conati sunt, tota intervertebatur Veritas: Ita ut undique sese in Caves induerint Lectores. Vix ullos enim inveneris, non ad credulitatem pronos, ubi Cultus Religiosus inde urgetur. Audax quippe facinus, *Fabulam* in utile aliquod Exemplum editam, (non sine Capitis discrimine) sublannare, vel explodere. Sed concedamus tandem ea omnia quæ à Magni Nominis Authoribus produntur (quantumvis mira, prodigiosa, & tantùm non *assurata*) vera fuisse; haut tamen tuæ Veritates fuerint, sed eorum, quibus ista ex Facultatibus probè conformatis, nosse contigit; Neque igitur ut vera in seipsis sint, (quod solus tamen novit Deus) tibi haut

aliter quàm ex Authoris Fide liquebunt. Et proinde *verisimilia* tantùm fuerint ; quum de objectis extra Facultatum tuarum ambitum sitis , judicare nequeas ; Adeò ut immane quantum inter *Scientiam*, & *Fidem* illam quæ in Adsensum venit , hiet Chasma ; Atque utinam heic tandem facis tuta statio : Minus perniciosi enim inde sequerentur Errores. Sed & unà cum *Traditionibus* suis ; Judicium circa Consecratoria quæ inde elici possent, ita obtrudunt nonnunquam Historici, ut neque hiscere fas sit. Quum tamen ubi de præmissis conventum fuerit, haut ille olim rectiùs senserit, quàm in præsens Sapiens rerum Æstimator ; Nihil enim refert in iis quæ ad *rectam Rationem* spectant, an Sempronius olim, an Robertus modo ita se gesserit, vel quis in Foro sit Actor. Ubi consimile adducitur Testimonium, idem intercedit Jus : Scilicet, ut Scenam commutes, fabula constat. Hoc igitur ubique animadvertendum ; ut quid tanquam Historicus, quid tanquam Criticus scripserit Author, in animum inducatur. Licet enim perantiquæ alicujus Historiæ falsitas vix ullo satis redargui possit Testimonio, in Porismata tamen inde deducta, Censoriâ (ut ajunt) virgulâ uti, & Authoris sententiam refellere, vel quidem rejicere licebit ; nisi ubi ita anceps fuerit Argumentum, ut in nullas facile transferat partes viator. Miserè enim actum esset cum humano genere, si utroque modo imponeret Historicus. Quod tamen sæpius factitatum, novit proculdubio qui omnia novit, D. O. M.

Quapropter in *Fidem* circa *præterita*, & emergentes inde Doctrinas, integrum humano Generi condonari Jus existimet Viator ; Adeò ut sive ex circumstantiis aptis citò crediderit, sive parum idoneis ambegerit, aut ex nullis, vel prorsus ineptis Historiam unà cum Consecra-

sectariis suis respuerit, nihil nisi ex rectæ *Rationis* dictamine factum apud se reputet.

Licet igitur in Historia Romana ad Cannense prælium Populum ab Hannibalis Exercitu Cladem accepisse nullus dubitaverit; Ubi tamen de Causis, Effectibus, Stratagematis, Erroribus, &c. Sermo est, par omni Homini in æternum decernendi competit ratio. Ita Raptum Lucretiæ ocyùs, Bovem tamen loquutum fuisse tardè crediderit Viator.

Ex quibus patet, non ita levis negotii, aut tumultuariæ operæ esse ipsa *verisimilia*, quin, ut ita sint, plurima desiderentur; Hanc quippe satis fuerit, Historiam per multa sæcula obtinuisse, nisi Media Cognitionis suprà allata intervenerint: quæ cum obnoxia, ardua, & in recessu posita sint, nullâ posteris sæculis satis consignabuntur notâ; Ut quàm temerè *Canones Veritatis* ex vulgaribus *Traditionibus* struantur, heic videre liceat, quum multis modis falli Viatorem, nullo modo satis erudiri contingat. Neque enim ubi Conditiones intermediæ unde Facultates cum objectis debitè conformentur, omnino desunt, Veritates Synceræ erui possunt.

Sed quia non humanæ solummodo, sed Divinæ etiam, Revelatæque (si credere fas sit) inter exteras Nationes, ipsosque Indos, sive Scriptæ, sive non Scriptæ extant Historiæ, Quid de illis sentiendum? Anne negligenter habendæ? Præsertim, quum nulli Regioni, vel sæculo ita se obliget Deus, ut non sua edat alioversum miracula. Ita igitur fieri posse credat Viator, quæ divinis Attributis non repugnant, & in bonum aliquem finem patrantur; sed ut infecta fuerint, haut minus inde de Omnipotentia, Bonitatèque Divina constare. Porro, unà advertendum, an in *Contextum* irreperint Dogmata, accesserint Interpretes. Neque enim

enim suspicione vacant, quæ ad novum aliquod sive Imperium, sive Religionem stabiliendum assuuntur miracula, appenduntur Expositiones, & Commentaria.

Ubi igitur inter diversas quæ sibi solis Dei vindicaverint Verbum Ecclesias, sive Cœtus, *Codicem* illorum *Sacrum* (quocunque nomine insigniatur) in Manus sumpserit Viator, videndum, (ut nuper diximus) quid *Rationi recte*, probæ scilicet Facultatum Conformationi, quid *Fidei* porro circa præterita existimetur congruum ut de utrâque seorsim statuatur. Atque ita Europæus noster præ cæteris conspicuas tum Antiquitate, tum Authoritate eximia S. S. Judæis, & inde Gentibus traditas inveniet. Quibus idcirco in omnibus quæ olim gesta prædicantur (ex *Ecclesiæ Authoritate*) Fidem consummatam adhibere potest. Quantumvis enim de Libris magis & minus Canonicis lis sit, quod interpolata, vel dispuncta quædam contendat nonnulli; Quod *Textus Originalis*, maximè verò *Hebraicus*, multiplicem patiatursensum; Quod Authores varii, quin & alicubi discrepantes; Quod ab interpretatione Ecclesiæ, ex qua primo Historiæ, Prophetiarumque manavit fides, discedatur; Testimonio tamen Antistitum, Authorumque Celeberrimorum usus, hæc omnia ita conciliari posse credat, ut nihil inibi factum, quod extra potestatem Dei (modò intra voluntatem ejus) existat. Verum enimvero eâ lege, ut de consequentiis eorum quæ etiam à Mundi primordiis gesta narrantur, cognoscendis, statuendisque commune intercedat jus; Et quum penes *Ecclesiam* Historiæ Fides, penes humanum Genus judicandi restet libertas. Certè mira admodum in S. S. plusquam in reliquis omnibus Historiis traduntur, sed quæ non retundunt Intellectum, sed exer-

cent,

cent, vel acunt; Sed de his viderit *Ecclesia*; Quæ enim (illa tacente) haut rescivissem, citra illius Testimonium, haut credidissem unquam.

Quapropter operæ pretium fuerit penitiùs disquirere, quid tandem in Sacris Scripturis sincerum, incontrovertibilemque Dei verbum audiat. Neque enim æquali Autoritate præditum quicquid in S. S. continetur, dixerit vel ineptissimus sacerdos; Quum ut Consecratorum, Mulierum, Bestiarum, quin & ipsius Diaboli verba in S. S. tradita, mittantur, haut disertim quidem vel optimorum hominum dicta ubique divinitus inspirata perhiberi possunt. Quum & humano more loquentes ipsos Apostolos, & Prophetas, vel ex ipsorum Confessione deprehendere liceat. Quid igitur in S. Bibliis tanquam ipsissimum Dei Verbum, quid porro ad salutem maximè necessarium disquirendum manet. Quo loco (utì suprà monuimus) occurrent primo certè *Veritates nostræ Catholicæ*, quæ tanquam indubia Dei effata, & in Foro interiori descripta, discernendæ, reponendæ fuerint, ut quid deindè supersit, exploratum habeatur. Atque ita præter Historiam Hebræorum miracula plurima inter illos edita, Prophetias, Ritus, Sacramenta, Ceremonias Religiosumque Cultum Gentis illius (præcipuè) non exigua consurgentia mole reperiet. Sed eo fine tradita certè, (si ritè intelligo) ut *Veritates* quas *Catholicas* vocamus, magis inde illustrentur, signentur, sanciantur. Quæ enim illuc non vergit suis Ambagibus, Mysteriisque soluta Doctrina? Quodnam non huc spectat Mysterium? Quid tandem nisi *Amor, Timorque Dei, Charitas in proximum, Penitentia, Spesque* melioris Vitæ, ex Dei misericordia in humanum Genus iuadetur? Huc usque igitur conventum est. Cæterùm unà cum istis, promissiones, Fœderaque quæ-

quædam particularia, Arcanas, Parabolicasque Allusiones, quin & concisas quasdam vel hiantes Intellectusque difficiles sententias urgeri perhibebis. Esto. Sed quæ ubi ab Argumento isto recedunt, vel ex *Authoritate* præmissorum suaviter asserenda, vel suo loco, saltem finienda. Aded ut nisi ex *Textibus* inter se collatis, clara evadat Expositio, vel ad sobrietatem sapiendum, vel ad disceptationes confugiendum fuerit; Et cum illo qui sensum verborum distrahit, vel secus intelligit, lucta ineunda. At tum, si *Controversiæ* (in iis quæ ad salutem necessaria) locus, quis modus tandem dabitur, vel finis? Præsertim ubi exteræ se se implicabunt *Ecclesiæ*, & de Miraculis suis, Prophetiisque traducibus nostram implorabunt fidem, Magnalia, Mysteriaque sua popularia jactantes. Quin & ita fieri posse ubi in Dei gloriam cesserit, contendentes. Anne hæc amplectenda, illa rejicienda, præsertim ubi non dissimilis valde prætexitur finis? Sin verò gestorum utrinque, fideique postulatur ratio, qui Testes tandem, quis controversiarum constitueretur Judex? Anne omnes compellendi? Sed, proh, quantum inde sulcabitur Pelagus? Nonne quævis lingua ediscenda & totus peragrandus est Orbis? Nonne Scriptores omnes evolvendi, & Cathedra, Scriptoriumque omne perscrutandum? Nonne sæculum omne lustrandum, Fideis que quævis expendenda? Nonne Expositiones omnes comparandæ, Contradictionesque reconciliandæ? Cai tandem ad ista perficienda, Ingenium, Otium, Divitiæ, Vita suppeterent? Præsertim, quum imensum opus aggredienti, præter animum deficerent omnia? Plurimis interea in Provincia propria, nedum Patria communi incompetis. Quapropter nisi indefesso opere ad ubivis gentium controversa digredi, satius duxerit Viator, ad *Veritates Catholicas* re-

vertendum, indéque ad Tribunal Divinum fidentér
sistendum fuerit, donec Terrores abjecerit, Gratiámq;
Dei salutarem impetraverit. Mitius enim nobiscum
egit *Deus O. M.* quàm ut frustrari passus sit Animam quæ
resipuerit. Nonne dura enim humani generis fors
esset, si & scitu difficilis, & transitu lubrica esset ad
Beatitudinem via? Satis igitur fuerit, quæ ad salutem
æternam necessaria, factu ardua, (sed perpulchra certè,
Animisq; illustrioribus digna) non cognitu utique
difficilia, vel in recessu posita. Constat nempe ubique
Providentia Divina. Tu, modò quod in te est, præsta:
Cœptis Deus annuet. Neq; te sollicitent valdè *Scho-*
larum Controversia, quas nulla satis diremerit ætas; Sed
abundè tibi propectum arbitrare, quòd undecunque
veneris, quocunque iveris, *Veritates nostras Catholicas*
asserri comperies, non ad posteriora tantum sæcula, sed
in æternum revocatas.

At unà cum istis absurda, horrenda, impia pas-
sim in exteris Nationibus committi dices; Neque ulla
(licet in illibatissima *Ecclesia*) ita tradi, quin pluri-
ma in super postulentur. Concedimus. Verùm eâ le-
ge, ut attentè, & haut ultra facultates sapias. Quæ
demùm ex *Ratione recta*, & *Consensu Universali* eruta,
ab iis quæ per auditionem distinguas; ut dubia quævis
ad Methodum in nostris Zeteticis, Capitibúsque se-
quentibus traditam reducas. Atque ita nisi omni Pe-
cude, & Bruto quocunque (suo in Genere) infelicius
contigerit Ingenium, evades. Si enim quæ virenti
pascuo Oves inutilibus noxiisq; dimissis, salubres
tantummodò decerpunt herbas, Tu quidem, uberi laxo-
que Divini Numinis Cultu, haut alia perceperis quàm
quæ ex usu fuerint. Quo pacto etiam non privata so-
lummodò, sed publica servabitur Pax, Patèrque Com-
munis

munis invocabitur *D. O. M.* Neque enim alia sapientia instructos, diversis in sæculis Regionibúsque agnovit suos *D. O. M.* Neque alia demum pietate (saltem publicâ) servavit; Adeò ut sive Antiquitatem *Ecclesiæ* alicujus ostendenti, sive Novitatem exprobranti, respondendum sit, neque Doctrinam *Veritatum Catholicarum* ullibi novam, vel Ritus ab omni ævo veteres fuisse. Quia ut plura prædicarentur, Auditorem illis solummodo stare potuisse, quæ tutò crederet, quæ sano modo intelligeret.

Verùm enim vero, quid tandem de Idololatriis, execrandisque Ethnicorum Sacrificiis censendum? Nonne unà cum eorum Religioso Cultu, Mystiisque abdicanda? Omnino. Dum tamen in Idolis ipsis aliquam sive Bonitatis, sive justitiæ particulam coluere, mitiùs fortasse insaniebant. Ita in Marte Dei providentiam circa Bellum, in Venere circa Generationem, in Mercurio circa Mercaturam fortasse agnoscebant. Quod enim de Fabulis Deorum suorum ut plurimum invulgatur, ita à quibusdam intellectum comperio, nempe ut morientes *Heroes* Sideribus donarent, Sidera ipsa sub eorum Nominibus recolerent Ethnici; Eâ lege tamen certè, ut Superos nedum Medioxumos, parvos, Patellarios, Inferosque Deos in Dei *O. M.* gloriam observaverint. Quid quod Dei Nomen Hominibus præclaris, immo etiam & Imperatoribus pessimis (dum heic agebant) olim tributum? Ita ut haut aliter ipsos Deos aliquândo inter se distinxerint, quàm quod hii vivi, illi mortui. Sed de hiiis penes alios judicium sit. Saltem operæ pretium fuerit investigare, quid sapiens, piusque Dei *O. M.* Cultor, etiam mediis superstitionibus Ethnicorum olim præstare potuit. Equidem, cuivis Romano, Deorum luxurianti numero posthabito, ad Deum *O. M.* sese toto corde con-

conferre Barbaricis Ritibus sepositis, Virtutem ex Philosophia, Religione, Legibúsque tum ediscere, tum colere, Expiationum solennibus prætermiſſis, ex Conſcientia probè inſtructa, ſcelerúmque horrore, Pœnitentiam intus agere, Denique Inferorum ſuorum Fornicibus excuſſis, præmium, vel pœnam poſt hanc vitam tranſactam, pro Dei beneplacito alicubi ſtatuerè, integrum fuit. Neque enim ad ea omnia quæ ſub *Religionis* Nominè exhibita, iſdem Sacramentis aſtringebatur Populus, ſed quædam remiſſiùs juſſa. Ita ut in Religioſo Cultu, hæc Gregi Populóque, illa Myſtæ Pontificique commodiora exiſtimari poſſint. Cujus cenſus etiã pluri-
ma; Nempe ſe ſolos Dei Interpretes conſuli debere; Apud ſe unicos *Religionis* Arcana ſervari; Eorum ope (nec aliter) Numen propitiari poſſe; Niſi illis decernentibus, quibus Hoſtiis, quibus diebus, ad quæ Tempſa ſacra fierent, & unde in eos ſumptus, pecunia erogaretur, haut ſtatui poſſe; Auspicia, Auguriãque ſine illis ſiniſtra, triſtiãque futura; Apollinis Vatum libros haut explicari poſſe; Hetruſcorum Diſciplinam fruſtratam iri; Conſarreationem, Conjugialia, aliãque Sacra, quin & ludos, ſpectacula, &c. niſi illis inſtaurantibus haut ritè celebrari poſſe. Quibus ex artibus (utè etiã ſtatis, ſolennibúsque à Pontificibus indiſtis Ceremoniis) *Religioni* Majef-
tatem, ſibi ipſiſque haut contemnendum comparaverant lucrum. Dum à Virtute tamen ad Ceremonias, Ritúsque animum avocare illis in more fuit, ſentit d'ailloves ſuperſti-
tioſique potiùs, quàm boni probique evaſerunt homines. Sed & hoc pejus, quòd quum ſola ex pœnitentia novum cum Deo fœdus iniri poſſit ad Februa, Expiationes, Luſtrationesque ſuas, nonnunquam etiã ad Viſtimas, Sacriſiciãque opima quæ abligurirent, opus ab iis tradu-
ctum; Se *Interceſſores* Deum verſus futuros inde ſponden-
tibus, neque aliter placari Numen poſſe. At-

Attamen si *Veritatibus Catholicis* solis steterit Populus, aliquid saltem Religioni deperditum iri contendit. Fortasse. Sed nihil certè vitæ sanctimonix, aut Virtuti; Quâ tamen ita colitur Deus, ut quæ ad ejus amissum maximè dedolatur, *Religionem* optimam dixerim. Quid quod neq; beatioris à Morte status ex misericordia divina affulgens in Foro interno spes intercludatur iis, qui *Ratione recta* utuntur. Qui namque à parentum semine ad secundam imprudens in utero Materno transiit vitam, ab ista jam tertiâ (tot enim jamdudum agit Viator stationes (in novam, eamque meliorem vitam provehi posse, facillimè colligat. Præsertim, ubi ex hisce quæ mutuò subortæ sunt vitæ vicibus observare licuerit, tum dari in recenti quavis illustrius aliquid, tum regeri ubivis crassum quiddam, & elementare, putà uterum, secundinam, &c. Aded ut donec gravantes, turbidique omnes dimittantur sive Affectus, sive Humores, & ipsa tandem relegentur Elementa, ulteriorem vitam, anteriores etiam (quæ subinde ex Morte ponat) exuvias superesse statuat Viator, Animamque humanam haut satis liberari, aut in proprium adduci arbitrium, dum aliquid semper expediendum manet. Tametsi ubi *Amor Fidèsque* debita accesserit, Animam à recrementis, sordibûq; suis purgatam Deo O.M. pro benignitate sua immensa totam fisti, Beatitudeq; æterna illico donari posse, nullus ambegerit. Qui interea plura hoc in Argumento desiderat, *Cap. de Possibili, L. de Veritate consulat.*

Sed *Antistitibus* saltem, *Sacerdotil' usq;* haut levi detrimento esset. Sed non ita certè, quin tum *Hierarchiæ* sua veneranda authoritas, & stipendium, tum *Sacerdoti*, Sacrificulôqne minimo, suum obtigerit munus. Dum enim aperiendi, vel claudendi Tempia; Dum Deprecatores

Religio Laici.

tores publicos Versus Deum agendi; Dum populum veris sacris initiandi; Dum Conciones è suggestis edendi; Dum peccatorum remissionem ex vera pœnitentia denuntiandi; Dum consolandi ægrotos, & sepeliendi mortuos, oblationesque suas recipiendi penes illos jus esset, suo prorsus emerent singuli loco. Modò de hiis solummodo cautum sit, Ne Attributa falsa Deo O. M. affingant; Ne plures Deos statuunt; Ne internum verumque Dei Cultum ad externa nimis revocent; Ne salutem æternam in iis quæ multum controversa collocent; Ne Peccatorum Remissionem facilem nimis jactent; Ne supplicia quàm quæ Culpæ, delictòque paria, idoneaque remetiantur; Ne ultra facultates sapiant. Secus quippe si fecerint, imponent; sed in hiis præsertim quæ circa peccatorum condonationem soli Misericordiæ Divinæ servandam. Neque demum levi negotio, aut in aliis nimis rejecto, nedum conductio opere, aut citra pœnitentiam altè in Animo defixam remissa iri peccata spondeant *Mystra*, quum in Dei Tribunal sese ingerant, Thronumque occupent, inscrutabilia ejus judicia in suum abripiunt jus. Est enim Naturæ sive Providentiæ divinæ si non summum, attamen universale maximè parabileque Sacramentum, *Pœnitentia*. Quo utique ita conciliatur Deus, ut peccatorum condonationem inde polliceatur olim signetque *Mystra*; Cæterum eâ lege, ut ad volutabrum revertens, denuntietur reus, nulloque ex remedio satis juvari, qui eodem sæpius tenetur Crimine; Adeoque particulares vel cautè adhiberi, vel omnino intermitteri forsan debere *Absolutiones*, donec de tota constiterit vitâ. Quo pacto tantum aberit, ut ex *Veritatibus Catholicis* aliquid veræ decedat Religioni, ut severa magis magisque *λογικῇ* inde suecrescat *ἀποφύω*, neque tandem vel Fidei testimonia, vel

vel Ritus, Ceremoniaque decentiores. (utî sæpe diximus) elewantur; sed omnibus in Deum collatis, tum internus, tum externus stabilitur Cultus.

Ex quibus etiam nisi ad Deum detur aditus, haut satis quidem viderit Viator, quomodo in Mundi Creatione Attributis suis constiterit Deus. Quum enim præter Deum *O. M.* rerum in Chao suo delitescentium Authorem habemus nullum, quorsum nisi bono fine editæ? Scilicet ut in illis, pèrque illas celebretur, non ut nobis, nedum sibi ipsi fraudi essent. Ut varia igitur adinventiatur *ἱεραρχήματα*, ut Religionum veluti Animalium detur diversitas, in hiis tamen omnibus sapit Deus. Neque enim falsus est in Operibus suis, sed eodem intuitu priora, posterioraque lustrans sæcula, omnibus prospicit, quæ hodierno die æquè ac quæ ab ipsis Mundi primordiis gesta, eâdem destinans providentiâ, eodem gubernans consilio. Omnia scilicet maturat non minus olim Mundi *Redemptor*, quàm in præsens *Creator*, & *Opifex*. Licet igitur Causarum hinc inde agentium seriei subjecerit omnia, quædam tamen ab æterno immota voluit. Ita ut quocunque tandem cardine verstantur Res, haut tamen vel obteri materiam unde earum existentia, vel exui tempus quod earum mensura, vel rejici locum quo earum situs, vel immutari Consilium unde earum Ordo, satis liquet. Frustrâ igitur in Deo novum aliquid requiras. Inter se enim ut reciprocentur omnia, haut aliam tamen induunt vicissitudinem, quàm unde procuretur totum.

Quæ semel igitur in Tabulam istam ingentem inferuntur, in illa insunt, partésque ejus necessariæ evadunt. Ex Universi enim materia fabricantur, ex *Summo Authore* existunt, juxta rationem totius in æternum mansuræ, dum eadem quæ illos crexit *Providentia*

tia servat, continet. Haut igitur quæ aliquando fuere, nō omnino erunt. Caligantium enim ut effugiant oculos, in seipsis constant, non nequicquam producta; Verū si ex eādē *Providentiā* diriguntur omnia, quorsum acumen nostrum inquiet Viator? Neque enim aliter se habere potest quod olim ita statutum. Prorsus; Attamen, si in istis quoque *Humane Voluntati* suppetit locus, frustra non erit quod inde administratur. Licet enim ultra Causas primariō & per se non feratur *Providentia Divina*, vel ultra effectus proprios Causæ; Quia tamen inter Causas meritō accenletur *Voluntas humana*, suam utique fortietur operationem. Optima enim, & necessaria quævis ut jussit Deus, quædam tamen humano Ingenio permisit, ne otiosum scilicet, aut deses esset insigne Opificium. Uique quo tamen pertingat *Voluntas*, ex discursu suo exagitare plerumq; solent Doctores. Sed irritō conatu. Est quippe ex sensu interno æstimanda; Quemadmodum enim non idem *Intelligentiæ* gradus, ita fortasse neque *Voluntatis* (præsertim ubi obstructa fuerit) omnibus obtingit. Ineptè igitur alterutrinque reputantur, quum neque *Voluntas* Discursum, aut vice-versa per se adsequatur. Hoc certissimum est, in hiis quæ ab Arbitrio suo pendunt *Voluntatem* immediatè decernere, non ita, ubi aliorum ratio habetur; Variis enim rerum effectibus variæ sistuntur Causæ, quæ ubi coincidunt, hant pro solo beneplacito agit Viator, sed juxta rationem Misti; Suam enim agendi efficaciam, aut sphaeram (ut vocant) Activitatis, vendicant prorsus omnia. Quia porro in Causis à Deo constitutis ipsa ritè connumerantur *Astra*; Intérque illa, quædam fixa, quædam errantia; A fixis, eorum quæ semper eodem modo se habent; Ab errantibus, eorum quæ mutationem subeunt, Rationem præ-

clarè duxeris; Quæ tandem ut juxta propriam naturam operentur, haut tamen inde ita suspenduntur Actiones nostræ, quin *Voluntati* sua restet vis. Ut detur enim omnium quæ heic visuntur *ἐνέργειαι* ab ipsis demandari *Astris*; Quia tamen non diversa solummodo, sed contraria gignunt, ista inter se temperandi penes humanum Genus steterit potestas. Ita si Ignem urendi dote ab *Astris* præditum dicas, & Aquam unde extinguatur, eodem beneficio eruas; Atque ita pari lege in reliquis, nisi ubi plurima in Compositionem veniant, quomodo quod diversum acciderit, novæ accedat Causæ; Cujus tamen eadem, ratio ubi quod contrarium adinvenitur, applicatum ex adverso fuerit.

Ex quibus patet, inter necessaria Contraria utique (secundum gradus quosdam) posuisse Deum *O. M.* ne astringeretur ulpam præponderetve invita *Voluntas Humana*, aut *Gratiæ Divinæ* deesset Auctoritas. Hinc etiam haut difficile erit (Judicio meo) dubia circa ista emergentia inter se conciliare. Neque enim sine *Providentia Divina* Ordo, vel Fatum, neque sine *Fato* Causarum sub Conditionibus suis operantium series; neque sine diversis Causis diversi vel contrarii effectus; neque sine Contrariis demum extiterit nostra in opposita libertas. Quidam igitur in Homine voluntarii, quidam involuntarii, sive naturales. Quidam (iique plurimi) mixti motus. Quædam etiam ex *Providentia particulari*, sive *Gratia Divina* in Foro Interno Actiones. Quod namque fortuitum videtur, ex eo provenit; quod nec dum explorentur Causæ; Unde etiam quæ occulta gliscit, *Fortunæ* ut plurimum tribuitur. Quæ tamen nihil est aliud, quàm Causæ, vel Causarum aliquot latenti-
um

um resultantia. Ita ut quod huic contingens, illi necessarium videatur. Desinant igitur *Deo*, vel quidem *Humanae Voluntati* (uti per se agit) Necessitatem, vel occultis rerum Causis Contingentiam tribuere Sophistæ; Est enim ita liberrimum Agens Deus O. M. ut proximùm (quod scimus) qui ad ejus Imaginem conditus, subsequatur Homo, Fatum, vel Ordo in rebus (uti leges in Republica) ut detur medium, Cui tamen haut aliter sese demiserit Deus O. M. quàm ut neque tollatur Systema Naturæ, sive *Providentiæ Universalis*, vel minuatur *particularis*, sive Gratia.

Quia tamen hiiſce omnibus ferè neglectis, Doctores singuli quacunque veste stolæve amicti, quemcunque Apicem, Cucullumve induti, nullam nisi ex propria Fide, propriisque Miraculis, aut nullam saltem sine illis adornari patientur *Religionem*; Si omnem elimina-verint Doctrinam quæ non hac intraverit porta, sibi ipsisque solis tandem claves servaverint, quantam (Deus bone!) invehent Tyrannidem? Præsertim, quum *Ecclesiam* suam adeo errare non posse glorientur, ut nullum ferme Dogma sine Anathematis, ne dicam Capitis periculo rejicere, vel quidem mollire licuerit? Quid tandem? Anne alicui Ecclesiæ istam *Infallibilitatis* notam arroganti, ita semetipsum mancipaverit Viator, ut reliquas omnes ubi suffragiis pares, nedum superiores fuerint repudiaverit? Anne hiiſce *Miraculis* steterit quia ita fieri potuerunt, quum & non fieri potuisse eadem pertinaciâ contenderint Adversarii? Anne eandem *Fidem* iis quæ audiverint solummodo Scriptores, atque iis quæ viderint, adhibuerit? Vel quia *Revelationes* à Deo accepisse jactant Sacerdotes, sibi legem confestim dixisse siverit? In-

super sene totum ita aliquâ conclusit Ecclesiâ, ut omnes extra illam in æternum damnatos existimaverit, vel particularem ita statuerit, ut *Universalem* exterminaverit *Providentiam*? Vel sub Dei O. M. Nomine coluerit Numen, quod Animas necessario perituras consultò, datâque operâ creaverit, infuderitque? Aut Maximam Mundi partem sempiternis inferorum suppliciis, pro solo beneplacito destinaverit? Istorum denique omnium haut aliam quàm ex eorum *Fide*, sive *Traditionibus* postulaverit rationem? Aut si alitè rem ordiantur, factumæ satis arbitrabitur, si ex eorum Spiritu distante, summum (ne dicam unicum) probationis specimen attulerint? Equidem si ex istis, aut istiusmodi Documentis, aliqua constabiliri possit *Religio*, quænam non Orthodoxa aget? Tunc autem ad veram *Religionem* asserendam, haut aliis usus fueris Argumentis, quàm quæ in falsâ imponent? Quicquid igitur occlamentent Doctores Celeberrimi, vel *Rationi* duci obtemperandum, vel in inexplicabilibus oberrandam Labyrinthis. Quin ex paucis iisque perceptu facilibus Doctrinis, Salutis media petenda, si *Universalem* agnoverit *Providentiam* Viator. Tandem quoque ea omnia quæ multum acriterque controversiâ, ad Theologiæ Polemicæ Candidatos releganda. Ab quibus utique se haut feliciter expediverit, quàm ex *Methodo nostra*; Præsertim quum quæ sub Fidei velamine obvertebantur *Veritates Catholicæ* (isto modo) tantopere ostendi, asseri, & Deo Patri Communi vindicari contenderit, ut affirmari inde magis, suisque Natalibus restitui, & melius cum humano Genere actum esse asseveraverit. Ab hisce igitur se incepturum spondeat Viator, ut quid deinde præclarum adjecerint Doctores, in animum indu-

inducat. Atque ita quum *Miraculorum Fides, Ritus, Mysteria*que pro Regionis Sæculique varietate diversæ exigantur; quum acutæ circa *Traditiones*, vel ex illis saltem elicitæ Consecraria insurgunt Altercationes, haut ullam præterea quod humano Generi constiterit *Fidei*, vel *Rationis* quidem Normam in iis quæ ad salutem æternam spectant, dari comperiet. Ad quas etiam ita Analyticè reducuntur cuncta particularium Religionum Magnalia, ut vix ulteriorem alicubi substituerit finem, vel sanissimum omne Theologiæ Dogma, haut aliorum tendat in resolutione sua ultima Sanctissimum quodvis Ecclesiæ Sacramentum. Ex quo etiam fit, ut quum nihil vel severissimæ *Virtuti*, vel rigidissimæ decesserit *Pœnitentiæ*, adeò circa salutem suam æternam ex Dei Misericordia non vacillaverit unquam, Animûmve desponderit Viator, ut neq; auxiliare aliquod ex *Fide* supplementum temerè recusaverit.

Ex quibus quum abundè constet, quid proba *Facultatum Conformatio* ex Consensu Universalî sancita; Quid porro *Fides*, sive *Traditio* quævis Auctoritate Ecclesiæ munita inferre possit, ecquis non clarè cernat, quàm utiliter inter se disparentur? Scilicet ne quæ ubivis gentium promulgantur, accipiat totas vel rejiciat Doctrinas Viator. Sed ut ea quæ sunt *Rationis rectæ*, ab iis quæ ad *Fidem circa præterita* spectant, distinguens, suas alterutri tribuat partes. Ita quæ permixta ingratisimè palato sapiunt, per se debita quantitate sumpta Sal, & Saccharum condimenta sunt optima. Licet igitur ex *Fide* quadam etiam *implicita*, ad rectiorem vivendi Normam ita compellatur nonnunquam Grex, ut ex falsa Hypothesi *Veritates sincerissimæ* suadeantur, nihilo rectius credit, nihilo scitiùs

scitiùs novit Vulgus. Ita ut Viatorem non moveant ista. Sed quum sublimi sit Animo, Interna ab Externis, Certa ab Incertis, Divina ab humanis ex Facultatibus propriis ubique discriminet. Quia & sereno inconcussoque animo reliqua despiciat, mediisque comminationibus per totum Orbem diffusis, intrepidus suique compos evadat. De mirandis quibusdam priorum sæculorum Historiis adeò securus, ut vera sint necne, haut multum suâ interesse existimaverit; Præsertim quum *Sacerdotalem Ordinem* quantumvis circa *Fides suas* rixosum obstreperumque, pugnasque non inter seipsos solùm, sed Vicinas Nationes ferentem, in istis tamen conspirantem inveniat; Ut Authoritatem suam ubique interponant, & tueantur; Ut nihil quæ docuerint, vel ambigi sinant; Ut ad abstrusos difficilisque locos quos illi explicant, rei summam revocent; Ut licitissima oblectamenta, quæ ipsi non dispensaverint, inhibeant; Ut Cœlos sine eorum ope adiri posse pernegent; Ut Anathemata, suppliciaque æterna secus sentientibus denuntient; Brevi, ut neque hunc Mundum ingredi, neque egredi sine illis satis liceat. Quæ tamen haut ita asperè accipi debent, ut istorum plurima commodè instituta neget Viator, aut debito orbetur Honore *Sanctissimus Ordo*. Quapropter monendus fuerit, ut piæ exemplarisque vitæ *Sacerdotes* passim revereatur; tum ob id præsertim (utî sæpius inculcavimus) quòd Deum O. M. coli demonstrent; Virtutem fanciant; Homines ob vitia increpent, effrenemque Vulgi licentiam coercant; Media salutis æternæ in Foro Interno descripta proponant; Pœnitentiam invehant; Deum Remuneratorem ostendant; Omnia denique in frugem corrigant. Quibus etiam *Fidei Canones* nihil in opposi-

positum decernentes, uti etiam Leges, Ritúsque quæ in salutem Populi vertant, merito accedant: Longè ut ablegentur Simultatum Odiorúmque Causæ, unde in se alternis vicibus ita sævit Humanum Genus. Quum enim de *Principio, Fine & Mediis* (saltem internis) Beatitudinis nostræ conventum sit, haut viderit quorsum de externis quibusdam sive *Ritibus*, sive *Traditionibus* ita litigetur; præsertim ubi inter plurima quæ ex *Ecclesiæ Auctoritate* (neque aliter certè) piè asciscuntur, nonnihil piè etiam ambigi posse siverint Antistites. Ea scilicet quæ ex communibus *Rationis* Principiis, neque deduxerint ipsi, aut ullus Mortalium satis intellexerit, vel quæ apertam Contradictionem aliquam implicant. Supra Facultatum Humanarum enim vim, ut multa dari possint, præter aut citra earum Conformationem debitam, vix aliquid tutò statuere licebit. Sed de hiis satis; Quum quid Viatori Laico ubique sit faciendum, solummodo proponamus; Polemicorum Theologorum scrinia adeò non compilari patientes, ut sibi ipsis Magnalia, Arcanàque sua sanctè habeant.

Denique me Animo adeò non optimæ Religioni infenso, aut à vera *Fide* alieno Tractatum hunc edidisse testor; ut utramque statuminare in animo habuerim, dum universum commodè exurgat inde Religiosi Cultus ædificium, tota *Fidei* superstruatur Machina. Sed ideo potissimum,

1. Quòd *Providentiam Divinam Universalem* summum Dei Attributum (nulla ratione pro dignitate satis asserendam) vindicet. Neque enim particularis aliqua *Religio*, vel *Fides* quantumvis laxa, illam ita tuetur, ut universo Humano Generi (ex Notitiis Communibus, sive Veritatibus nostris Catholicis) consulentem prædicet.

2. Quòd

2. Quòd probam Facultatum Homini insitarum Conformationem, usumque doceat. Nulla enim datur *Veritas Catholica* quæ non in Foro Interno describitur, vel non illuc saltem necessariò reduci-
tur.

3. Quòd incontroverta à controversis distinguat. Qui enim ex austeris tetricisque quibusdam *Fidei* Articulis, *Catholicis Veritatibus* admistis, ita afficiebantur plurimi sive sagaciores, sive hebetiores Laicorum animi, ut totam simul interverterent exuerentque Religionem, hiisce saltem *Religionis* partibus (ubique agnitis) deinceps stabunt.

4. Quòd *Concordiæ Communis* substructionem agat. Dum enim huc usque de Historicæ *Fidei* Thesis varia diversarum Ecclesiarum Authoritate fultis munitisque maximè disceptatur, vel mitius exagitari possint quæ minùs ad rem faciunt, vel arbitrio uniuscujusque permitti, modò nulla scandali præbeatur Ansa.

5. Quòd Authoritatem, Majestatemque indubiam Religioni, & Hierarchiæ inde Politeiæque conciliet. Quum enim ab indubiâ ista Doctrina nullus subterfugii patet locus, omnes severo Dei ex Virtute Cultui, Pietati, Vitæque sanctimonix unanimiter studebunt, Odiâque simul cum Controversiis circa Religionem deponentes, in mutuum illud convenient *Fidei Symbolum*, in Religiosam illam recipientur Necessitudinem, ut si aliquâ ex parte desciverint, *Magistratui* sive *Spirituali*, sive *Sæculari* Summum Contumaces plectendi Spiritus competat Jus.

6. Quòd adeò non molliat *Religionem*, ut ejus severitati stimulum addat. Quæ namque sub ejus obtentu crudiores nonnunquam exhibentur Doctrinæ,
adeò

adeò non corrigunt, emendântque mores, ut minus sibi inde caveant Homines, dum subsidiariâ operâ maximè propitiari Numen, peccata condonari, Cœlos recludi confidunt, quæ ad suas interim valent partes, haut satis advertentes.

7. Quòd Sacrarum Literarum Fini ultimo Intentionique quadret. Nulla enim (utî sæpe monuimus) non ad *Veritates Catholicas* tandem vergit Salutis Doctrina, nullum non huc collimat (aut saltem collimare videtur) *Sacramentum, Ritus, Cereemonia.*

Reliquum est ut dubia quædam solvamus quæ circa hæc allata moveri possunt. Ac primò quidem Ob-
 jicientibus me parciùs, nedum frigidius vel jejuniùs quàm par fuit, de *Religione sua particulari* scripsisse, Respon-
 deo haut ad institutum meum pertinere, ut de *Religio-
 ne aliqua particulari* scribam; tum præsertim de Arti-
 culis illis qui multâ contentione vexantur; sed neque
 ad *Laicum* necessariò spectare, ut dirimat illas contro-
 versias quas nullo satis evolverit ævo. Eoque magis quòd
 præter Scriptores Classicos qui venales prostant, do-
 ctissimos in omni Regione conveniat viros, qui ut opus
 nullum in publicum ediderint, plurima tamen ad Con-
 troversiarum solutionem idonea adferre possent. At
 dicent forsan *Nostrates* me disertius de S. Scripturis
 loqui debere. Quibus respondeo, Neminem præcla-
 rius de *Illis* sentire, ut qui optimas rectè beatèque vi-
 vendi vel in æternum Leges in S. S. tradi asseverave-
 rim, licet ea omnia singulatim persequi non sit hujus
 loci. Attamen quia aliæ atque aliæ (præter illam quæ
 ex S. S. asseritur) extitère olim, & in præsens extant

Religiones, haut illas ita frustra esse censui ut non 5. Articulos nostros (scilicet 1. *Esse aliquod Supremum Numen.* 2. *Numen illud coli debere.* 3. *Virtutem cum pietate conjunctam optimam esse rationem Cultus Divini.* 4. *Respicendum esse à peccatis.* 5. *Dari Præmium vel Pœnam post hanc vitam transactam*) tueantur & fulciant; Immo neque gravius in *Religione* aliquâ peccari quàm quòd ineptia impiâque plurima hiisce admisceantur; Adeoque monendos esse cujuscunque *Religiones Cultores* ut *Fidei suæ* Articulos seò sim parent & distinguant, ne eos ita temere cum *Catholici* hiisce *Veritatibus* confundant. Aut si id recusaverint, in animum saltem inducant eas à *Fide* aliquâ sive *Traditione* neutiquam pendere: Sed in *Mente humanâ* à Deo O. M. descriptas, & ubivis gentium etiam ab omni sæculo ceu veras habitas agnitâsque esse & fuisse; Quapropter etiam per se & separatim utriusque *Doctrinæ* (*Communis Rationis* scilicet & *Fidei*) fundamenta jaci debent; Ne ex dissimili materiâ extructum Opus ad ædificiorum perperam coagmentatorum instar labascat tandem & corruat. Præsertim ubi in sublimem admodum exurgunt molem, aut ad veram certâque Normam haut satis exiguntur. Cæterùm an *Articuli hi Catholici* ad salutem æternam consequendam per se sufficiant, adeò non disputamus, ut de Arcanis Dei consiliis piè sentire mallems, quàm certi aliquid circa ea proferre. Sed & ingentia solatia ex *Ecclesiarum Doctrinis* quæ heic minimè adducuntur capi posse contendentaliqui. Fateor; sed quæ ad institutum nostrum utique non attinent, cum in *Fidei* potissimè exercitationem proponantur; Quin & acriter controvertantur, neq; ullo satis nisi *Revelationum* nobis ipsis immediatè factarum testimonio probari possint; ut taceam haut constare, num ex plurimis quæ hunc in finem à Doctõribus adjici solent,

solent, magè probus vitæque integer evadat homo. Quod tamen summum *Optimæ Religionis* indicium criteriûmq; dixerim. At causabuntur saltem nullum ex *Veritatibus nostris Catholicis* disertim ostendi sive modum sive medium, unde *peccatorum Remissio* fiat. Sed & hoc quoque ad Argumentum nostrum non spectat; Quia cuncta Dogmata unde arcana Dei consilia patefiant, à *Fide* potiùs quàm à *Communi Ratione* ortum ducunt. Ut hæc igitur è *Fidei* principiis evincenda sint; Quum ex *Communi Ratione* nihil aliud occurrat quàm verè pœnitentibus ex ingenti Dei erga peccatores misericordia remissa iri peccata; Neque ulteriùs quidpiam solidè nisi ex *Revelatione* (ut suprà) nobis ipsis factâ, (aut saltem *Ecclesiæ Authoritate*) astrui possit. Sed & tum Præmii tum Pœnæ consilia vel causas intimas occultis Dei Judiciis lubenter permittimus, ut qui satis habeamus nosse *Denm pœnas peccatis pares remeti*ri; dum Præmia non pro internarum Animæ nostræ Operationum, vel internorum Operum ratione solummodò, sed pro immensâ suâ bonitate & misericordiâ largitur. Demum hoc etiam advertant, num facilis illa *Condonationis peccatorum* ex *Fide* quâvis (quantumvis laxâ) ostentatio, severam illam Virtutem ex quâ Dei consortio digniores reddamur, promoveat. Cùm ex spe *Veniæ* promiscuè Gregi (tùm ex fide solâ alicubi) factâ procliviores in peccata ruere homines passim videre sit. Quæ in Civilibus haut secus ac in Divinis Legibus observare licuerit. Si enim quæ de Civium delictis cognoscit Judex; passim invulgârit dira quidem & horrenda ut sint homicidii, furti, adulterii, & falsi testimonii Crimina, se tamen à Benignissimo Principe impetraturum ut (modò pœnitentia simul adhibeatur) à criminibus suis absolvantur, nonne plura ita patrata iri scelera illicò conjecerit Viator? At dicent, in despe-

rationem adigi peccatores posse, ubi *Dei Misericordia* in humanum genus non satis inculcatur. Verum enim vero si pœnas pro delictorum dimenso solummodo irrogare credatur Deus, haut ita in desperationem transversi ex eorum Doctrinis agentur homines; Quum se plecti potius quàm *Iustitiam Divinam* non expertos fuisse in meliorem partem accipiant, ut qui haut alias pœnas ab illis olim exacturum Numen, (præsertim ubi deinceps Criminum verè pœnituerint) pro misericordiâ suâ piè apud se reputent; Quapropter sobriè atque intra terminos de suppliciis futuris decernant *Antifites*. Nisi ubi datâ operâ vel elatâ (ut aiunt) manu in Deum peccaverint homines, quin & se ita peccaturos vel in æternum (etiam invito Numine) voverint. Huiusmodi enim peccatoribus (si qui fuerint) nullum grave nimis aut atrox supplicium vel ex communi sententiâ denuntiari potest. Ut horum igitur longè diversa ratio habenda sit, atque eorum qui ex humorum motu, pondere vel irritatione labe aliquâ universo humano generi (pro *Belluinâ Naturâ* in illis luxuriante) communi sese commaculaverint. Sed hæc ex *Communis Rationis* principiis tantummodò deducimus. Si quæ insuper occurrant *Dubitationes*, eas ex Scriptis nostris (ubi attentè leguntur) solvendas relinquimus; Nihil heic interea contra *Fidem* aut *Bonos Mores* à nobis ultrò scriptum esse profitentes. Omnia tandem *Ecclesiæ verè Catholicæ* iudicio submittimus.

Appendix ad Sacerdotes de Religione Laici.

SI tamen cuiusvis Religiosæ ordinis in quacunque Mundi plagâ obtinentes *Sacerdotes* (universos enim provoco) ea quæ heic attuli improbant, meq; subinde ceu *Laici* personam non satis pro dignitate sustinentem redarguunt, illi quidem circa hæc *Quæsitæ* sententiam suam ingenuè exponant, ut tandem dirimatur *Quæstio*, annon ex hiisce *Divinæ Universalis Providentiæ* principiis incæptanda stabiliendâque potius sit *Orthodoxa Religio*, quàm ex eis *Fidei* thesibus, quæ à *Revelationibus* quibusdam particularibus in aliquâ orbis regione particulari (ceu olim factis) deductæ, *arcana Dei consilia* ita posteris vel in omne ævum patefacta esse supponunt, cum nihilominus earum præcipuæ partes à *Scholis* passim acriter sævèque controvertantur. Adeò ut quantumvis *Thesim* illarum in Theologicis egregius esset usus, annon fateri tamen necessum sit priorem potiorèmq; *incontroversis*, quàm *controversis* Principiis deberi locum. Neq; *Veritatù Catholicarum seriè Revelationibus* suis particularibus intervertere conentur *Sacerdotes*, sed id potius disquirant, an ex *Revelatione* quâvis particulari *Fidei* Dogma aliquod tutò statui possit, quod non etiâ citra illâ facilitè amplectatur prudens *Laicus*.

I. An alius verus, ac idem Optimus Maximusq; Deus, aut Pater Communis ab omni humano genere rectè vocari possit quàm qui *Providentiâ Universali* utens, cunctis hominibus ita consulit, ut unâ cum *appetitione* statûs æterni beatoris, quam illorû animis indidit, *Media* porrò quædam communia, commoda, efficaciâq; ad statum illum consequendum subministret? Annon falsi porrò Dei

cultûs crimine teneretur *Laicus*, alium, quàm qui *Providentiâ Universalis* utitur, colens Deum? Annon læsæ eti-
am *Majestatis*, *Bonitatisque Divinæ*, ipsiusque *Atheismi*
reus esset, qui *Providentiam hanc Universalem* destituerit
vel exterminaverit?

II. An *Providentiæ hujus Universalis* in iis quæ ad
salutem æternam attinent, vestigia alia communia per
totum terrarum orbem ab omni sæculo patuere, vel pa-
tent, quàm in quinq; supradictis Articulis, scilicet, 1. *Esse*
supremum aliquod Numen. 2. *Numen illud coli debere.*
3. *Virtutē & Pietatē unā cū fide in Deū, amoreque ejus intimo*
conjunctā, esse præcipuā partē Cultûs Divini. 4. *Resipiscen-*
dū esse à peccatis. 5. *Premiū vel Pœnam post hanc vitā dari.*

III. An aliquid quinque illis *Articulis* addi possit,
unde magis purus, castûsque exhibeatur Deo cultus, aut
magis integer vitæ, probûsve evadat homo, ubi *Articuli*
illi ritè explicentur, & in suam ultimā latitudinē perdu-
cantur? Annon is optimus porrò *Religionis* finis & usus?

IV. Annon ea quæ ex *Authoritate SS. Codicum* (ut
vocantur) quovis sæculo vel regione receptorum huiusce
addi solebant, vel solent, sint suâ in *Origine* suspecta,
involuta, & controversa, quin & à *Cœtibus* illis, quibus
aliæ placuere *Fides*, toto genere rejecta, uti quæ nullâ
Demonstratione necessariâ fulciantur? Tametsi enim in-
dubium sit *Axioma*, *Deum Summum veracissimum esse*, quin
neque fallere, neque falli posse, quî tamen mutuò probabunt
diversi in diversis mundi partibus sive *Legislatores*, sive
Sacerdotes, 1. *Deum Summum* proprio ore, vel (juxta
aliquos) *Angeli* aut inferioris alicujus *Numinis* ore lo-
cutum fuisse. 2. Vel sermonem illum in memoriâ eo-
rum servatum, aliisque subinde fidelitè recitatum fuisse.
3. Vel *Exemplaria* vera sermonis illius posteris config-
nata fuisse, adeò ut nihil ex *Amanuensium* vitio vel
incuriâ

incuriâ sequentibus sæculis superadditum, demptum, vel immutatum esset. 4. Sermonem illum particularem particulari *Legislatori* vel *Sacerdoti* factum, non tantum ad omnes alios *Legislatores* vel *Sacerdotes* necessario spectare, sed & ipsos *Laicos* ita ubique obstringere, ut ad *novas*, & ante id temporis incognitas, *Leges*, vel *nova Fidei Dogmata* acceptanda inde impelli possint; Præsertim ubi à *Rectæ Rationis* principiis desciscere vel decedere eam ob causam cogerentur. Vt hoc tamen (observatu dignum apud *Laicos*) intersit, quod ex eis quæ à *Legislatoribus cælitus* (ut aiebant) *edicta* promulgabantur, magis æqui concordēsque ut plurimum redderentur populi, sed ex eis quæ à *Sacerdotibus*, vel *Oraculorum interpretibus* sive *Venalibus*, sive *Nugivendis*, magis iniqui sæpius discordēsque.

V. Annon etiam inter Cœtus illos particulares, qui in *Codicis* alicujus *Sacri* verba jurarunt, *Sectæ* complures & *Schismata* suborta sint, dum aliæ & aliæ interpretationes sensûs *Codicis* adducuntur; Quas etiam ita mordicus tuentur quacunq; ex parte *Antisites*, ut greges suos in bella internecina compellere, quam à sententiis suis discedere satius ducant? Cum tamen eorum *Controversiæ* nullâ ratione dirimi queant, nisi linguas cunctas ediscere, scriptores cunctos celebriores perlegere, doctiores etiam, qui non scripserunt, consulere, totum ævum deniq; in iis discutiendis peragere, cuius hominum potis esset, aut aliquis saltem *Controversiarum* illarum ex consensu communi *Summus* constitueretur *Judex*. Sed neq; *Prophetias* suas, vel *Miracula* ad controversias diluendas temerè heic interponant *Sacerdotes*. Ut concedatur quippe aliquos (sive *prophetas*, sive *Sibyllas*) spiritu divino afflatos quondam fuisse, disquiri tamen debet, num ita luculentæ tum temporis fuerunt eorum *Prophetiæ*, ut distinctam *effigiem* personæ alicujus venturæ, simul cum *No-*
mine

mine & historiâ ejus perpetuâ, sed præsertim *Miracula* (si quæ ederentur) satis præmonstrata fuisse constet. Sed & ubi hæc omnia darentur, an ex *Miraculis* ita editis ea alicui homini vel personæ adhibenda sit fides, ut illum *arcanorum Dei consiliorum* conscium fuisse, aut potestatem confluendi *Novam Religionem* à Deo Summo habuisse, tutò satis statuerit *Laicus*, etiamsi pro numero *Articulorum* in *Religione Novâ* extantium, *Miracula* nova singillatim in eorum sanctionem passim patrata essent; Cum vaga quædam *Miracula* à Magis & Incantatoribus facta, quin & à præstigiatoribus & Impostoribus populo ostenta fuisse passim testentur Historiæ; sed ut nullus *Novus* tamen *Religiosus* indè adornaretur *Cultus*.

VI. Ut detur inter multos, qui exitière, vel extant *Sacros Codices*, unum aliquem (reliquis sepositis) indubiè recipi, controversiâsque omnes tolli posse, anquiri tamen debere, num *Nova* quæ exinde producuntur *Dogmata*, humani generis *Bono* ab *Antistitibus* promiscuè evulgentur; tum ea præsertim quæ vel *Prædestinationes ad salutem*, aut *damnationē aternā* ex mero Dei beneplacito invehunt, vel quæ *Crimina* ex solâ fide elui posse docent, vel ea demum quæ *remissionem* integram ex Clavibus, sive Potestate divinâ Sacerdotibus traditâ spondent, cum quocunque modo sibi minùs indè prospiciunt homines, utpote qui vel *æternum Dei Decretum* tanquam unicam futuri post hanc vitam statûs causam suspiciunt, vel qui salutem suam æternam non magno negotio saltem (citra ullam ferè *Operum* suorum rationem) comparari posse confidunt, vel qui aliorum *subsidiariâ operâ meritò* que usi, quæ ad suas spectant partes destituunt & negligunt, vel qui saltem remissa iri peccata ex *Sacerdotum Absolutione* in animum inducunt; Cum hoc pacto non solùm *Providentiam Divinam Vniuersalem* in quorundam sæculorum

& regionum angustias conjici, sed & *Virtutis severitati*, ac *Religionis Castitati* quàm plurimùm adimi, quin & odia rixasque immanes inter greges feri passim oblerare liceat, tametsi *fidei eorum Dogmata* cautè tectèque (quantum fieri potest) edisserantur. Cum id ingenii hominibus ingenti spe *Misericordiae* lactatis obtingat, ut suaviùs inde peccent, quin & peccatis illis, in quæ brutali quâdam propensione feruntur, eò magis indulgeant, de *Legum observantiâ* minùs solliciti. Adeoque ut concedatur, *Dogmata Fidei* supradicta vera esse, num ita bona utique sint, ut *Deus Pater Communis* ab omni humano genere eo certius agnoscatur, vel *severa Virtus pietasque* magis iadè lanciatur (nisi restrictio summa adhibita sit) meritò exagitari posse.

VII. Annon *meditationibus piis, sermonibus sanctis, & actionibus* denique *probis* in Summi Dei honorem, & Proximi bonum factis totum meliùs insumitur tempus, impenditurque studium (quum iustum perpetuumque humanæ vitæ exercitium in se contineant) quàm in *Controversiis* illis exagitandis, quæ cum à *fide simplici* sive *Traditionibus* per plurima sæcula traductis pendeant, suâ in origine ita sint dubiæ, ut neq; *Controversiarum* illarum causæ principiæque satis adstrui, neque *Consektaria* indè deducta satis affirmari, vel *nodi scrupulique* inde orti ex communi *Rectæ Rationis* criterio satis solvi eximique queant, adeò ut nisi ex supposito hypotheticòq; prorsus modo *Quæstiones & Responso*, quæ circa subiectum *Controversiarum* illarum moveri vel adferri solent, in medium adducantur, vel *Controversiæ* ipsæ (quod optandum esset) è Scholis, ipsoꝝque hominum animis ejiciantur, de Pace concordiaque humani generis desperandum sit.

Hæc igitur suo ordine retexant, expendantq; *Sacerdo-*

tes, atq; ea quæ dubia ex *Communis Rationis* Normâ videri possint, ex ejusdem *Rationis* principiis solvant, ut indè ad ea quæ sunt *Fidei* fiat transitus. Cum utrique sua obtingat provincia, sed nec ulla præclara satis *Fidei*, quàm ex *Rectâ Ratione* conciliari queat autoritas. Quantumvis enim supra *Rationem* planè existat *Fides*, haud aliter tamen satis solidè statuminari, stabiliri que posse existiment, quàm ut *intellectus* non solummodo sit in ordine ad *Fidem* illam, sed ut prævia sit *Recta Ratio* antequam commodus aliquis dari possit *Fidei* delectus. Cujus tamen partes ita minutatim exequi illis opus est, ut non ideo totum aliquem Librum, sed nec textû ejus, vel versiculum aliquem tanquam authenticum indubiûmq; acceperint *Sacerdotes*, donec singulæ ibidem loci propositiones juxta *prædicata & copulas*, ad debitum *Facultatû* humanarum examen perducantur, ex earûmq; testimonio ceu *vera* comprobentur, vel ceu *verisimiles*, aut *possibiles* tantû accipiantur, vel ceu *falsæ* tandem prorsus eliminantur. Neq; igitur contra vel quidem præter *Ratione*, ullam tueantur *Fidè* *Mystæ*, sed eam solummodo quæ ex *Rectæ Rationis* principiis ita contextitur, ut *occulta abditâque* licet, *vera genuinâque* tamen, nedum *præcipua perpetuâque* ejus haberi possit pars. Cujusmodi sancta omnis virorum proborum circa futurû *vite statum beatiorum* fides, non ita circa *res præteritas*, & *priorum sæculorû gesta*, vel quæ *captum humanû* prorsus superant, uti quæ hominis intellectui (nisi ex *Revelatione* sibi ipsi immediate factâ) non satis constet, vel ab *alienâ auctoritate* ita pendeant, ut citra *Autorum* *Egregiorum* testimonia neq; internosci, neq; credi possint: Quapropter etiam *luculentiores Fidei theses* Articulis nostris Catholicis (ad auctarii vel *improbi* modum) addi, adjici, vel alicubi (ubi opus est) assui potius optaverim, quàm indi, inferi, aut intexi,

texi, ne *Verum* à *Verisimili*, à *Possibili*, & à *Falso* incautus
 haud satis distinguat Laicus. Quod etiam in cuiusvis *S.*
Codicis explicatione animadvertum vellem. Neq; est igitur,
 ut propter *Quæsitæ* hæc contumeliam mihi affligant
 Sacerdotes, cum omnes *saniores Fidei articulos* non sã-
 tos tectõsq; tantũ servari debere, sed & in hominum a-
 nimos sub *conditionibus suis* induci iterum atq; iterum
 profitear. Quĩ enim *Articulos* nullam contradictionem
 implicantes respuerim, ubi *Sacrosancta Ecclesiarum au-*
thoritas eos comprobaverit? Sed neq; objiciant, Artic-
 los hosce Catholicos ceu *Media sufficientia* ad salutem æ-
 ternam comparandam à nobis proponi. Nihil enim de
Mediorum sufficientiã, sed neque de *arcani Dei consiliis*
 (utĩ antea dixi) prudens statuerim. Immo hoc potiũs à
 Sacerdotibus rogatum vellem, ut demonstrent, an aliã
 lege *Providentia Divina Universalis* propugnari satis
 ubique, & salvari, vel citra *Providentiam* illam verus, i-
 demq; Optimus Maximusq; perhiberi possit Deus. Sed
 & perpendant quoq; annon complurimæ, quæ hisce ex
merâ Fide adtexi solent, Doctrinæ, magis ambiguam &
 obnoxiam, nedum magis lubricam reddant *Religionem*,
 adeò ut sive duræ plus justo ex rigidis decretis, sive qui-
 dem molles nimis animũque laxantes ex impunitate
 peccatorum concessã, fuerint, periculum subsit, ne tota
 intercidat Theologica eorum Doctrina, atque simul
 cum perplexis, adulterinis, vel spuris, ipsæ sinceræ, sanæ,
 legitimæque exuantur Religionis partes; Quĩ deliri
 quidam vel temerarii homines, delectu heic non satis
 utentes, *Deum nullum* aut *Religionem nullam* credendi
 ansam inde arripiant, quin & id ipsum (vel ipsã consci-
 entiã reluctante) ex ineptis vitiosisque argumen-
 tationibus evincere conentur, quod tamen pervicaci
 & infenso animo, invitoque (ut aiunt) genio ab
 illis

illis factum; cum quæ scitu necessaria, neminem latere possint. Tametsi enim leviculæ quædam Veritates ex falsitatibus admistis obrui possint, ad lignorum rariorem instar, quæ ut aquis supernatent, ex pondere adjecto tamen in altum deprimuntur, donec ad separationem deveniatur, & gravante sublato pondere, emergant rursus, lucique restituantur, Eccui tamen mentis compoti non patet Veritas illa, quod sit *Summus aliquis Deus*? Eccui non aliquis saltem etiam in foro interno indicitur *Religiosus ejus cultus*, adeo ut ab *Atheismi* simplicis vel *atheismi* crimine nemo ex inscientiâ quâvis sese satis purgare queat? Quæ obiter monui, ut constet, quanti intersit puras defœcatasque intellectu sistere Doctrinas. Ut potissimum igitur in id redeat omnis disputatio, num certa satis *Æternæ Religionis* fundamenta aliter quàm ex Methodo nostrâ jaci possint, quum, ut reliqua mittantur argumenta, haud unquam (putò) evicerint Sacerdotes, quin ut ab *Articulis hisce Catholicis* rectius tutiusque, quàm à *Revelationibus* vel *Prophetiis* quibuscunque non inchoanda tantum, sed ubique etiam propaganda sit *Orthodoxa Religio*; cum nihil ita obstat, quo minus in quavis orbis plagâ (nulli enim particulari regioni, vel sæculo sese obligat Deus) sua *fidei* stet Dignatio. Haud enim *eram fidem* alicubi præponendam esse autument, ne ad salicis instar, quæ semen emittere dicitur, antequam maturitatem sentiat (& *ἀνίσταται* ideò appellatur) sterilis & frugiperda sit *fides*. Atque ita circa *Quæsitâ* nostra Doctrinorum sententias candidè exposcimus, cum uti piè credere quædam, ita nonnulla etiam piè ambigere *Laicis* fas æquumque esse censeamus.

Faxit Deus O. M. ut ad ampliandam ejus Gloriam,
Pacemque Communem stabiliendam cedant
quæ hæc exaravimus.

Hæred.

I
Hæred. ac Nepot. suis Præcepta
& Consilia E. B. H. de C. &
C. I. de K.

S*I tibi chara Dei sunt Jussa, & Jussa Parentis,
Si cupis hæc vitâ tum meliore frui,
Sis memor officii; non à te conditus olim,
Propter te solum sed neque natus eras.
Te debes totum; quæ sint tua munera specta,
Quò vitæ ratio constet ubique tuæ.*

*Ex omni virtute Deum venerare Supremum,
Mitia nec desint vota, precesque bonæ.
Spes intensa simul figatur, amorque perennis,
Non alibi tandem gaudia fige tua.
Author cum rerum, Medium sit, Finis & Idem,
Hunc corde, ac animâ, viribus atque cole.*

*Proximus ut quâvis æquâ ratione juvetur,
Sit, post hunc cultum, proxima cura tibi.
Nec dubites quis sit tibi Proximus, omnis ubique
Qui caret auxilio, Proximus ille tuus.
Inter virtutes sit felicissima, velle
Humanum simul & posse juvare genus.*

*Si maculis Animam conspurcant Crimina fæda,
Commisssi pudeat, pœniteatque mali.
Dâ tibi dederit nullum cum gratia signum,
Unde magis constet Spiritus intus agens.
Huc licet accedant Ritus, Mystéria, Sacra,
Haud aliter labes emaculare queas.*

Non ea sit veniæ spes suavis facta, repenti
 In scelus ut quodvis pronior inde ruas,
 Ne sceleris meritò sic duplex ultio detur,
 "Haud tollas culpam quæ recidiva foret.
 Namque æterna Bonis ut reddit præmia Numen:
 Sic pœnam statuit suppliciumque Malis.

Hæc ut prima tibi, sic sit certissima prorsus
 Religio, quâvis Hæc regione viget.
 His de Principiis conventum est tempore quovis,
 Efficit Hæc homines denique sola probos.
 Hæc tandem Rectæ Rationis Dogmata tantum
 Scire tibi fas est; Cætera sunt Fidei.

Vera Fides animæ vis est, quæ sola futura
 Prospicit, æternum sollicitatq; statum;
 Principiis utens quin certis tendit in altum,
 Quò summum prensat, stringat & inde Deum,
 Haud se divelli patiens, dum corpore toto
 Exuta, in cælos invehat ipsa Animam.

Sed quæ præteritas res tantum respicit, illa--
 Nec vis est animæ, sed neque certa quidem,
 Author si fallax fuerit, vel falsus in illis,
 Quæ consignarit, tradideritve tibi:
 Heic si quid verum est, id totum vendicat Author,
 Te penes Adsensu cantæ fidesque manet.

Nil tamen ipse nega, nisi pugnet cum Ratione,
 Et Sensu, secum dissideatque simul.
 Si quid displiceat, dicas, res illa probata
 Non satis, aut nota est, aut manifesta tibi.
 Qui rem possibilem, fieri potuisse, negarit,
 Non mihi fedit, nec satis ipse Deo.

*Nil credas contra, sed nec præter Rationem,
 Hanc supra quamvis credere plura queas:
 Omnia sic olim credens à Numine facta,
 In finem credas facta fuisse bonum.
 Hæc, occulta licèt Rationis & abdita pars sit,
 Vera tamen pars est & genuina, Fides.*

*Sacra piè credas quovis Miracula sæclo,
 Nam quorsum dubites, quæ dubitare nefas?
 Ne facilem fucum faciant tamen ista, memento,
 Sæpius ex fictis Dogmata vera sequi.
 Impia non igitur simul hinc, vel dura trahantur
 Dogmata, sed sano percipe quæque modo.*

*Crede parùm supra captum quod ponitur omnem,
 Pendet ab arcanis consiliisque Dei.
 Olim gesta licèt testentur Scripta priorum,
 Haud, quæis consiliis sint ita gesta, patet.
 Credere sic fas sit currentia tramite longo,
 Sed minùs ut credas, quæ tibi certa minùs.*

*Extorquere fidem si quis velit, indicet ille
 Quæ docet ut credas esse necesse tibi.
 Nam Nova si dubiis è scriptis Dogmata pandit,
 Arctat & iis demum finibus ipse Deum,
 Ut paucis notus, paucis sit & utilis, illi
 Arcta quidem levis aut est adhibenda fides.*

*Indicet ille Deum fin, cuius Gratia passim
 Funditur, atque piis prostat ubique viris,
 Qui Legesque suas describit cordibus ipsis,
 Effugii nullus quò foret inde locus,
 Communisque Pater sic cunctis providet, illi
 Ampla quidem & constans est adhibenda fides.*

*Sic Mandata decem Veteri quæ Codice, juxtâ
 Extant atque Novo Codice bina, cole.
 Quin opus humano generi si pluribus esset,
 Hæc reticere Deum non voluisse puta;
 His insistenti, sed Clemens Numen & Æquum,
 Auxilium passim suppeditare suum.*

*Accipiens porrò quæ sancta Ecclesia tradit,
 Quod satis haud credas, ambige Dogma piè.
 Quin nec pollicitis ita mens inflata tumescat,
 Ut partes linquas, destituâsve tuas.
 Sed neque sic desponde animum terroribus ullis,
 Ut non propitium Numen adesse scias.*

*Ne crucient animum quæ circa Relligionem
 Vexantur Lites, sit modo vita proba,
 Firma fidesque tibi, quæ seri conscia Fati,
 Te letum mediis reddat ubique malis.
 Litibus a moris, pateat nisi Janua Cæli,
 Nec tuta ad superos, nec via certa foret.*

*Affectus omnes Tranquillos atque Serenos,
 Quæis omni cupias conditione frui,
 Qui sedant animum mulcentque, Doloribus ipsis
 Invitis, spondent & meliora tibi,
 Et qui sponte suâ simul in Divina feruntur,
 Hos menti proprios, perpetuosque scias.*

*Affectus omnes at Crassos, atque Molestos,
 Quæis nullâ utaris conditione diu,
 Herent qui tantum præsentibus, atque perennis
 Qui non sunt gnari, solliciti ve statûs,
 Et quæis hæc tantum placeant Objecta caduca,
 Hos tu Brutales, occiduosque scias.*

*Sic cum Mens, cum Corpus agit, distinguere bellè
 Possis, dum varius sensus utrumque notat;
 Sic immortales partes, à partibus illis
 Quas mors absunit, dissociare queas,
 Et dum Divinos Sensus in Namine figis,
 Te totum placido conciliare Deo.*

*Sic quos affectus sentis heic inde citatos,
 Et tibi pace vetant interiore frui,
 Dum passim circumvolitant, ac agmine denso
 Corrumpunt fructus Mentis, eosque vorant,
 Hos abigas saltem, præclarà ac Arbore vitæ
 Haud unquam prorsus nidificare sinas.*

*Incumbens studiis, ea selige quæ tibi rerum
 Consignant causas, judiciumq; ferunt,
 Erventusq; docent; quo possit nulla latere
 Seu Veri ratio, normæve recta Boni.
 „ Cunctorum vivis vitas, & transigis æva,
 „ Si modò nôsse satis, quæ potuere, potes.*

*Si firmum validumque tuum vis reddere Corpus,
 Obtusis gladiis vel tibi lusus erit,
 Asper Equus flexis vel sit moderatus habenis,
 Vel facili salta duc choreasque pede;
 Absit Venatus creber; quid inanius illo,
 Qui duce gestiret currere ubique ferâ?*

*Splendida nec Vestis, nec sordida, pro ratione
 Temporis, atque loci sit varia atque decens.
 Sint Aulea tamen tibi pulchra, & pulchra supellex,
 Sitque agilis, fortis, pulcher & omnis Equus.
 Communem supra sortem dum vectus, ab illo
 Tu motum, vires, accipis atque decus.*

Tu comedas parcè, ne sit tibi corpus obesum,
 Et tumidum ventrem multa saburra premat.
 Parcìus at bibito, cerebro ne fortè madente,
 Sensibus, & motu destituare simul.
 Læditur ingluvie corpus, sed mente carentes
 Ex fœdâ videas Ebrietate viros.

Linguas disce prius, peregrinas visere terras
 Cum cupias, mutum ne vidèare pecus.
 Urbes hinc lustra, quèis Legibus atque reguntur
 Perspice, qui Mores, quæ quoque Sacra vigent.
 Inter se demum licet hæc conferre, sed uti
 Te patrio tantum more, soloque decet.

Sponte tuâ si Castra petis, semestre teratur
 Tempus, ut hinc Belli munia nôsse queas.
 Area virtutis patet hæc, Hominini quoq; quantum
 Præstet Homo videas; cætera, Cura, Labor,
 Ut Patriæ prosis licet artem discere Belli;
 At non ut citius crimina quæque patres.

Aulam nôsse satis, Regem cole Legibus, absit
 Ambitio turpis, præmia nulla pte
 Quæ tibi non dederit Virtus. Sic transige vitam,
 Intentus studiis ut simul esse queas,
 Affinesq; iuvenes: "dubiâ sub sorte laborans"
 "Angitur, officium negligit atque domi.

Stemmata, divitiis, formâ, tum more pudico
 Emineat Virgo, quæ tibi nupta fiet.
 Hæc ceu Gemma quidem, temet præsentem, niteret,
 Absente, at loculo ceu cooperta foret.
 Ipsamet at sese nisi sic concludere gestit,
 Technas, atque dolos, insidiasq; struet.

Uxorem

*Uxorem si vis castam, sis castior ipse,
Fura tui servans inviolata tori.*

*Hæc si peccarit leuius, non ira creetur,
Sed pudor; est aliquid poenitnisse mali.*

*Sin grauius peccet, parcas; mala foemina, ut Anguis,
Candâ, vel saltem læserit ore fero.*

*Servi sint pauci, sed nullus inutilis, omnis
Sit frugi, vigilans, sobrius, atque pius.*

*His quò contineant sese Officioq; Domoq; ,
Præmia pro meritis ampla referre iuvet.*

*Utilis esse solet Cognatus, Frater, Amicus,
Omnibus utilior Servus at esse potest.*

*Muneris ut memores Nati sint, atque Ministri,
Nec furor hos plectat, laudet amorve nimis.*

*Quin simul exemplo præsis; tibi namque iubendi
Fas est, cum tantum, quæ facis, illa jubes.*

*“ Ut Vitium lædat semper, magè Crimina nulla
“ Sunt probro, quam quæ turpitèr acta domi.*

*Prudens fortunâ cautus sis atq; secundâ,
Prospera cum soleant nulla manere diu.*

*Sin adversa cadant, audentior erige mentem,
Maturis supera consiliisq; malum.*

*Qui non fortunæ satis heic occurrit utrique,
Is propriæ tandem victima Sortis erit.*

*Nec quacunq; levi causâ, sermone nec ullo
Tu jures, Nomen prostituasve Dei.*

*Quis tibi re dubiâ credat, si nulla probandi
Non extrita tibi formula certa manet?*

*Aut quâ tu Caelos adeas, si vile videtur
Nomen, quo solo sit tibi facta via?*

*Iustitiam quocunque modo reverenter habeto,
 Hæc scopus & Vita regula sitque tuæ.
 Quin pœnam, meritò si plecteris, accipe lætus,
 Iustitiæ factum sic satis atque puta.
 Hanc igitur colito. Quid namque Augustius illà,
 Ad quam ceu Normam provocat ipse Deus?*

*Si subitâ forsan tibi mens percellitur irâ,
 Tu linguam, saltem contineasque manus.
 Sit græve quod sentis, quodq; ulciscare libenter,
 Ast illud reputa, quâ ratione queas.
 Sic primus fervor dum transit, & impetus iræ,
 Si non sedatus, tu magè cautus eris.*

*Vt verum reticere queas, ubi res ita poscit,
 Attamen haud ideo dicere falsa potes:
 Sed nec dissimulare licet, cum scire juvaret
 Rem quamvis, nullum cedit & inde malum.
 " Verax si fueris, se totum credit Amicus,
 " Quin tibi se forsan credit & hostis atrox.*

*Sis nisi corde Humilis, tibi vel perpauca placebunt,
 Singula cum Meritis inferiora putes.
 Sed neque sat sese Virtus tua comprobât ulli,
 Vilior hęc prodest si levitate suâ.
 Sic licet hęc Nummus cudatur Principis ore,
 Si iusto careat pondere, cassus erit.*

*Quos latè fundos Proavorum cura relinquit,
 Sit Primogenito tradere cura tuo.
 Nam quæcunque aliis tradas hæredia Natis,
 Ex emptis prorsus suppeditabis agris.
 Providus at cures, ut Dos satis ampla paretur,
 Filia connubio si qua locanda foret.*

*Quos habeas Reditus, in partes divide ternas,
 Prima tibi sumptus eroget, atque tuis.
 Sumptibus, expensisq; vagis pars altera proſtet,
 Auxilium miſeris ut tamen inde feras.
 Tertia tota tuâ tutò ſervetur in Arcâ;
 Par alitèr ſolitis caſibus eſſe nequis.*

*Sint licèt in promptu, Bona vix promiſeris ulla,
 Per varium Sortis vertitur omne Bonum.
 Promiſſi reus eſt, qui ſeſe obſtringit, & unâ
 Voti damnatus redditur inde ſui.
 Sponte bonum præſta, ne qui jam Creditor eſſes,
 Devenias proprii Debitor ipſe Boni.*

*Convivis hilaris, comis, feſtivus adeſto :
 Sed nullum prorſus ſcommate punge ſero.
 Sed nec tu vino ſocios pro more laceſſe,
 Ne claudant epulas Jurgia ſæva tuas.
 Hoc unum caveas, ne qui tibi venerat Hoſpes,
 Ad proprios Hoſtis tranſeat inde lares.*

*Aſſentatores, Scurras, Mimos, Paraſitos,
 Et genus omne hominum garrulitate nocens,
 Sed palpatores præſertim pellito Menſâ,
 Laus ipſa infamis ſordet in ore viri.
 Si laudem captas, nec eam tibi deneget Hoſtis,
 Virtuti nomen ſtabit ubique ſuum.*

*Lenas, & Mæchas abigas, damnoſaque Scorta,
 Quæ glubunt juvenes, inficiuntq; ſimul.
 Quis prudens ineat ſentinam Corporis illam,
 Multi colluvie quæ vitata viri?
 Offibus aut carni nocet enſis, at ima Medullæ
 Erodit Scorti virus, & atra lues.*

*Si facies liwet, color aut sit pallidus, ipsæ
 Flaccescantque genæ, sint oculiq; cavi,
 Vel si pro solito satis haud respondeat Alvus,
 Fastidit stomachus, respuit atq; cibos,
 Hæc tu venturi reputa præludia Morbi,
 Et tempestivis esse opus Auxiliis.*

*Principio Morbi sanguis mittatur Aenti,
 Ventris farturas sed vacuare decet.
 At Stomacho si noxa latet, Vomitoria sume,
 Cardiaci, cordi mox sed & affer opem.
 Omnia consilio Medici tu perfice tandem,
 Uti naturæ qui sciat Indiciis.*

*Jura Sodalitii, legesq; ediscito primum,
 Pôst tibi quærendus verus Amicus erit.
 Hunc inculpati Mores, & sanctius almæ
 Virtutis studium, nota fidesque probent.
 " Quos vitium jungit sociali fœdere, peccant
 " Spissius, admissum congeminantq; malum.*

*Inter mortales ducatur pessimus ille,
 Quem cruciant claris præmia facta viris.
 Ex escâ capitur quivis ferè, at Invidus hamum
 Rodens, se rabie conficit inde suâ.
 Hunc neq; reddiderint cœlestia regna beatum,
 Supra se superos dum videt, atque Deum.*

*A te Consilium si fortè requirat Amicus,
 Fac ut res omnis sit patefacta prius.
 Atque ita ne spectes tantum quid fecerit ille;
 Ast unâ quid te consuluisse jurevet.
 Haud ea nam tutò cuivis suadere licebit,
 Quæ scelus aut doceant, perniciemve ferant.*

*Arcanum quodvis si quis tibi pandere vellet,
 Quod citra noxam jure tacere nequis,
 Comitèr id renuas; Nam res est plena pericli,
 Scire ea quæ forsàn sint nocitura tibi.
 Haud ita, quæ celare quidem, nec dicere tutum,
 In proprio condas, excipiásve sinu.*

*Si res difficiles prorsus dubiasq; capeßis,
 Sedulus, & constans, & taciturnus eris.
 Sic post consilium sumptum, tu cuncta silentèr
 Perficies, frustra ne tibi cedat opus.
 Pulveris est pyrii vis ingens, clusus at arctò
 Acrior erumpit vividiorq; tubo.*

*Hostem ne spernas, quod Mens inconscia pravi
 Terrores abigat, dejiciatque metum.
 Nam quis contemnit scopulos, quòd fida carina
 Visa sibi, in Syrtes impuleritve ratem?
 Vel quis Cardiacò quamvis munitus, in hostis
 Incursum sævos non sibi tela parat?*

*Intentat litem si quisquam, expendito justum
 Hec quid sit, nullis partibus ipse favens,
 Atq; ita si Litem satis haud dissolvere possis,
 Hanc dirimat prudens Arbiter atque probus.
 Nescis quid Judex producat, Testis, & Hostis,
 Si sit communi Lis agitata foro.*

*Quasvis rixarum Causas, Ansásve caveto,
 Infensum videas si tibi fortè virum.
 Invitum sin te certamine provocat Hostis,
 Probrosam famæ figat ut inde notam,
 Te meminisse decet, longà serie Genitorum
 Nullum congressùs extimuisse pares.*

*Ignoscas, supplex veniam si postulat Hostis,
 Non illi tantum parcis, at ipse tibi.
 Hoc munus proprium reputa, bona pendere quævis,
 Cum possint alii, sis licet ipse tenax.
 Te penes aſt Hosti cum condonare potestas
 Sola ſit, id munus vel Deus ipſe petit.*

*Hoſte cares, ipſoq; cares ſi forſan Amico,
 Tranquilla prorsus conditione fruens,
 Ac aurâ leni tandem provecſus in altum,
 Vel velis ipſis credis ubique ratem,
 Nec ſatis advertis curſum, nec dirigiſ, ullum,
 Tu tamen ignavâ ſorte perire poteſ.*

*Solus cum fueris, à te tamen ipſe caveto,
 Alto ne forveas pectore fortè malum.
 Inſpector Cordis Deus eſt, ac intima Mentis
 Luſtrans, quæq; ſuo judicat inde foro.
 Ut ſit ubique ſcelus grave, qui tamen ante Tribunal
 Ipſum peccarit, ſons magis, eſtque reus.*

*Sic bona redde bonis, ſimul ut majora rependens
 Acceptum referas, exupereſq; bonum.
 Sic mala redde malis, vindex Deus ut ſimul adſit;
 Se lædit, qui te ledere ſponte cupit.
 Acceptum quò te præſtes hominique Deoque,
 Non bona tu tantum, ſed mala vince bonis.*

*Quâq; die vitium, ſi quod tibi forte ſuperſit,
 Elue, te cupiens aſſimilare Deo.
 Nam cum foedatæ Mentis conſortia ſpernit
 Mens æterna Dei, dum manet ulla lues,
 Ab quis non pellat, cordis vel vellat ab imo,
 Conjungi ſummo, quæ vetuère, Deo?*

*Ii sint sermones, ea sint tua deniq; facta,
 Quæ sculpi tumulto, digna vel apta putes.
 Sin exercendæ Virtuti occasio desit,
 Faxis, ut saltem sint meditata pia.
 Intus enim Numen citiùs conveneris ipsum,
 Tramite quàm dubio, quem Schola calcat iners.*

*Atq; ita quam vobis heic vitæ Lampada trado,
 Tradere mox aliis, mox aliisq; licet.
 Atque ita vos servet Summus Deus, atq; gubernet,
 Ut cedant terris prospera quæque diu.
 Atq; ita cum vobis postrema supervenit hora,
 Sospitet eternum Vos Deus, atque beet.*

*His præcepta quidem possem connectere multa,
 Ast hæc (optârim) Bibliotheca mea
 Perficiat, summi quæ cum mihi parta labore,
 Sumptibus immensis, è variisq; locis,
 Præstina sed vobis gratis, jubeoque, rogoque,
 Integra per Vos stet Bibliotheca mea.*

De Vita Humana Philosophica Disquisitio.

PRIMA fuit quondam genitāli semine VITAE,
 Procurasse suas dotes ubi Plastica Virtus
 Gestiit, & vegeto molem perfundere succo,
 Signantēque notas quibus heic distinguitur omni
 Humanum genus à bruto, compingere belle:
 Inque suas classes describere munia quæque:
 Venturique status vestigia ponere certa:
 Infita multiplicis colere & plantaria Vitæ.
 Ast unā (ut quæ sit sortis præsaga futuræ)
 Externam cauto formam cohibere recessu,
 Dum conspirantes possint accedere Causæ,
 Et totum tutò liceat proludere sætum,
 Gnara sat interea, fabrica hæc cū forte labascat,
 Occiduo semet totam subducere tectō,
 Sub propriūque operis nec posse perire ruina:
 Quin ita cū maneat, simul ut sit tota superstes,
 Corporis & fabricam condendi calleat artem,
 Confestim sese Artificis pro more periti
 Uti materia quavis, tum condere posse
 Mox aliam atque aliam, numeros dum compleat omnes
 Quos ferat heic Fatum, det rerum aut scansilis ordo.

ALTER A materno tandem succrevit in Arvo
 Exiles spumans ubi spiritus induit Artus,
 Exertūque simul miro sensoria textu
 Cudit, & hospitium menti non vile paravit,
 Quæ cæloprognata suas mox inde capeſcat
 Partes, atque pigro se totam corpore miscens
 Corrigan ignavum pondus, nec inutile sistat.
 Scilicet haud tantas utero committeret arctō

*Plastica vis vires, ubi nullus viribus usus;
 Organa vel sensus seruo concluderet antro
 Quò vel nulla patent objecta, aut fœda paterent;
 Aut sineret mentem squallere in carcere cæco,
 Indiciis nullis ubi se vel proderet unquam,
 Nè citò venturæ fuerit cùm conscia Vitæ
 Intus adornasset quæ nobis Commoda cuncta.*

*TERTIA nunc agitur, quâ Scena recluditur ingens,
 Cernitur & Festum Cœli, Terræq; Theatrum,
 Congener & species, rerum variataque forma,
 Et circumferri, motu proprioq; vagari
 Contigit, & leges æternaque fœdera Mundi
 Visere, & assiduo redeuntia sidera cursu;
 Unde etiam vitæ Causas nexumque tueri
 Fas erat, & summum longè præsciscere Numen,
 Dum varios mirè motus temperat orbis
 Et Pater, & Dominus, Custos & Conditor idem
 Audit ubiq; Deus; Quid ni modo QVARTA sequatur?
 Sordibus excussis cùm Mens jam purior instat,
 Auctâque doctrinis variis, virtutèq; pollens
 Intendit vires, magis & sublimia spirat,
 Et tacitus cordi stimulus suffigitur imo,
 Ut velit heic quisquam sorti superesse caducæ.
 Expetiturque status felicior ambitiosus
 Ritibus, & sacris, & cultu religioso,
 Et nova succedit melioris conscia Fati
 Spes Superis hærens, toto perfusâque cœlo,
 Et sese sancto demittit Numen Amori,
 Et data venturæ non fallax tessera vitæ,
 Cùmque Deo licuit non uno jure pacisci;
 Ut mihi seu seruo reddatur debita merces,
 Filius aut bona adire paterna petam, mihi sponsor
 Sit Fidei Numen; Mox hanc sin exuo vitam*

Quæ terris propior, nec dum purgataq; forsan
 Aut asserta fiet; tenue & simul exuo velum
 Aëreum, primo quomens est acta vehi clo
 Ad superas auras, tum (ne jam pristina poscam
 Gaudia, consuetæ repetens consortia carnis)
 Induit athereo me totum corpore Virtus
 Plastica, tum major rerum mihi panditur ordo,
 Deliciæ surguntque aliæ quam limine cæli
 Percipiam facilis; tandem proprio quoque iure
 Uti jam cupiam, fato nec subditus ipsi,
 Cœlestique simul vestiri corpore vellem,
 Quo celsas Superam possim conscendere sedes,
 In cœlisque ipsis latè suffragia ferre
 Libera, ceu Divus; voto & simul annuit omni
 Ille Deus, cujus non terris Gratia tantum
 Sed cœlis prostat; quid ni modò **QVINTA** sequatur,
 Et **SEXTA**, et quicquid tandem Spes sanctior omnis
 Ac Amor, atque Fides à Numine postulet ipso?
 Scilicet haud frustra nobis Spes inditur illa
 Quæ fines rerumque modos ita transilit omnes,
 Ut petat immensum, crescens ex fonte semper:
 Incassum nec cedit Amor, qui coeptus ab alto
 In Numen redit, & commercia mutua pangs
 Intima perpetuæ conjungit fœdera Vitæ:
 Sed nec vana Fides tot prædita virtus, omnes
 Ut penetrans cœlos, se Numine figat in ipso,
 Donec sit Vitæ compos consorsque futuræ:
 Ut pereant ex morte ideo, Timor, Ira, Libido,
 Et Sitis, atque Fames, tum sensus crassior omnis
 Quo fruitur juvenis brutorum more ferino,
 Sed quem dimittit, cum Corpore solvitur isto,
 Haud unquam fraudi nobis erit ulla facultas
 Quam peperit coluitque simul maturior Ætas,

*Agnovitque Deus, ceu puræ Mentis Alumnæ,
Et comitem cælo juxtim velit esse perennem:*

*Quid quod quæq; sequens ita ducat VITA sequentem
Ordine perpetuo citius quàm PRIMA SECUNDAM?
Et Numen votis præstans potiora super sit.*

*De Vita cœlesti, ex iisdem principiis
conjectura.*

TOto lustratus Genio, mihi gratulor ipsi,
Fati securus, dum nec terroribus ullis
Dejicior, tacitos condo vel corde dolores,
Sed letus mediis ærumnis transigo vitam,
Invitiisque malis (quæ terras undique cingunt)
Ardenti virtute viam super Æthera querens,
Proxima cœlestis præcepi præmia vitæ,
Ultima prætento, diuino nixus Amore
Quò simul exuperans creperæ ludibria sortis,
Barbara vesani linquo consortia secli,
Auras infernas disflans, spiransque supernas,
Dum sanctis memet totum sic implico flammis
Hiisce, ut suffultus penetrem laquearia Cæli,
Atque novi latè speculer magnalia Mundi,
Et notas animas (proprio jam lumine pulchras)
Invisam, Superùmque choros, Mentèsque beatas;
Queis æveam miscere ignes, ac vincula sacra,
Atque vice alternâ transire in gaudia, Cælum
Quæ dederit cunctis, ipsis aut indita nobis,
Vel quæ communi voto sancire licebit:
Ut Deus interea cumulans sua præmia, nostrum
Augeat indè decus, proprioque illustret amore,

Nec Cœli Cœlis desint, aternæve vitæ
 Secula, vel sæclis nova gaudia, qualia totum
 Ævum nec minuat, vel terminet Infinitum,
 Hiis major desit nec Gratia Numinis Alma,
 Quo miris variata modis hæc gaudia crescant,
 Excipiâtque statum quemvis felicior alter,
 Et quæ nec sperare datur, sint præstita nobis,
 Nec nisi sola capit quæ Mens Divina, supersint;
 Quæ licet ex sese sint perfectissima longe,
 Ex nobis saltem magè condecorata videntur,
 Cum segnes Animas, Cœlum quas indit ab ortu,
 Exacuat tantùm labor, ac industria nostra,
 Ac demum poliat Doctrina. & moribus illis,
 Ut redeant pulchræ, dotem Cœloque reportent;
 Quum simul arbitriis usi mala pellimus illa
 Quæ nec vel pepulit Cœlum, vel pelleret olim,
 Ex nobis ita fit jam Gloria Numinis ingens
 Anterior, in cœlos quoque Gloria nostra redundat,
 Et quæ virtuti sint debita præmia nostræ,
 Vel Numen solito reddunt felicius ipsum.
 Amplior unde simul redhibetur Gratia nobis
 Quam vel cœlitibus, primum quos protulit ævum,
 Cum status iis cunctis qui sit præclarior, ortu
 Hunc habeant ipso, magna & vi Numinis, illis
 Quæ dedit esse Deos; sed quæ jam Gloria nobis,
 Parta ita sit virtute pia proprioque labore,
 Ut facile heic Numen voto respondeat omni;
 Sic ubi jam sese vellet Mens nostra tueri,
 Quæ per corporeas rimas, ut fulserit olim,
 Nullo se Terris vel lumine cerneret unquam,
 Confestim Numen sic sese ostendit, in illo
 (Ceu speculo) ut liceat jam semet noscere totam,
 Ejus & ad speciem pulchram componere formam,

*Sic ubi Libertas chara est, per amœna locorum
 Conspicua innumeris Cœlis discurrere fas est,
 Deliciasque Loci cuiusvis carpere passim,
 Atque vices illis rursum præbere recentes,
 Aut si præ reliquis locus heic arrideat ullus,
 Non diversari tantum, sed ponere sedes :*

*Sin placet ex Cœlo miseris succurrere passim,
 Quos terris sors dura premit, vel præmia ferre
 Fortibus atque piis, dat nobis Numen ut uti
 Non precibus tantum liceat, sed legibus illis
 Provida queis æquè cunctis sua Gratia constat.
 Ac ope mox illos, hos vel mercede juvemus.*

*Sin placet Herois veteres quos intulit Astris
 Prisca Fides, secèrè Deos præclaræque gesta,
 Illic suspicere, & demum reverenter habere,
 Cùm quos heic alii ex humili virtute parârunt
 Ad superos aditus, illi vel fortibus ausis
 Evicèrè olim, mox tum distinguere virtus
 Tum jubar heic licet, & radiantes visere frontes.*

*Altior est Animo si contemplatio fixa est,
 Cuncta ad aperta patent nobis jam scrinia Cœli,
 Arcanisque Dei rationes nosse juvabit,
 Et quo consilio Mundus sit conditus olim,
 Cùmque hæc arbitrio, sint illa at subdita Fato
 Omnia tum pugnent fere, qui Deus ordine longe
 Efficit ex istis peritura ut machina persitet :*

*Sin magè Cœlesti jam delectamur amore,
 Solvimur in flammis, quæ se lambuntq; ferventq;
 Mutuò, & impliciti sanctis ardoribus, unâ
 Surgimus amplexi, vinclo junctique tenaci
 Partibus & toto miscemur ubique vicissim,
 Ardorèsq; novos accendit Numinis Ardor.*

Sin laudare Deum lubeat, nos laudat & ipse

Concinit atq; Chorus Superùm, modulamine suavi
 Personat & Cælum, prostant & publica nobis
 Gaudia, & eduntur passim spectacula læta,
 Fitque Theatralis quasi Cæli machina tota.

Hanc Mundi molem sin vis replicaverit ingens
 Numinis, atq; novas formas exsculpsit indè
 Dotibus ornatas aliis, magis atque capaces;
 Nostras mox etiam formas renovare licebit,
 Dotibus ut sit mens instructior, atque voluntas
 Auctior intantum, queat ut jam pluribus uti
 Arbitriis simul, & mage prompta & spissa subinde
 Consummata magis tum Gaudia nostra resurgant.

Hæc si conjecto, mortali Corpore fretus,
 Corpus ut exuerim, Quid ni majora recludam?